UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204732
UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—23—4-4-69—5,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82 L19P

Accession No. P.G. T1552

Author లక్ష్మీనరసింహారావు, పానుగంటి

Title ఫూ[illegible]ము. 1943

This book should be returned on or before the date last marked below.

13 SEP 1986

పూర్ణిమ

(ఏడంకముల నాటకము)

గ్రంథకర్త,

కీర్తిశేషులైన పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

ప్రకాశకులు:

కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్,

ప్రొప్రయిటర్సు: సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

రెండవ కూర్పు 500

తెనాలి లక్ష్మీ పవర్ ముద్రాక్షరశాలాన్ముద్రితము

1943

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు

విజయరావు	—	భట్టిరాజ్యపురాజు
దేవరాజు	—	ఇతని కొమారుడు కథానాయకుడు
సోమనాథదేవుడు	—	వరాహపుర రాజు
శ్రీకంఠదాసుడు కుమారసింగు	—	సేనానాయకులు
చంద్రశేఖరుడు	—	పురోహితుడు.
భైరవుడు, భీముడు, శత్రుంజయుడు, కేశవుడు	—	4 గురు దొంగలు
వీరసేనుడు భవానీదాసుడు	—	వరాహపురపు భటులు
భ్రమరసింగు సుబ్బారెడ్డి	—	దేవరాజు భటులు

స్త్రీలు

శారద	—	విజయరావు భార్య
సర్వమంగళ	—	సోమనాథుని కుమార్తె, దేవరాజుభార్య
కాత్యాయని	—	పురోహితుని భార్య
పద్మిని	—	సర్వమంగళ దాసి.

ఈ నాటకముయొక్క సర్వ హక్కులు మేము పొంది యున్నాము. కావున మా పర్మిషన్ లేనిదే ముద్రణ, భాషాంతరీకరణము, రేడియో, గ్రామఫోను, ప్రదర్శనము వగైరాలు చేయకూడదు. అతిక్రమించిన సివిల్, క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురు.

ఇట్లు,
కాపీరైటు హక్కుదారులు,
కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్, బెజవాడ.

శ్రీ రా మా.

పూర్ణిమ.

నాంది.

మ. పగలన్నోర్మిసములన్మహాహవముల । న్వాపత్తులన్నిండు నీ
జగతిన్దోఁచెడు మున్మరీచికలఁ ద్రు । ష్ణాల్వోవ్వునంజేగి, పె
న్దగరాపంబునఁజిక్కి డీలుపడు న । జ్ఞశ్రేణి రక్షించుతన్
భగవద్రాఘవవారివాహము సుధీ । ప్రావృట్పయోధారలన్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—నటీ-ఇట నటప్రసక్తియే యున్నది! పారిపార్శ్వకా!

పారి—(ప్రవేశించి) బావగారు నటిని మాని నన్నుఁ బిలిచినా రెందుచేతనో!

సూత్ర—బావా!

గీ. వీర్యవంతులు పురుషులు । వినిన నాడలు
జల్లుమనునట్టి బీభత్స । చండకృత్య
ములను, శోకావహపు గృత్య । ములనునిండు
నాటకంబిది, నటిఁబిల్వ । నాకుఁ దగదు.

పారి—అట్టినాటకము రచించినవా రెవ్వరు?

సూత్ర—బహుసరసనాటకరచనాపటిష్ఠులగు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పారి—గీ. తెలిసినదియొక హాస్యమే । పలుకుఁ గడుపు
చెక్కలుగ నవ్వు పుట్టించు । చిత్రనాట
కములు చేసిన యతఁడు సుః । భయజనక
నాటకం బెట్లు రచియించి । నాఁడో చెప్పుమ!

సూత్ర—ఆయనగ్రంథకలాపములోఁ బ్రధానరసము హాస్యరసమన్నమాట నిజమే కాని, ఇతరరసములు లేవా? శ్రీమద్రామాయణ నాటకములలో శాంతకరుణరసములు లేవా? ప్రచండచాణక్యములో భయానకరౌద్రములులేవా? రాధాకృష్ణ నాటకమున భక్తిరసము వెల్లివిరియుటలేదా?

పారి—ఉన్నవి. ఇప్పుడాయన కేబదినాల్గుకారా?

సూత్ర—ఏబదినాల్గునకు నీనాటకమునకు సంబంధమేమి?

పారి—గీ. కాంచుటకు రెండు । కన్నులే కలిగినట్టి
పూర్వవయసునఁ గాన్పించు । పోలికఁ బ్రకృతి
కానిపింపదు నాలుగు । కనులతోడ,
వర్తనము సేయు నుత్తర । వయసునందు.

సూత్ర— జగత్తు దుఃఖభూయిష్ఠమని యుత్తరవయసులో స్పష్టమగుననియభిప్రాయము? కావచ్చును. కాని, కవులకును జ్ఞానులకు నది తత్పూర్వమే గోచరించును. ప్రకృతి యద్గారరూపమే అది.

పారి—కనుక నీనాటకము కష్టశిష్ట ప్రపంచనాటకముయొక్క ప్రతిబింబమా?

సూత్ర—ఆ! అట్లే—కాని,

ఆ. పాత్రపాళి దివ్య । పాత్రంబుగల దొండు,
పాత్రచరితలందుఁ । బరమపావ,
నంబు నద్భుతంబు । నాకీసుశీల ప్ర
కాండమైన చరిత । గలదు బావ!

పారి—దర్శితాంధకారములోని తారాదీప్తివలె నదియేది?

సూత్ర—శారదా సహగమనము.

పారి—అయ్యయ్యో! కృతయుగపుమాటలు వినఁబడుచున్నవే! ఆత్మహ సుకుమార శరీరగల యాత్మహత్య- అతిఘోరమును, దుర్భర దుఃఖోత్పాదకమును గా చూచువారికి సుఖప్రదమెట్లగును?

సూత్ర—మహానుభావులు సుగుణసంపద వారికష్టముల మూలముననే వ బయలుపడును. చూడు?

గీ. నలిగి పత్రములు, సువాస । నలను జిమ్ముఁ
బగిలి యుత్తరుపాత్రంబు । వలపు గుప్పు
శక్తి విచ్చి మౌక్తికమును । జూపునట్లె
మృతిఁ బతివ్రతామహిమను । సతివెలార్చు.

పారి—సరేకాని, పేరుచెప్పకుండఁగనే పెద్దనాటక మాడుచున్నావే!

సూత్ర—నాటకనామమా? పూర్ణిమ.

పారి—శోకవిషయసంకుల మైన నాటకమున కాహ్లాదసూచకమనే నామమిచ్చిన

సూత్ర—నాటకనామకరణములు చెప్పెదను విను.

సీ. కవిరచించినరూప | కములలో నియ్యది
యెంచిచూచినఁ బదు | నేనవయది
పదునేనుమాసముల్ | బ్రదికిరి పెండ్లిపి
మ్మటఁ బతియును సర్వ | మంగళయును,
పెండ్లికిరండని | పిల్చి వియ్యంకుని
బారిగొన్నదిన మది | పూర్ణిమాసి,
నారీశిరోమణి | శారద సమాగమ
నంబును బున్నమ | నాఁడు జరిగెఁ,
గీ. పౌర్ణిమన శత్రురక్తత | ర్పణమునయ్యె
దేశికుండు కాత్యాయని | దేవరాజు
సర్వమంగళ తత్పిత | సర్వసైన్య
మును గలించిన దినమును | పూర్ణిమాసి.

సారి—ఆహా ! ఏమిచిత్రమగునామములు !

(తెరలో)

ఆహా ! ఏమి చిత్రమగునామములు! భవానీదాసుఁడా ! నీ ద్వారమునొద్ద నందరును చేరినారా ?

సూత్ర—అదిగో! మనవారందఱు నాటకప్రదర్శనోన్ముఖులై నట్లున్నారు. ఇఁకము పోదము రా.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

కూచి నరసింహము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురము.

ప్రవేశము—ఇద్దఱు భటులు—వీరసేనుఁడు, భవానీదాసుఁడు వేఱొక ద్వారమునఁ గత్తులతోఁ గాపుగాయుచుందురు.

వీర—భవానీదాసుఁడా! ఏమిచిత్ర మరణములు! నీ ద్వారమునొద్ద సందడులను గడతేరితా?

భవా—నేను దప్ప నీద్వారము నొద్దనో ?

వీర—(లోనికిఁ జూచుట నభినయించి) ఓ—గొడ్డళులతో నఱుకుచున్నారు. గునపములతోఁ బొడుచుచున్నారు. నోళ్ళలోఁ దుపాకులు పేల్చి చంపుచున్నారు. చంపఁదగిన వారందఱు చచ్చినట్లున్నారు. ఇగివఱకుగల కలకలము కొంత శాంతించినట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని యెవ్వఁడో యొకఁడు కళేబరములక్రింద నిదివఱకు దాగియున్నవాఁడు కాఁబోలు నిప్పుడు పైకిలేచినాఁడు !
ఏద్వారమున వచ్చునో భద్రముగ నుండుము.

భవా—ఏద్వారముననున్నది? పృష్ఠద్వారముననే వచ్చును. రాని.

(నేపథ్యమున)

గీ. విజయరాయఁడు మనరాజు । వీరకాఁడు
సంఘమరణంపుఁ బెండిలి । సంబరమున
నస్త్రపుష్పసంతతులఁ జల్లు । లాడుకొనుచు
మిడుకుచున్నాఁడు చంపుఁడీ । మొదలఁకుండ.

వీర—భవానీదాసా ! మనరాజుగారి భటుఁడెవఁడో హెచ్చరించుచున్నాఁడు. ఇతఁడే యీ శ్రాద్ధపుఁ బెండ్లికొడుకు తండ్రి. పెండ్లికొడుకును జంపుటకంటె వియ్యంకుని జంపుటలో నెక్కువ ఘనత యున్నది సుమా.

భవా—ఎందుచేత ?

వీర—తిరుగ నిట్టి నిర్భాగ్యపుఁ బెండ్లికొడుకులఁ గనకుండఁ జేసినవాఁడు లోకోపకారి కాఁడా!

(నేపథ్యమున)

నాయనా ! దేవరాజా ! ఎచ్చటనున్నావు ?

భవా—(విచారముతో) తండ్రీ ! ఇక్కడ. ఇక్కడ.

వీర—ఓరి నీగొంతుకోయ్యా. దానినేమందువు నిట్టె తెచ్చుచుంటివి. నీవు రాజుగారి నటకసమాజములో బూడిదఁబూసికొనఁదగిన వాఁడవురా!

(నేపథ్యమున) ఎక్కడ? ఎక్కడ? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(విజయరావు రక్తవస్త్రధరుఁడై ప్రవేశించును.)

భవా—చంపు. చంపు. (విజయరావు మీదఁబడి నఱుకఁ బోవును.)

విజయ—(భవానిదాసుని చేతిలోని కత్తిని తీసికొని) చంపుమని నాకు హెచ్చరింపనేల? అభ్యంతరమేమి! ఇదిగో—(కత్తివిసరును)

భవా—హా! చచ్చితిని. (నేలవ్రాలును)

వీర—(తనద్వారమును వదలివచ్చి) భట్టిపుల రాజవధమునకు వీరసేనుఁ డర్హుఁడు. కాచికో (విజయరావును నఱుకఁబోవును.)

(దేవరాజు వీరసేను ద్వారమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—భట్టిపుల రాజవధమా? అందులకు నీ వర్హుఁడవా? తిరుగు పశువా! తిరుగు.
(అని నఱుకును.)

వీర—హా! చచ్చితిని. (నేలవ్రాలును.)

విజ—నాయనా! దేవరాజా! నీవేనా? బ్రతికియుంటివా? తండ్రీ! నా ప్రాణములు పోకముందొక్కసారి నన్ను నిండఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

దేవ—(కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! మనయందలి చిరకాలక్రోధముచే నీవరాహపురరాజెట్లు జేసెనో! తనకూఁతును నాకిచ్చి పెండ్లిచేసెదనని మనల నందఱ నిటకుఁ బిలిపించి, హా! ఎంతపనిచేసినాఁడు! మూఢులమై నమ్మి వచ్చితిమికదా! మనతో వచ్చిన యెనిమిది వందలజనము మృతినొందినట్లున్నది. మనమిద్దఱ మిప్పటికి జీవించియున్నాము.

విజ—నాయనా! నేనుగూడ మృతినొందినట్లే యెంచుము.

దేవ—(తొందరతో) తండ్రీ! ఎందువలన?

విజ—గుండెలలోఁ బల్లెపుఁబోటు తగిలినది. ఇఁక నొకటి రెండు గడియల కంటె నెక్కువకాలము జీవింపను. కాని, నాయనా! నీమాటయేమి?

దేవ—నేనుగూడ నీసన్నిధానమునఁ బ్రాణములు విడుతును.

విజ—నాయనా! అందువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

దేవ—పితృవిశ్లేషదుఃఖము లేకుండుట గొప్ప ప్రయోజనము కాదా!

విజ—నాయనా! మనమిచ్చట విశేషించి మాటలాడుట కవకాశము లేదు. నే నింక బ్రతుకను. నీవు మరణసాహసికుఁడవై యుండఁ దగదు.

గీ. తనయుమృతిఁ జూడకుండఁగఁ । దరలిపోవు
తండ్రికంటెను భాగ్యవ । తుఁడు లేఁడు
నాకు నీవొక్కఁడవె వంశ । నాశనంబు
నాకొఱకు నీవు చేసికో । న్యాయమగునె?

దేవ—అట్లైన నన్నేమి చేయుమంటివి?

విజ—ఇదియే సమయము. శీఘ్రమున నెటకైనఁ బాఱిపోయి ప్రాణములు గాచికొనుము.

దేవ—ఉత్తమ క్షత్రియోచితమైన వృత్తిని మీరవలంబించి, సామాన్య బ్రాహ్మణోచితమైన పనిని నన్నుఁ జేయుమందురా?

విజ—ఆవశ్యకమైనప్పుడు చేయనే చేయవలెను. దానివలనఁ దప్పులేదు.

గీ. కాలి దిగఁగూలనున్నట్టి । యాలయమును
వెలుపునను వీడిపోవఁగా । తరతకాదు
దానిలోపలనే నిల్చి । దగ్ధమగుట
పరమనిశ్చలధైర్యవి । స్ఫురణకాదు.

గీ. కాళ్లు బొండలోపలదూర్చి । గంతులిడుట
జుట్టొకనిచేతిలోఁ బెట్టి । మిట్టిపడుట
శూరచిహ్నముగా దెట్టి । దారి నైన
వెలిఁబడుటయే మహాధైర్య । కలన తండ్రి!

గీ. వాలు తరవారి విరిగెను । బడితెమైనఁ
గరమునను లేదు, వైరివ । ర్గమును నీవు
కొఱికి చంపంగఁదలఁచితో । బతికిచంపఁ
దలచితివో మంత్రములఁ జంపఁ । దలఁచినావొ!

గీ. మేఘములు గాఢగర్జతో । మీఁదఁబడఁగ
సూర్యుఁడంతటివాఁడు ము । సుంగువడఁడె
యదనుదప్పిన సాగరుఁ । డంతవాఁడు
కిక్కురనకుండ వెనుకకుఁ । జిక్కఁబోఁడె!

గీ. వ్యర్థబాధనుఁ దలయొగ్గి । పడెడివాఁడు
కాతరుఁడె, కాని పోటుమ । గండు గాఁడు
చచ్చుటయె ధైర్యనిశ్చయ । సంజ్ఞమైన
గోఁతఁగూలిన పడలియే । గొప్పగాదె!

గీ. సమయవిజ్ఞతయే ధైర్య । సారమునకు
సారమైయుండు, నింతని । శ్చయముసుమ్ము
చాయకత్తిని మొదటిపై । సానబట్టు
వాఁడు వీరాధివీరుఁడై । ప్రబలువాఁడు.

దేవ—తండ్రీ! మీరు సెలవిచ్చిన యంశములన్నియు బోధములైనవి.

విజ—బోధమైనప్పు డిఁక మాటలాడక పొమ్ము. హా!

గీ. పూలపాటులు బల్లెంపుఁ । బోటులయ్యె!
గాఢపరిరంభములు కత్తి । కసికులయ్యెఁ
బరిణయపుశాలయయ్యెను । మరణశయ్య
మంగళపుటారతులు కాటి । మంటలగును.

నాయనా! మన కిప్పుడు దినములు బాగుగనున్నవికావు. మంచిదినములు వచ్చు దనుకఁ, బ్రచ్ఛన్నుఁడవై వేఁచియుండవలయును. అట్లుండుట పిఱికితనముకాదు. అట్లు సేయుట సర్వజీవ సామాన్యము.

గీ. ఆఁకురాలున మోడైన । యవనిజంబు
సమయమును వేఁచి యుండదే । చచ్చినట్టు
లదనుకై పొంచి మడఁగియు । నడఁగియుండి
పెద్దపులి గంతువేయదే । మొద్దుపైకి?

గీ. కాలిక్రిందను బడియుండు । గడ్డిమొదలు,
ధగధగని మింట వెలిఁగెడు । తారవఱకుఁ
బద్మభవసృష్టివాస్తవ్య । వస్తువితతి
మంచిసమయముకై నిరీ । క్షించుఁగాదె.

నాయనా! మొగ మట్లు చిట్లింపకు. పొమ్ము. వేగఁ బొమ్ము. తండ్రి! చెప్పిన మాట విను.

గీ. తండ్రిమాటలు సుతునకుఁ । దప్పకుండ
వినఁదగినవంచుఁ బండితు । లనుచునుండఁ
దండ్రి యవసాన వాక్యాళి । తనయునకు న
వశ్యకర్తవ్యమని చెప్ప । వలెనె వత్స!

విజ—నీయందలి యనురాగముచేతనే నిన్నుఁ బొమ్మని చెప్పుచుండుటలేదు. నీవు బ్రతికియున్న యెడల, నీదురాత్మునిపై—నీచండాలునిపై—నీ పరాహపుర రాజాధమునిపై—బగఁదీర్చుకొనఁ గలుగుదువనియెంచి, నిన్నుఁ బొమ్మంటిని. తెలిసినదా?

గీ. గయను, నీవిచ్చుతర్పణ । కమలధార
నాకు ముట్టదంచును నీవు । నమ్మవలయు
నితనిహృద్రక్తతర్పణ । మిచ్చినపుడె
సుతుఁడ వీవని నాయాత్మ । కుతుకమందు.

దేవ—ఈకటికవానిపైఁ బగఁదీర్చుకొనుటకే నేను బ్రతికియుండుట కొప్పుకొంటిని. ఆపగఁ దీర్చుకొనికాని, నాప్రాణముల విడువను. వీరాగ్రేసరులగు తండ్రిగారి పాదములతోడు భవాని పాదపద్మములతోడు.

(నేపథ్యమున) భవానీదాసుఁడా!

విజ—ఆఁ! ఎందులకు ?

(నేపథ్యమున) విజయరావు కడతేరినాఁడా ?

విజ—కడతేలుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

(నేపథ్యమున మఱియొక కంఠరవముతో)

సీ. పచ్చని పట్టుదోవతి । కచ్చబిగియింపు
పైకోఁత మగతాల । పటకవాఁడు
ఉసిరికపండంత । పసిమి మేలువ్రాసల
తవణింపు కం । ఠాణివాఁడు
మామిడాకునఁ జుట్టి । మణిబంధమునఁగట్ట
రహిమించు పసపుతో । రంబువాఁడు
తాంద్రబెత్తంత పె । ద్దదియైనబలుపచ్చ
సిర్పేచుక్రింద బా । సికమువాఁడు

గీ. పీనుపెంటలసిబ్బంది । పెండ్లికొడుకు
దేవరాజేఁడీ ? ఏఁడీ ? యూ । దేవరాజు
వెదకుఁడీ కంచుదివిటీల । వెలుఁగులోడ
తోడనే బలిపెట్టుఁడీ । దుర్గగుడికి.

విజ—అతఁడు వరాహపుర సేనాధిపతిపతె నున్నాఁడు. నీవిచ్చట నుండఁదగదు. నీ పెండ్లికొడుకు దుస్తుల నాకిమ్ము. మగణాదేవతా పరిరంభ సంరంభముననుండునాకా వేసము తగియుండును. ఇమ్ము.

(దేవరాజుదుస్తుల తాను తొడిగికొనెను.)

నీవు భవానీదాసుని వస్త్రములు దొడఁగికొని కత్తి చేతఁబట్టుకొని వెలుపలికిఁబొమ్ము. నిన్నట్టివేసమున నీపూర్ణచంద్రకా[illegible]నైన నెవ్వరడ్డు పెట్టరు.

దేవ—(భవానీదాసుని వస్త్రములఁ దొడిగికొని) తండ్రీ! నేనింకఁ బోవలసినదేనా?

విజ—నాయనా ! (నమస్కరించును.)

గీ. దర్భశయ్యనుఁ బెండ్లిము । స్తాబు నాకు
ప్రభుసుతుండవు భటుసి డ । వాలి నీకుఁ

గూర్చిన విధాతచర్యకై । కుందనేల ?
ఈ ప్రపంచంపు ధోరణి । యింతె తలచు.

గీ. వీరవరుకంఠమునఁదర । వారికోఁత
భీరుగళమున సితపుష్ప । విజయమాల
శేముషీమంతుపెట్టెలోఁ । జెదలపుట్ట
వాలుతలవాని మొలను బ । త్రాఁకట్ట.

గీ. పరమదాతకు నభయ । పార్శ్వముల దిట్టు
లెపుడయిన నిచ్చిన నినుతుల్ । కృపణునకును
భక్తునింటను శ్రాద్ధాల । బహుళతయును
నాస్తికునియింట నిత్య । కల్యాణకలన.

గీ. సత్యశీలాఢ్యునకుఁ జెఱ । సాలత్రోపు
అనృతవాదికిఁ దూఁపటు । య్యాలకైపు
మెత్తనగువానికంటికిఁ । జిత్తవాన
మతికసాయిమీసాలకు । మల్లెనూనె.

గీ. ప్రేమను విషంబు విషములోఁ । ప్రేమభరము
కలిమిలో లేమి లేమిలోఁ । గలిమి బలిమి
ఉన్నదియె లేదు లేనిదే । యున్నదిట్లు
లోడితెమనఁ దోస్సులెన్నియో, । నుడువఁదరమె.

దీనికేమి నాయనా! ఒక్కమాట.

గీ. తండ్రియున్నప్పుడే కన్న । తల్లి తండ్రి
కంటె గౌరవపూజ్యతా । కలితయనఁగఁ
దండ్రిమరణించు తరువాతఁ । దల్లినెంత
భక్తిఁబూజింపవలయునో । పలుకనేల ?

నాయనా! ఇఁక నీవు పొమ్ము.

దేవ—తండ్రీ! నన్నొకసారిఁ గౌఁగిలించుకొనరా?

విజ—ఇఁక వెత్తిపడకుము. ముద్దులువలదు. కౌఁగిలింతలువలదు. నమస్కృతులు వలదు.

విజ—గీ. అరినిగ్రుద్దినగ్రుద్దు నా । కగును ముద్దు
కత్తితో శత్రుకోఁత నా । కౌఁగిలింత

యహితు నక్షత్రకర్తృ నా । కగును బ్రహ్మకర్తృ
కాదుక! మా యాత్మ కిదె ప్రీతిఁ । గూర్చునయ్య.

(నేపథ్యమున) అదిగో తుడువులరాయుఁడు పెండ్లికాడుడు. పాడు. పాడు.

విజ—నాయనా! నన్నుఁ జూచి నీవనుకొనుచున్నాఁడు. నీవింకఁ బో.

(దేవరాజును త్రోసివేయును. దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పాడుపాడుమన్నవాఁడేకాని పొమ్మనువాఁడెవ్వఁడగపడఁడేమి ? ఓ రాజాధమా ధమా ! ఎంతపని చేసితివిరా ! నీ కూఁతుకై తెచ్చిన యుళికిక్కమగఁడు నీవును నీ రాజ్యమునవును నిజమైన మగఁడైయుండును. కాచికో.

సీ. మగతనంబున, రణమున । మాకొనంగ
నంగదార్ఢ్యము చాలక, । యాఁడుబిడ్డ
మిసమిసగు క్రొత్తప్రాయంపు । మెఱుఁగుటంగ
కముల పొంగునుజూపి యా । కర్షణంబు
చేసితివి, తార్పుకాఁడ ! ఛీ! ఛీ! దురాత్మ !
బుగ్గమీసలపోడిమి । బుగ్గిచేసి
నగరుమగువల మానంబు । దగులఁబెట్టి
రాచపాడిసానుల గాగ । రానుగప్పి
బ్రతికియుంటివి, చవఁటి! నీ । బ్రదుకుమండ
కత్తిధారఁ మురానైన । గదుపలేక
కాంతపేరున మముఁ జంప • గల్గినావు
మాకుఁ బ్రాణము మఱి నీకు । మాన మంత
తొలఁగిపోయెను బ్రదుకేల? । తులువ! పంద
సాలెపురుగైన నీకన్న । మేలుకాదె
అపజయముగొప్ప, మాయాజ • యంబుకంటె
జయముకంటెను న్యాయమౌ । చావె ఘనము
ఇంతలోఁ దీఱెనని యెంతు । వేమొ చక్ర
వృద్ధిలోఁ బగదీఱెను । వేళవచ్చుఁ
గాలికిందనె యాగ్నేయ • గోళ మిట్టె
పగులనున్నది కాచికో । పాపి! నీచ !

హా ! ఎట్లు ప్రేలుచున్నాను. పగదీర్చుకొనుటంగూర్చి ఎట్టిరజ్జులు పలుకుచున్నాను! సగము చచ్చినవానికది యెట్లు సిద్ధించును!

గీ. కృపణుని యనుగ్రహము పుంస్త్వ । హీనువలపు
మొఱకుసోమరిచదువు కా । తరునియాజ్ఞ
జరఠునాశయు కంపవ । త్కరుని గతియు
శక్తిహీనుని పగయు ని । ష్ఫలములగును.

అయిన నేమి? నాపుత్రునిలో నేను జీవించియుందును గాన నేనుఁ బగఁదీర్చుకొనినట్లే కావచ్చును.

గీ. అస్మదీయనాటకఁ దుది । యంకమైన
దవనిపతినైన భరతవా । క్యంబు లేదు.
నాదునారసపుత్రుని । నాటకమున
కిదియె మొదటిదానంకమై । యెసఁగుఁగాదె.

సేనాధిపతినైనఁ జంపి ప్రాణముల విడుతును నాకింక విచారమేల ? నాకొడుకు కేబ్రాహ్మణులయింటనైనఁ దలదాచుకొని బ్రతుకఁగలఁడు. (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమునఁ బురోహితుని యిల్లు.
ప్రవేశము—చంద్రశేఖరుఁడు, కాత్యాయని.

కాత్యా—ఆకార్యకరణ మెందుచేత?

చంద్ర—ఎందుచేతనో చెప్పలేదా? ఆతఁ డెవఁడో తెలిసినదా?

కాత్యా—తరువాతఁ దెలియకేమి?

చంద్ర—ఎవరని తెలిసినది? స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

కాత్యా—విజయరాజుకొడుకు_దేవరాజు_రాత్రి జరిగిన గొంతుకోఁత పెండ్లిలోని పెండ్లికొడుకు.

చంద్ర—అందుచే మనశత్రువు. ఇన్నియుఁ దెలిసియుండి యాతని మనయింటిలో నింక నేల యుంచితివి? వాని నిటుపిలువుము.

కాత్యా—నాథా! నన్ను క్షమింపుఁడు. ఇన్నియుఁ దెలియుటచేతనే యాతని నింక నుంచితిని. వాని నిప్పుడు పిలువ వలదు. మన మాలోచించుకొందము.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! తెలియుటచేతనే యింక నుంచితివా!

కాత్యా—ఔను నాథా! మనకొక్క కొడుకైన లేఁడుగదా.

చంద్ర—నే నడుగునదేమి? నీవు చెప్పునదేమి?

కాత్యా—నాథా! మొండులపై, మొండులపై, గతిమాలినబ్రదుకు కీశూన్యగృహమున బ్రదుకుచుంటిమిగదా, ఏమి వినియోగము! రాజపౌరోహిత్యమున మీకు గౌరవమున్ననేమి, రసవాదశాస్త్రసిద్ధిని ధనమున్ననేమి, యీగౌరవము నీధనమును లేని సామాన్యులకున్న సౌఖ్యములో, సంతుష్టిలో మనకు సహస్రాంశమైన నున్నదా?

చంద్ర—లేదు. లేకపోవుట యీనాఁటిది కాదు. ఆతని నింక నింటనుంచియేల వుట్టిముంచితివని నేననఁగ, వుట్టినకొడుకునుగూర్చి నీవు చెప్ప నేల?

కాత్యా—అమ్మా యని యాతఁడు నాకాళులపైఁ బడినాఁడు. అమ్మా యనిన పిలుపు నాచెవినిఁ బడఁగనే నాయొడ లుప్పొంగిపోయినది. నాయనా! ఏమి కావలయునని యడిగితిని. దాహము_దాహము. అని యాతఁడనినాఁడు. ఇచ్చిన తీర్థమును ద్రావి ఆపన్నుని రక్షింపుమని యాతఁడు ప్రార్థించినాఁడు. నీప్రాణమునకు నాప్రాణమునడ్డు జేసెదనని మంగళసూత్రముతో బాసచేసితిని.

చంద్ర—తా నెవఁడో మొదట నీతోఁ జెప్పకుండ మోసముచే బాసచేయించుకొనినాఁడా!

కాత్యా—అతఁడు చెప్పుట కవకాశమేది? పరుగెత్తుకొనుచు, రొప్పుకొనుచు వచ్చినాఁడు. నేనడుగుటకు మాత్ర మవకాశమేది? అమ్మా! రక్షింపుమనఁగ నాగుండె కరఁగి పోయినది. ఒడలు నీరు విడచినవి.

చంద్ర—నడిరాత్రికదా, గదిలోనున్న నీకాళ్ళపై నాతఁ డెట్లుపడినాఁడు?

కాత్యా—నాకప్పటికింక నిద్రపట్టనేలేదు. కడుపునొప్పచే బాధపడుచుండుటచే గదా కోటలోనికి రాలేకపోయితిని. ఏదో పెద్ద గోలవినఁబడినది. కొంపలు కాలుచున్న వేమో యని యులికిపడి లేచి వీథితలుపు తెఱచితిని. వెలుతురు లేదు. కాని పెద్ద యాక్రందనము వినబడుచుండెను. అది కోటవైపున నుండి వచ్చుచుండెను. నిశ్చేష్టురాలనై కొంతసేపు నిలువఁబడితిని. ఇంతలో నెవ్వరో పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నట్లలికిడి యయ్యెను. వారు కోటనుండి యంత తొందరతో నేల వచ్చుచున్నారో యని గుమ్మము ముందునకు వచ్చి నిలువఁడితిని. అంతట దివ్యమంళవిగ్రహముతో నొక బాలుఁడు అమ్మా! యని—

చంద్ర—అయ్యయ్యో !ఎంతతప్పుపనిఁ జేసితివి ?

కాత్యా—అతిథిపోషణము తప్పని సెలవిచ్చుట న్యాయమా?

చంద్ర—అతిథి ! అతఁడు మన కరియా ! ఆశ్రితుఁడా?

కాత్యా—తపస్సంపన్నులగు మీకు శత్రువు లెవ్వరున్నారు ? అతఁడు మనకేమి యపకార మొనర్చినాఁడు ?

చంద్ర—మనకపకారమొనర్చినవాఁడేకాని, మనకు శత్రుఁడు కాఁడా ?

సీ. ధర్మసుతుసొత్తు మాయజూ । దమున శకుని,
గెల్చెనేకాని నాకొంపఁ । గూల్చినాఁడె ?
రామచంద్రుని తమ్ముని । రావణుండు,
కొట్టెనేకాని సీతమ్మఁ । గొట్టినాఁడె ?
గుజిసమూమూదుసాహేబు । ఘూర్జరాజ్య
దేశసోమనాథేశ్వర । దేవలింగ
భంగమొనరించెఁగాని నా । పాకలో వి
భూతిపండును భేదింపఁ । బూనినాఁడె?
మనమహారాజవరులకు । మతమునకును
బాధయొనరించు మనుజుఁడే । వైరిమనకు,
మేలొనర్చెడు నాతఁడే । మిత్రవరుఁడు
ప్రాక్తనాచారమిదియె యి । ప్పటిది యదియె
ధరణిపతి సేవకులకు స్వా । తంత్ర్యమిల్ల
వారి బాహ్యాంతరింద్రియ । వారమెల్ల

ధరణిపతిగోనసంచిలో । దాఁగియుండు
తత్త్వగతి వర్ణకాలభే । దములు లేక
ప్రభునియానతి యైనచో । భటులనోటఁ
గుఱ్ఱమును గంగడోలును । గొమ్ములుండు,
రాసభపుటోండ్రపెట్టు క । ర్ణాటగీతి
దుష్టగంధపుఁజుంచు క । స్తూరిమృగము
శశశిశువు చండశార్దూల । శాబకంబు
శుంఠలకు శుంఠసరిక్కా । సుగుణశాలి
ప్రభుఁడు సర్వథా మననుండి । ప్రతిఫలించు
నతనిమిత్రులె మనమిత్రు । లరులె యరులు.

కాత్యా—నాథా! ఇంతయేనా? మన మవస్థలమేనా?

చంద్ర—ఇంకను సందేహమా! ఇది మహావీర్యవంతమైన రాజపుత్రాస్థానమనుకొంటివా, మఱియొకటి యనుకొంటివా? ఈమహారాజుల క్రౌర్యమెంత! కోపమెంత! వారు ప్రజల యవిధేయతను సహింతురా? కాసంత వ్యతిరేకపుమాటనైన సహింతురా!

గీ. భూపవరునింటఁబుట్టిన । మూషికంబు,
బ్రాహ్మణులు పెంచుపిల్లిని । బట్టిచంపు
ననఁగ సేవక బ్రాహ్మణు । లైనమనము
రాజుతో వైరమునుబూని । బ్రతుకఁగలమె ?
రాజసేవను గలకష్ట । రాజమెంతొ
ఎఱుఁగ కిట్టులు చేసితి । వింతదనుక
నేల ! ఖాసుకోడికి నత్తి । జాలుమిగులఁ
బలుచననిపల్క మనజుట్టు । పిలుకయొగురు
ఇంతలోనుండు భటకోటి । యంతబ్రతుకు
మంత్రిమొదలు నిషాఁగొట్టు । మాలవఱకు
పృథ్విపతికంటుకొలుకుల । నెఱ్ఱఁగేఁత
భటులకంఠంబులను దర । వారికోఁత.

ఇట్టి స్థితిలో మనను మహాశత్రువైన దేవరాజును—కత్తివ్రేటున కందనున్న దేవరాజును—నీవింటిలో దాఁచినావు. ఇంతకంటె సాహసికకృత్యమున్నదా? ఈసంగతిఁ గర్ణాకర్ణికగ విని రాజు మనయింటికి యుద్ధభటుల నంపఁడా? మన కొంపను నేలమట్ట

మును చేయింపఁడా? మనలను ముక్కలక్రిందఁగోసి మనరక్తముతో గోటిశక్తికభిషేకము చేయింపఁడా?

కాత్యా—మహారాజునకుఁ బురోహితునిఁ జంపు పాపమొక్కటే లోపముగా నున్నది.

చంద్ర—కాత్యాయనా! రాజులకుఁ బాపమేమి?

కాత్యా—ఔను. అన్ని పాపములు నెత్తిని వైచుకొనుటకుఁ బురోహితుఁడున్నాఁడు కాదా! రాజునకుఁ బాపములేదు. పురోహితునకు గతిలేదు. మీకుఁ బురోహితులని పెద్దపేరో తక్కువపేరో యున్నది కదా! మీరు రాజుగారి కేహితమునైన ముందుగాఁ జెప్పి యాతఁడు చేయఁదలఁచిన పాపమునుండి యాతనిఁ దొలఁగింపఁ గలిగితిరా?

చంద్ర—పూర్వరాజుల వైఖరులు, పూర్వపురోహితుల వైఖరు లిప్పుడెక్కడివి? పురోహితుని నెత్తిపైఁ బెట్టుకొనుట కిదేమి శ్రీరామయుగమా, యుధిష్ఠిర పరిపాలనమా! ఇప్పటి రాజుల పద్ధతులు వేఱు. రక్తపిపాసుల సేవకుల కిదికాలము. అందుచే మామొగమును జూచువా రెవరు? ఇప్పుడు నేను ప్రబంధము వ్రాయఁగలనా? పద్యముఁ బాడఁ గలనా?

గీ. గురునికంటెను గవికంటె । గురుతరంపు
ఘనతఁగల పురోహితుని దు । ర్గతిని వినుము
కోడిగ్రుడ్డుల గుల్లలు । వాడి ముక్కు
మూలకాకులు, తలసేస । బ్రాలుజల్ల
బిళ్ళకచ్చను ఖాన్ కుక్క । పీఁకుచుండ
లూధియానాచడావుల । జోడు చేతఁ
బట్టుకొనియుండు లంపటా । వానిపృష్ఠ
మాశ్రయించుచు గడగడ । లాడుచుండి.

కాత్యా—నాథా! ఇకఁ జెప్పకుము. ఇదియా మీకు రాజుగారి యొద్దనున్న గౌరవము! చాలు చాలు!

చంద్ర—తద్దినాల పెండ్లిండ్ల దద్ధియ్యశాస్త్రుల కింతకంటె గౌరవ మెటనుండి వచ్చును?

కాత్యా—ఆఁ, ఆఁ, మహారాజు తద్దినాల పెండ్లియే జరిగించినాఁడు. రెండు కటిక వాఁడు_ఇట్లు చేయుట మహాధైర్యవిజృంభణ మనుకొనినాఁడు కాఁబోలు. మహాబుద్ధివిభవ మనుకొనినాఁడు కాఁబోలు. ఇంతద్రోహము తన్నుఁ దిగఁబడి కొట్టినవేళ యైనదా! పందిళ్ళు వేయించి తోరణములు కట్టించి పసపులు గొట్టించి ముగ్గులుంపించి యలంకరించిన పెండ్లియింటిని పీనుఁగుపెంటలవల్లకాఁడు చేసినాఁడు. పిరిపాపము బ్రద్దలుగాను కూఁతు పేరిట నింత గొంతుకోఁతల గోలజేసినాఁడు. ఆమూఁతున కిది యశుభప్రదమేమో

యనియైన నాలోచించినాడా! పెండ్లివారి రక్తమున దడిసిన కళ్యాణగృహము గడిగిన శుద్ధియగునుగాని యిందువలనఁ దనవంశమునకుఁ గలిగిన మచ్చ ప్రళయమువఱకు నిల్చియుండదా! ఇంత దిక్కుమాలిన మోసమెందులకు? యుద్ధమునకుఁ బిలువరాదా? న్యాయముగా హోరాహోరినిఁ బోరి కదనసీమను వారి మస్తుకలు గోసినయెడల ప్రస్తుత రాజులశిరములూఁగునే! పూర్వరాజుల యాత్మ లుప్పొంగునే; చేతగాని పెద్దమ్మ. చెనఁటి.

చంద్ర—తప్పు. తప్పు. పోషించు ప్రభువును దూషింపఁ గూడదు. ఇంతకు నాతఁడు మనకేయపకృతినిఁ గావింపలేదు. తన శత్రువులను దాను జంపుకొన్నయెడల మనకుఁ గోపమెందులకు? శత్రువులను జంపుటయే రాజులకుఁ బ్రధానముగాని యెట్లు జంపిన సరే!

గీ. ధర్మయుద్ధంబులందైన । మర్మకలన
యున్నదచ్చటచ్చటఁబూర్వ । యుగములందు
మబ్బులందు రావణి నిద్ర । మబ్బులందు
ద్రౌణి, పాండవాగ్రజుబొంకు । రాముకొంగు.

గీ. మర్మమునకుఁ గల్గు । మహితరక్షణశక్తి
వర్మమునకు నెట్లు । పరిఘవిల్లుఁ
జిత్తమునకుఁ గల్గు । మెత్తనౌ వాడిమి
చాయకత్తికెట్లు । సంభవించు?
బాణపరిపాటికంటెఁ దు । పాకిగుండు.
పాటుకంటెను ధీధాటి । ప్రబలతరము
ధామ్మను ఫిరంగిగుండ్ల మం । టలను లేదు
మొదటిచలువనే యున్నది । కదనజయము.

గీ. కల్లయతులలాతాములఁ గత్తిదాఁచి
కపటవైద్యుల సీసాల । గరళముంచి
దొంగగుబ్బల ప్రక్క । పిస్తోలుగూర్చి
కొలఁకులందు విషమూచి పు । ర్వులను జేర్చి
వంటశాలలో నాసు । పత్రులందు
ముఖములందు దేవాలయ । మండపములఁ
గాటియందుఁ గన్నెతీకపు । గదులయందు
రణజయముఁ గాంతు రిప్పటి । రాజసుతులు

బాహుబలపరీక్షావృత్తి । ఖండనంబు
బొల్లి వేసంపుదొంగదో । బుద్ధి కాదు
గోఁతులయు దొంగయూబుల । గొడవగాక.
ప్రాకృతికశాస్త్రవైదుష్య । పటిమ కాదు
నాగరకత హెచ్చె । నరులధర్మము చచ్చె !
మాయమీఱె దేవ । మహిమలాఱె
ఆత్మగురుతతగ్గె । నపరచింతలు మ్రగ్గె
ఆశనిండె చిత్త । మార్తిమండె
అట్టిదిట్టిదియన్యో నీ । యవసరమున
నింతకంటె నాగరికత । హెచ్చునెడల
నెవరియుంటనువారుండి । యేదొయొక్క
గాలి నుహ్వా! జగసంతఁ । గాల్తురేమొ !

మాయయనునది యిప్పుడు జనపతి సామాన్యముగా నుండుటచేత నీవు మన రాజును నిందించుటతప్పు. జగదాస్తిక్యమునకు మాయయేకారణముకాదా! శత్రువుల చర్మము లాలిపింపుమందువా ! లేక శత్రువులొనర్చు చేష్టలకు శాంతివహింపుమందువా !

గీ. వలపునకుఁ గట్టుపడుసాని । పడుచుఁబోలె
పారమార్థికుఁడగు న్యాయ । వాదిసరణి
అరులయెడ శాంతభావంబు । నెఱపురాజు
చేలిచముకు భాగవతపుఁ । జందులాఁడు.

కావున, రాజేంద్రుల కెట్టులైనను శత్రుమారణ మవశ్య కర్తవ్యము.

కాత్యా—కావచ్చును. కాని యతిథిరక్షణము బ్రాహ్మణుల కంతకంటె నవశ్య కర్తవ్యముకాదా!

చంద్ర—ఏమి ! అబ్బ ! ఎంత చిక్కుఁ దెచ్చి పెట్టితివి. నీ కీస్వాతంత్ర్యమేల ?

కాత్యా—అతిథిపూజాస్వాతంత్ర్యము నా కీనాఁటిదా ! నాకొక్కతెకే యట్టి స్వతంత్రతయున్నదా! గృహిణులందఱట్లాచరించుచుండుట లేదా ?

చంద్ర—గృహిణులందఱు నీవలె నీశత్రురాజపుత్రుల కాతిథ్యమిచ్చుచున్నారా? అతిథి పాత్రుఁడగునో కాదో చూచుకొననక్కఱలేదా?

కాత్యా—అతిథి కాకలియే యర్హత. అతఁడు శత్రురాజపుత్రుడని నాకు ముందుగా నెట్లు తెలియును?

చంద్ర—పోని! తెలిసిన తరువాతనైనఁ బశ్చాత్తాపము నొంది యాతనిఁ బొమ్మని చెప్పలేకపోయితివా!

కాత్యా—నాథా! పశ్చాత్తాపపడుటకు నేనేమి పాప మొనర్చితిని?

చంద్ర—పాపముకాదా! మనము రాజసేవకులమై యుండియు నిట్లు చేయవచ్చునా?

కాత్యా—రాజసేవ మీకుఁగాని నాకేమి? నేను మీసేవకురాలను. మీయాజ్ఞానుసార మాచరింతును. ఇప్పుడు పొమ్మని చెప్పనా?

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పనాయని నన్నడుగ నేల? నీ కేల తెలియదు?

కాత్యా—నాథా! నాకుఁ దెలిసినయెడల నే నేల యాతనిఁ జేర్చియుందును? పొమ్మని సెలవిచ్చినయెడల నట్లు చెప్పెదను.

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పు.

కాత్యా—మీసెలవైనదని చెప్పనా?

చంద్ర—అదిగో! నాసెలవనుట యెందులకు? అతనిఁ జేర్చుటకు నేను సెలవిచ్చితినా! ఇప్పుడు పొమ్మనుటకుమాత్రము నాసెలవేల కావలెను? నీవు స్వతంత్రించి తెచ్చితివి. స్వతంత్రించియే పొమ్మనుము.

కాత్యా—పుణ్యమొనర్చుటకుఁ బురుషునియాజ్ఞ యక్కఱలేదుకాని; పాప మొనర్చునప్పుడే భర్తసెలవు.

చంద్ర—పాపమైన నగుఁగాక. అతని వెడలగొట్టవలసినదే. అతని నింటఁ బెట్టుకొనుట యొకటి, చూరికి నిప్పుపెట్టుకొనుట యొకటియునా? ఆత్మవినాశకమైన యీయత్నము మనకేల? ఈసంగతిఁ దెలిసినయెడల రాజు మనల నుప్పుపాతర వేయింపఁడా!

కాత్యా—మనకు లేనిపోని సందేహమేకాని, మనయింట నెవ్వరున్నారో రాజున కెట్లు తెలియును!

చంద్ర—అట్లెప్పుడును దలఁప వలదు.

గీ. గాలిచొరనట్టి చోటులు । గలవుకాని
అతని చెవినిఁ జేరని రహ । స్యములు గలవె!
అత్తకోడండ్ర దెప్పులు । నాలుమగల
గుసగుసలు నాఁడుబిడ్డల । గోనగోసలును
బాలిపంపుల భ్రాతల । పట్టుదలలు
తోడికోఁడండ్ర । వెడవెడ కోడిగములు
మొదలుగా నన్ని సంసార । ములను గల్గు
ఛిద్రతతియెట్టు లాతని । చెవినిఁ జేరు
ఏరయితు క్షేత్రమేదియో । యెఱుఁగకున్న
నేభటుని సాని యేదియో । యెఱిఁగియుండు

తనదువ్యవహారదోషముల్ । గనకయున్నఁ
బరుల వ్యభిచారదోషంబు । లెఱిఁగియుండు
దాసి గదిలోన గాయకుఁ । దన్ననుచు
గుఱువుగా రింటిలోఁ గల్లు । కుండయనుచుఁ
జెవిఁగొఱుకువారుఁ దార్పుడు । సేయువారు
కొండెకూఁతలవారును । గోడెకాండ్రు
బానిసలు రాజుమెప్పుకై । పలుకుచుండ్రు
కలికి పలుకుల కులుకుల । కవితకంటె
నధికముదమున వినుచుండు । రవనిపతులు
వైరుల రహస్యములు తెలుప । వలయు చారు
లట్లుసేయుట కసమర్థు । లౌటవలన
నిట్టికొండెంబులనె మాటఁ । గట్టి యతని
యెదుటఁ బెట్టఁగ వినకుండ । నేమిసేయు.

ఇట్టి మాటలఁ జెప్పువారిని గద్దించిన యెడల శత్రురహస్యములు చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు కూడ వారు దరిచేరరేమోయని రాజు సందేహపడును. కావున దేవరాజిక్కడ దాఁగెనను సంశయము రాజున కెట్లు తెలియునని నీవనుకొనఁదగదు. ఎట్లయినఁ దెలియును. గోడలుచెప్పును. గాలిచెప్పును. లేనివే యున్నట్లు రాజుచెవినిఁ బడుచుండఁగా, నున్నవి యాతనిచెవిఁ జేరకుండునా? గోటిపోటు, కత్తిపోటుగా నాతని చెవిని బడుచుండునే చీమచిటుకు, సీమతుపాకిదెబ్బగా నాతనికి వినఁబడునే! అట్టిస్థితిలో నీవుచేసిన యీ ప్రబలపాపము_

కాత్యా—నాకిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో, పాపమో; తెలిసియో, తెలియకయో చేసితిని. నీవు దయయుండునెడల దేవరాజును రక్షింపవేఁడుచున్నాను.

చంద్ర—అయ్యయ్యో! అన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించు మహారాజునెడలఁ గృతఘ్నుండనై యుందునా! అది మహాపాపము కాదా!

కాత్యా—అతిథినిఁ జంపుట మహాపుణ్యమైన యెడల నటులే కానిండు.

చంద్ర—ఆతనిని మనము చంపుటయేమి? వదలివేయుదము.

కాత్యా—అరఁడీ గుమ్మము దాఁటుసరికి వెత్తిముక్కలను గొట్టినట్లందఱు తలకొక టాయి బువ్వి యాతనిని జంపకుండనుందురా! ఆతని రక్తముతో మన ముంగిలియే కాదు. మనముండదలిగతియుఁగూడ నపవిత్రమగుట కేమైన సందేహమా! మనకు శత్రువైనను నాతఁడు మహారాజపుత్రుఁడుకదా! రక్షింపుమని మన శరణు జొచ్చినవాఁడు కదా! మనచే నభయప్రదానమొందినవాఁడు కదా! అట్టివానిని రక్షించుభారము వింధ్య

పర్వతమువలె మననెత్తిని బడియుండఁగా పెంటమప్పనువలెఁ జీపురుతో నాతనిని వీధి లోనికూడ్చివేయుమనుట న్యాయమా !

చంద్ర—అతఁడు మన కేమి రాజా! అతనిఁగూర్చి మనకుఁ జింతయేల ?

కాత్యా—అతఁడు మనరాజని చెప్పలేదు. అతఁ డతిథి. అతిథి మహావిష్ణువనికదా మీవంటి పెద్దలు చెప్పుదురు.

చంద్ర—రాజుగూడ నట్టివాఁడే, అయినను నా కాతఁ డతిథికాఁడు.

కాత్యా—ఆహా ! నాథా ! ఎంతమాటాడినారు ! నా కతిథియు మీకతిథి కాకపోవుటయునా ? ఎన్నఁడులేని దిప్పుడు నీవు నేను భేదము చేయుచున్నారే? ఎంత వింతగ మాటలాడుచున్నారు ! నేను మీ సహధర్మచారిణినే ! అర్ధశరీరిణినే ! నేను మీలోని దానినే ! నాదియనున దొకటియున్నదా ! అంతయు మీదే ! సంసారానురాగమేకాక శాస్త్రసత్యముకూడ నంగీకరింపని నీవు నేను భేదమును విసర్జింపుఁడు. లేనిపిల్లలకొరకే యేడ్చుచుండఁగా నిట్లునన్నుఁ బరాభవించుట మీకుఁ దగునా ?

చంద్ర—నేను నిన్నెట్లు పరాభవించితిని ! అతఁడు నీ యతిథియని యంటిని. అంతమాత్రమునకే యింత యుపన్యాసమేల ?

కాత్యా—సరే! అతఁడు నాయతిథియే. మీరాతనిని రక్షింప నక్కఱలేదు. అతనిని మీరింటినుండి గెంటివేయవచ్చును. వీథిలోని రక్షకభటులచేతఁ జంపింపవచ్చును. మీయతిథి కాకపోవుటచేత మీరింతయుఁ జేయింపవచ్చును. మీకది ఘనకార్యమే కావచ్చును. కాని నేను మీ యిల్లాలినిగదా! నిత్యాగ్నిహోత్రములందు మీ ప్రక్కను గూరుచుండి సాహాయ్య మొనర్చుదాననుగదా! మీ యుచ్ఛిష్టమును భుజించుచున్న దాననుగదా ! మీరే దైవమనియెంచి పూజించుచున్నానుగదా! అట్టినామాట, మీరు కాసంతయైనఁ జూడనక్కఱలేదా ?

చంద్ర—నీమాట యేమున్నది?

కాత్యా— అతనిని నేను రక్షింతునని మంగళసూత్రముతో బాసచేసితిని. నామర్యాదను మీరు కాపాడనక్కఱలేదా? నాసత్యమును రక్షింపనక్కఱలేదా ? రసకుంభముచే మీరుచేసిన బంగారమంతయు నానెత్తిని బెట్టుమనలేదే. ఆ శాస్త్ర రహస్యమేదో చెప్పుమని మిమ్ము దేవురింపలేదే. ఆపన్నుఁడై, నాశరణము వేఁడిన రాజ బాలకునకుఁ దలదాఁచుకొనుటకు రవ్వంత నీడనిమ్మంటిని. ఇంతేకాదా! అమ్మా యని పిలిచినందుల కాతనినిఁ గన్నకొడుకుగా భావించి యొక్క పూటయైనఁ గడుపార నన్నము పెట్టుకొన నిమ్మంటిని. ఇంతేకాదా ? ఇంతేకాదా!

చంద్ర—ఇంతేకాదా, ఇంతేకాదా యని నంగనాచివలె మాటలాడుచున్నావు.

గీ. అరికినిచ్చిననీడ ర । వ్వంత యైన
వంశమున నెల్లరకును శా । శ్వతపు బీడ
వైరికొసఁగిన యన్నము । పట్టెడైన,
స్థిరవినాశనమగు వంశ్య । నరుల కెల్ల.

కాత్యా—అటులైన నాతని నింటనుండి యిప్పుడే వెడలఁగొట్టవలయునని మీయభిప్రాయము కాదా?

చంద్ర—అదిగో! తిరుగ నామాటయే యేల పలికెదవు?

కాత్యా—మీరామాటయేవ ననఁగూడదు కాని, నేనాపనిని జేయవలయును గాఁబోలు. అభయమీయని మీరే యామాటఁ గంఠోక్తిగాఁ బలుకుటను సందేహించుచుండఁగా నభయమిచ్చిన నోటితో నావలికిఁ బొమ్మని నేనుఁ జెప్పవలయునుగాఁబోలు! పోకపోయినయెడల మెడబట్టి గెంటవలయునుగాఁబోలు. నాశాశ్వతదుర్గతిని మీరు గణింపకుండినను నాకుఁ జింతలేదు. నాయాత్మను దరింపఁజేసినను మీరే! హరింపజేసినను మీరే! మీకు సర్వదా దాసురాలను. సరే! మీరు సెలవిచ్చినట్లాతని నావలికి వెళ్ళఁగొట్టితిననుకొనుఁడు. తరువాత?

చంద్ర—ఇంకఁ దరువాత నెక్కడ?

కాత్యా—ఇక్కడితరువాతమాటయే యడుగుచున్నాను (పైకిఁజూపి) అక్కడి తరువాత యేదో వేదములే చెప్పుచుండుటచే నందఱకుఁ దెలియునుగాదా?

చంద్ర—ఉష్. ఇక్కడితరువాత నింకేమున్నది? అతఁడు పోవును. మనము నిర్బాధకముగా నుందుము.

కాత్యా—సరే! మనము శాశ్వతముగా జీవింపవచ్చును. కాని యాతఁడు—

చంద్ర—కాత్యాయని! అతిథినిఁ జంపించి యాతని యాయుస్సును నేను బోసికోవలయునని యిట్లు చెప్పుచుండుటలేదు. అతిథిపూజా మహాత్మ్యము నీయంతె నాకును దెలియును. అతిథినోటియన్నముఁ బడఁగొట్టి నాకడుపు నింపుకొనఁదలఁచుకొనలేదు. అతిథిరక్తముఁ ద్రావునంతటి నరాశనుఁడను గాను. అబుద్ధిపూర్వకముగనైన నతిథికిచ్చు ధాన్యపుముల్లంతబాధ ధవళగిరియంత పాపమని యెఱుఁగుదును.

కాత్యా—(చేతులు జోడించుకొని) చాలు నాథా! చాలు! ఇఁకఁ గావలసినదేమి? కృతార్థురాలనైతిని.

చంద్ర—ఉండు. ఉండు. ఇంకను జెప్పవలసియున్నది. కాని రాజకృతఘ్నతా పాపము దానికంటె మహా ఘోరమని భావించుచున్నాను. భయపడుచున్నాను. పరితాప పడుచున్నాను.

సీ. ఉర్విపాపంబులన్నియు । నొక్కచిప్పఁ
గుప్పగాఁబోసి వేఱొక్క । చిప్పలోవ
లను గృతఘ్నతఁబెట్టి తూ । చినను ముంటి
మొన కృతఘ్నత ప్రక్కనే । మొగ్గగాదె
తలనడిమిపోటు పూటపాటు । దానిముందు
దావకీలప్రాలేయము । దానిముందు

త్రాచుఁగరళంబు సంజీవి । దానిముందు
దారుణక్రూరగతి దయ॥ దానిముందు

కాత్యా—నాథా! మీయభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా మనవిచేసికొనవలసి వచ్చినందులకుఁ జింతించుచున్నాను. క్షమింపుఁడు. కృతఘ్నతయని ప్రత్యేకముగా నొక్కపాపములేదు. అన్ని నక్కగొడుగులు, మొండిచేతులు, పెంటనుండి మొలచినట్లు లన్నిపాపములు కృతఘ్నతనుండియే బయలుదేరినవి.

కాత్యా—భూమినుండి మొలవని చెట్టైననుండవచ్చును గాని కృతఘ్నతనుండి యుద్భవింపని పాపములేదు. చెట్టుబలాబలములు క్రింది పెంట బలాబలములఁబట్టి యుండునట్లు పాపముల హెచ్చుతగ్గులు కృతఘ్నతావిషయములగు వస్తువుల హెచ్చుతగ్గులఁబట్టియు దగ్గరదూరములఁబట్టియు నుండును. జీవతత్త్వమంతయు నొక్కటియేయగుటచేఁ గాలి మడమతోఁ జీమను జంపుటయుఁ గత్తిపోటుపుతో మనుష్యునిజంపుటయుఁ గృతఘ్నతనుండి పుట్టినపాపములే కాని చీమకంటె నరుఁడు ఉత్కృష్టజీవమగుటచేతను, జీమలకును నరులకును గలదూరము హెచ్చగుటచేతను, నరహత్య యధికపాపమని యెంచుచున్నారు. అట్లే గురుద్రోహము మంతకంటె నధికమైనది. రాజద్రోహము నట్టిదే. కాని, యతిథిద్రోహము, వేదద్రోహము; దైవద్రోహము, రాజద్రోహమునఁ గొంత పౌరుషమైన నున్నది. కాని యండజేరిన యతిథిని ద్రోహముచేయుటలో నున్న యధమాధమత్వము—

చంద్ర—చెవులు గంగుగుమనునట్లు పలుకుచున్నావు. పండితునిబిడ్డ వగుటచేఁ దలతిక్కయుపన్యాసము లారంభించితివి. ఈతఁడతిథియని యంటివి. ఏలకాదనవలయునని నేనూరకుంటిని. ఈతఁడు శరణార్థి కాని యతిథి కాఁడు. ఈతఁడెవ్వడైనను నితనికిఁ జేసిన యనాదరణము కృతఘ్నత యెట్లగును? ఈతఁడు వెనుక మనకేమిమేలు చేసినాడు? అది మఱచుట కృతఘ్నతయగును. రాజానెడల మనముచేయు దోషమెట్టిదా! నిజమైన కృతఘ్నత అది.

కాత్యా—అదియా మీ యభిప్రాయము? దేవరాజును రక్షించినయెడల మీకుఁ గృతఘ్నతాదోషము లేనేలేదని నేను నిరాఘాటముగాఁ జెప్పఁగలను.

చంద్ర—ఆఁ! లేకపోవుట గూడనా?

కాత్యా—లేదు. మీరు పురోహితులుకాని సేనాధిపతులుకారు. మీపని గంటములో కాని కత్తితోఁగాదు. మీకుఁబంచాంగ సంబంధముకాని శస్త్రాంగసంబంధము లేదు. మీది యాగమంత్రముకాని యాహవతంత్రముకాదు. మీవృత్తి పవిత్రముకాని యపవిత్రముకాదు. మీరు రాజునకు నంతశ్శత్రుఖండన మొనర్పఁదగువారుకాని బాహ్యశత్రుఖండన మొనర్చువారుకారు. రాజేంద్రునకు మీరు మోక్షలక్ష్మిని గూర్చువారు కాని; విజయలక్ష్మిని గూర్చువారుకారు. అట్టిచో మీరెక్కడ, యుద్ధవీరులెక్కడ? మీపనియేది? వారిపనియేది? వక్రించిన గ్రహములకు శాంతిఁజేయుట మీపనికాని పారిపోయిన శత్రువును జంపించుట మీ పనియా? మీరు చేయఁగూడనిపనిని చేయకుండిన యెడల మీకు దోషమేమున్నది? మీకిఁ గృతఘ్నత యెక్కడిది? సేనాధిపతి చేయ

వలసిన పనిని జేయలేకపోతినని మీరు విచారమొందులరు! మీపని సేనాధిపతియెప్పుడైనఁ జేయుచుండునా! గడచిన సంవత్సరమున వర్షక్షామము కలిగినప్పుడు సహస్రఘటాభిషేకము మహాదేవమూర్తికిఁ జేయకపోవుటచే నేను రాజుగారియెడలను కృతఘ్నుడనైతినని సేనాధిపతి క్షోభించినట్లు మీరు వినియుంటిరా? ఎవరివిధివారిది; మీరు సద్బ్రాహ్మణులు—బ్రహ్మనిష్ఠాపరులు—సత్యమూర్తులు—అతిథిసంతర్పణము మీవిధి. ఆయతిథి మహారాజునకు విరోధియైన సరే, మనకు విరోధియైనసరే, లోకమునకు విరోధియైనసరే వైదికకృత్యమునకు వైరమునకు నేమిసంబంధము?

చంద్ర—నిర్ఘోరణి శబ్దాలంకారప్రధానయగు కవితవలె చెవికిమాత్రమే నచ్చుచున్నదికాని చిత్తమునకు నచ్చుటలేదు. దర్భలుబట్టు పురోహితులైనను రాజభటులే; ఖడ్గములనుబట్టు యోధులైనను రాజభటులే. భటత్వ మందఱకు సామాన్యమే! అందఱును రాజునెడలఁ గృతజ్ఞతఁ జూపవలసినవారే! ఔను! కాదామరి—కూటిపెట్టిన వానిని కోకటఁ బొడువవచ్చునా! కాని, ఈసంగతియు నాలోచింపవలయునే. మనము బ్రాహ్మణులము—అతిథిసంతర్పణము ముఖ్యముకాదని నేనుచెప్పను. అందులో పాపము—మహారాజు—మనల నమ్మివచ్చినవాఁడు—మహాపదలో మునిగియున్నవాఁడు—సగముప్రాణములో చేతవ్రాలిన చిలుకను బిల్లివాతఁ బెట్టుట తప్పని యెఱుఁగనా! హరహరా! రాజున కీతఁడు శత్రువేల యయ్యెను? శత్రువే కాకుండినయెడలఁ దలపైఁ బెట్టుకొందుమే! కన్నుల కద్దుకొందుమే! అయ్యయ్యో! శత్రువైపోయినాఁడు ఎంతసాధిఁ దెచ్చిపెట్టితివే నీవు—హు—నీవు—హు—నీవు—హు—

కాత్యా—(చేతులు జోడించుకొని) ప్రాణప్రియా! నావలన నేమి నేరము కలిగెను? క్షమింపుఁడు దాసురాలను.

చంద్ర—నీ వలన నేరము కలుగలేదు. నావలననే నేరము కలుగనైయున్నది. నిన్ను నేను క్షమించుట కాదు. అందులకు భగవంతుఁడు నన్ను క్షమింపవలెను.

కాత్యా—మీవంటి సద్బ్రాహ్మణునకు నేరమేమి మహాత్మా!

చంద్ర—నే నీ యతిథిని వదలుకొంటిని. అతని నిప్పుడే పొమ్మని చెప్పుము.

కాత్యా—అభ్యంతరమేమి! కాని, ఒక్క యతిథిని వదలుకొనుటతోడనే మన బ్రదుకు కడతేరునా! మీకిఁక బ్రాహ్మణత్వ మక్కఱలేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. ఇఁక యజ్ఞోపవీతముతోఁ బనిలేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. దయాధర్మ శౌచములను వదలుకొనవలెను.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! ఏమనుచున్నావు?

కాత్యా—ఉత్తమగతులన్నియు నీవు వదలుకొనఁదగినవే కావా!

చంద్ర—వదలుకొని నేను నరకమునకుఁ బోయినప్పుడు "నీవు నరాధిపు నెడల కృతఘ్నుత నేల చూపితి"వని యమధర్మరాజు నన్నడుగ ననురాగవతియైన భార్య చెప్పిన మాట దాఁటలేక నేను రాజద్రోహ మొనర్చితినని చెప్పవలసినదా మరి?

కాత్యా—ప్రాణప్రియా! మాటవమాట యంటినని నన్ను నిందింపకుఁడు. "నీవు నీయతిథిని రక్షింతువని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణము చేసితివే! ఏల రక్షింప

లేకపోయితి”వని యీధర్మరాజే నన్నడుగ నాభర్త నాసత్యమును గాపాడలేకపోయె నాఁడని చెప్పవలసిన దేనా?

చంద్ర—పోనీ! ముందెప్పుడో చెప్పవలసినమాట లిప్పుడేల! ఇప్పుడు చెప్పవలసిన మాటలు కొన్ని యున్నవి కాన దేవరాజా నిటురమ్మని చెప్పుము.

(కాత్యాయని నిష్క్రమించి దేవరాజుతోఁ బ్రవేశించును)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమున నుండును.)

కాత్యా—వత్సా! దేవరాజా! మీనాయనగారికి నమస్కరింపుము.

చంద్ర—నాకు నమస్కారము వలదు. నమస్కరించినయెడల నే నాశీర్వదింపవలసివచ్చును. మారాజునకుఁ బ్రబలశత్రుఁడవైన నీకు విజయోస్తు! అని నే నాశీర్వదింతునా? వలదు. చేతులు జోడింపవలదు.

దేవ—బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించుట మాకాచారము కావున నేను నమస్కరింపవలయును గాని మీ యాశీర్వాదప్రతిఫలమును గోరికాదు. గురుమహాత్మా! నమస్కారము. నానుదిటిగీత యెట్లున్న నట్లగును. మీయాశీర్వాదమును నే నపేక్షింపను.

చంద్ర—ఆహా! ఏమి! వినయములో గర్వము. గర్వములో వినయము. వైరాగ్యములో వాంఛ. వాంఛలో వైరాగ్యము కాని క్షత్రియత్వములోన బ్రాహ్మణత్వము కూడ నేమి?

దేవ—ఇది మాయమ్మగారు ప్రసాదించిన స్వరూపము.

కాత్యా—ఎందులకైన మంచిదని కొండెసిగయూడ్చి జారుసిగఁ బెట్టించితిని. మెడలోని బంగారు మెఱుఁగుఁ బూసల కంఠమాల తీయించి రుద్రాక్షల పేరు వైచితిని. దానిపై యజ్ఞోపవీతమునకుఁ దోడుగ మీరు తర్పణకాలమందు ధరించు పట్టు యజ్ఞోపవీతమువంటి యొక ప్రాతదానిని వైచితిని. క్షత్రియ సంబంధమగు వెనుకబిగి నడికట్టు తీయించి యంగవస్త్రము కట్టించితిని. ఫాలమున రక్తచందనమును గడిగించి విభూతిని ధరింపఁజేసితిని. మీయుంగరముగూడ—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వమిప్పించితివా? సెబాస్! వసిష్ఠునికంటెఁ బ్రబలతరవ్యక్తివివలె నున్నావు. మహాఘోరతప మనేకశతహాయనములు గాధినందనుఁడొనర్చినగాని వసిష్ఠుఁడాతని కిప్పింపఁజాలని యసాధారణ బ్రాహ్మణ్యము నీతని కవలీలగా నిప్పించినావు!

చంద్ర—పట్టుజన్నిదపు పోఁగులతో, జారుబొట్టు మెఱుఁగులతో, బిళ్ళకచ్చ లెపఁగులతో, బ్రాహ్మణత్వము శుద్ధక్షాత్రము మీఁది కవతరింపఁ జేసితివి.

దేవ—మహాత్మా! ఆధిక్షేపణమేల? బ్రాహ్మణస్వరూపమే యవతరించినది కాని బ్రాహ్మణత్వ మవతరింపలేదు. అవతరింపదు. క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వ మంత శీఘ్రముగా సిద్ధింపదని నే నెఱుఁగుదును. అంతయేల? జన్మ బ్రాహ్మణులకే తఱచుగా బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి లేదుకదా? ఇఁక మాలెక్కయేల? బ్రాహ్మణస్వరూపమునకు బ్రాహ్మణత్వమునకు మాయముత్తెమునకు మంచిముత్తెమునకున్న యంతరముకంటె నెక్కువ యంతర మున్నదని యెఱుఁగుదును.

సీ. హృదిని సాత్వికగుణ మధి । ష్ఠింపకున్న
బొట్టుపై తెల్లనగు నూలు । పోగు లేల!
మద్రిపులఁ గొంతు నరిఁ బెట్ట । జాలకున్న
నలుత విరుసైన కృష్ణాజి । నకము లేల
బూదికంటులు నే నధ । ముఁడ నటంచు,
బుద్ధిలేకున్న నుదుటఁ ద్రి । పుండ్రమేల
తొయ్యలులపైఁ జిత్తంబు । దుముకునపుడు
పృష్ఠమున విళ్ళకచ్చ । బిగింపు లేల !
ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు । ద్విజుఁడు కాఁడు,
వానిఁ జంపిన యాతఁడే । బ్రాహ్మణుండు
ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డ । బ్రాహ్మణుండు
పరులు తానను కొను వాఁడె । బ్రాహ్మణుండు.

చంద్ర—(తనలో) ఆహా ! హృదయశూలములగు మాటల నాఁడినాఁడే ? 'ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ద్విజుఁడు కాఁడు' నేను ద్వేషరాగ సంయుక్తుఁడను. 'ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డబ్రాహ్మణుండు' నేను ప్రాణిహింసావిలోలుఁడను. మీఁదుమిక్కిలి అతిథిప్రాణిహింసావిలోలుఁడను. 'పరులు తానను కొనువాఁడే బ్రాహ్మణుండు' పరాహం విభేదన మొనర్చినవాఁడను నేను. (ప్రకాశముగ) కాని దేవరాజా ! నీకీ మంచి మాట లెవరు చెప్పిరి.

కాత్యా—నాయనా! ఇప్పుడుమాత్రము నీవు పెద్దవాఁడవా!

దేవ—అమ్మా! పెద్దవాఁడనే. చిన్నవాడనై యుండగ మాగురువుగారు బోధించిరి.

సీ. తల్లి యనఁటిచెట్టుఁ ద । రుణత వర్ధిల్లు
పెద్దచెట్టులైనఁ । బిల్లలగును
దల్లిచెట్టు కాలధర్మ । మొందిన వెనుకఁ
బిల్లచెట్టులైనఁ । బెద్దచెట్లు
తండ్రి జీవించియున్నంత । దనుకఁ దెల్లఁ
బడిన మీసాలసుతుఁడైన । బాలకుండు
తప్పటడుగులు వేసెడు । తనయుఁడైనఁ
బెద్దవానిగఁ జేయును । పితగతించి.

చంద్ర—నిజమే కాని దేవరాజా! మాకుఁ దప్పుమాట రావలసిన దుర్యోగ

ముందే నీతప్పటనాగు మాయింటిలోఁ బడినది. మా కింక నిక్కడి రాజుచేనైన శిక్ష తప్పదు; అక్కడి రాజుచేనైనఁ దప్పదు. కాని మాదుర్గతికై నీవు విచారింపఁగూడదు. నీవు మాకు శత్రుఁడవు. నీతండ్రి మృతికై నేనావంతయైనఁ జింతనొందఁ దగదు. అది నాకు రాజకృతఘ్నతయగును. దేవరాజా! మా కెట్టి సంధిఁ దెచ్చితివి? ఈగ్రామమున నెన్నియిండ్లు లేవు. మాయింటే నీకుఁ గనఁబడెనా? బ్రాహ్మణులము. పురోహితులము. రాజ విశ్వాసపాత్రులము. ఇప్పటివఱకు సత్యవంతులము. ఒకనికంట బడకుండ నొకనినోటఁ బడకుండ జీవయాత్రఁ జేయుచున్నాము. నీమూలమున వినయవతియైన యిల్లాలితోఁ గలహించితినే? ఇఁక మాయిల్లు వృద్ధినొందునా? ఏమి దేవరాజా! నీవు—

దేవ—మహాత్మా! నావలన మీకుఁ గష్టమక్కఱలేదు. మాయమ్మగారాదరించుటచే నింతవఱకు నుంటిని. నే నిప్పుడే పోయెదను.

చంద్ర— నీవు బుద్ధిపూర్వకముగ మా కీ యపకృతిఁ జేసితివని నే నంటినా! నావలన మీకుఁ గష్టమక్కఱలేదంటివి. వచ్చినకష్టమేదో రానేవచ్చినది. దీనిని నీవు నివారింపఁ గలవా! బ్రహ్మదేవుఁడు నివారింపఁ గలఁడా!

దేవ—స్వామీ! మీకు వచ్చిన తొందఱ యిప్పటి కేదియు లేదు. నన్ను క్షమింపుడు నేను మీకు శ్రమ మిచ్చితిని. అమ్మా పోవుచున్నాను. మీరు నన్ను బుత్రునికంటె నెక్కువగాఁ గాపాడినారు.

చంద్ర— ఆమె పుత్రునివలె నిన్నుఁ గాపాడినదా? శత్రునివలె నేను వెడలఁగొట్టుదునని నీయభిప్రాయమా! నేను వెడలఁగొట్టఁదగినవాఁడనే యని నీవనుకొంటివా? కాకులకు బల్యన్నమిచ్చినవాఁడను-కుక్కలకు బలిపెట్టినవాఁడను-మహారాజ పుత్రుఁడవైన నీకాతిథ్య మీయకుందునా! నీవు మారాజునకు శత్రుఁడవే? నీ ప్రాణములు తీసికొనుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండ నేను నిన్నుఁ గాపాడవలసినదా? అది కృతఘ్నత కాదా? నేనే సేవకుఁడనై నీవే నారాజవైన యెడల నీవు నన్నుఁ గూర్చి యెట్లనుకొందువు? సేవకవృత్తి రాజక్షేమముకొఱకేకదా? పరరాజుల నింటఁబెట్టుకొన్న పురోహితులకు—

దేవ—మీరు నన్నింటఁ బెట్టుకొనవలదు, ఇదివఱకుఁ జేసిన యాదరణమునకే నేను కృతజ్ఞుఁడనై యున్నాను. స్వామీ! దయయుంచుఁడు. అమ్మా! సెలవు.

చంద్ర—ఉండుము దేవరాజా! ఉండుము. వెళ్ళవలదని నేను జెప్పువాఁడనుగాను. ముఖ్యముగా వెళ్ళవచ్చును. కాని నీవు వీథిలోనికి బోవగనే యెవ్వరైన రాజభటులు నిరాయుధుఁడవైన నిన్నుఁ బట్టి వధించినయెడల నట్టిపాపము నాదై యుండదా? బ్రతుకయోగమున్నవారు బ్రతుకుదురు; చావనున్నవారు చత్తురు. అందులకు విచారించువాఁడనుగానుసుమా! అందులో నీకొఱకు నేను మిత్తిగా విచారింపఁదగదు. కాని నీవధమువలన నాకుఁ బాపమేల రావలయును! నీవు వీథిలోనికిఁ బోవుటచేతనే గదా వారు నిన్నుఁ జంపుదురు? నీ కష్టసాహాయ్యము తీయవలసిన నేను—హుఁ. అతిథియైన నీరక్తముతో హర హరా!

దేవ—ఈ బ్రాహ్మణ వేషమున నన్నెవ్వ రానవాలు పట్టలేరు. అదిగాక

నాయొద్ద ఖడ్గమున్నది. నా కెంతమాత్రమును భయములేదు. సెలవిండు.

కాత్యా—ప్రాణనాథా! మనగితి యెట్లున్న నట్లగును. ఉండుమని బిడ్డతోఁ జెప్పుఁడు.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! ఎంతమాట? ఉండుమని చెప్పనా! అతనికి నేను దోడుపడి మాయచే మనరాజును వధింపుమని ప్రోత్సాహపనా! అతని సింహాసనముపై నతని గూర్చుండఁ బెట్టింపనా! ఇఁక ముందీతనికిఁ బౌరోహిత్యముగూడ నారంభింపనా?

దేవ—మహాత్మా! భవిష్యత్తున నేది యెట్లగునో యెవ్వరికిని దెలియదు. కాని యిప్పటికి క్షమించి నాకు సెలవీయవలయును. నేను బోవుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! ఆగుము. పొమ్మనకుండనే పోవుట తగునా?

దేవ—ఉండుమని చెప్పకపోవుట పొమ్మనుటవంటిది కాదా? స్వామీ! అది గాక పొమ్మని కంఠోక్తిగాఁ గరినోక్తిగాఁ జెప్పవలయుండవలసినపని యేమున్నది ?

చంద్ర—అతిశయవికారా! వచ్చునప్పుడే నీయిష్టము కాని, పోవుట నీయిష్టమను కొంటివా? అదిగాక కంఠోక్తిగాఁ గరినోక్తిగాఁ జెప్పవలయుండవలసినపని యేమున్నదం టివి. నీస్థితినిబట్టి నాస్థితినిబట్టి యట్లు కంఠోక్తిగాఁ జెప్పవలసినపని యున్నదందువా లేదా! నీవే పురోహితుఁడనుకో—నేనే దేవరాజును. అట్లనుకొందువా లేదా? ఆలోచించు కొని చెప్పుము. అట్లూరక చూచుట కాదు. తీరికగా నాలోచించుకొనుము.

దేవ—మహాత్మా! పొమ్మని చెప్పవలసినదే. తప్పకుండఁ బొమ్మని చెప్పవలసినదే! కావున నేను బోవుచున్నాను. అమ్మా! దయయుంచుము (పోఁ బోవును.)

చంద్ర—(అడ్డువచ్చి) అర్ధరాత్రమింటికి వచ్చిన యతిథిని—ప్రాణములఱ చేతిలోఁ బెట్టికొని పారిపోయివచ్చిన యతిథిని—ఆదరింతునని యాసపెట్టి యింత సేపు నాభార్య పుత్రవాత్సల్యముతో నాదరించిన యతిథిని—బట్టపగలు దాహార్తిగమైన నిను కుండ నడివీధిని శత్రుమధ్యమునఁబడునట్లు మెడబట్టి గెంటిన రౌరవాదినరకములు నాకు మఁ జుట్టఁబెట్టి నీవు తప్పుననుకొని బ్రతుకగలవా! నామాటయేమియో చెప్పి మఱి పొమ్ము. నీవు మాయింటఁ బ్రవేశించినందులకు మావత్తఁగతు లాడుటయే సలతమా?

దేవ—దోష మేమున్న నదియంతయు నాది. మీరు నన్నుఁ బొమ్మనలేదు. అది నిరాకరణదోషము మీ కేదియు లేదు. నాయంతట నేనుఁ బోవుచున్నాను. తెలిసినదా స్వామీ !

చంద్ర—నాకు నచ్చలేదు. లేదు. నీయంతట నీవు పోవువాఁడవు విదివఱకే పోలేక పోతివా; ఇంత సేపేల యుంటివి? ఇన్ని వేసములేల వేసితివి? నన్నుఁ జూచుటకేల వచ్చి తివి? నాదర్శన మేమి చంద్రశేఖరదర్శనమా?

(నేపథ్యమున) చంద్రశేఖరస్వామీ ! చంద్రశేఖరస్వామీ !

కాత్యా—ఎవరువారు?

(నేపథ్యమున) సేనాధిపతి భటులతో దగ్గరనారకై వచ్చి యున్నాఁడు.

కాత్యా—సరే! తలుపుఁదీసెద నుండుఁడు.

చంద్ర—నాయనా! దేవరాజా! నిన్నుఁజంపుటకై వచ్చియున్నారు. జడువకుము

నాప్రాణములు నీకిచ్చెదను. నేనింతటితో రాజద్రోహిని. రాజద్రోహిని. ఇఁక నెన్ని యసత్యము లాడవలయునో, యెన్ని పాపములు చేయవలసియుండునో; యీ రహస్యము మాత్రము దాఁగదు. రాజు నన్ను సాధించును. ఈయిల్లు నగులఁబెట్టించును. రాజుచేతిలో నాకుఁ జావు నిశ్చయము. పరాక్రమమునకు లక్ష్యపెట్టక, ప్రాణాపాయమునకు జంకక పాపమునకు వెనుదీయక, నిన్నుఁ గాపాడితిని. నీకాశ్రయమిచ్చితిని. నీవు శత్రుఁడవే యగుదువు. కాని యభ్యాగతుఁడవైతివి. శరణార్థివైతివి. నాభార్యశపథమును నేను జెల్లింపక తప్పదు. రాజవైన నీవలనఁ బ్రతిఫల మేమైన నపేక్షించి నేనిట్లు చేసితినని యెంచితివేమో? నాకట్టియాస లేదు. నేను ధనవాదసిద్ధుఁడను. నాకు సమృద్ధిగ బంగారమున్నది. నీ విక్కడ నుండి పోయినపిదప రాజు మిమ్మేమి చేసినను సరే; ఏదో చెప్పఁబోవుచున్నావు. ఏమియు ప్రతివాక్యమాడకుము. అవసరము—ఇఁక నేను దలుపుఁ దీసెదను. (తెరవంకఁ జూచి) కాత్యాయనీ! ఎందుకైన మంచిది. నీవు దేవరాజును వెంటఁబెట్టుకొని లోనికిఁ బొమ్ము. ఉఁ. కాదు. నేనే లోనికిఁ బోవుదును. మీరే యిచ్చట నుండుఁడు. చూడు కాత్యాయనీ ఇటురా (చెవిలో నేదియో చెప్పుట నభినయించును)

కాత్యా—చిత్తము.

చంద్ర—దేవరా! నీ పూర్తిగ చూచుచుండవలయును గాని నేమియు మాట లాడఁగూడదు సుమా.

దేవ—చిత్తము.

చంద్ర—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—(తలుపుతీయుట నభినయించి) శ్రీకంఠదాసా లోనికి రమ్ము.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—భటులారా! మీరు గుమ్మములోనే యుండుఁడు. అమ్మా! స్వామిగారేమి చేయుచున్నారు?

కాత్యా—మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచుఁ బూజాశాలలో నున్నారు.

శ్రీకం—అప్పుడే రెండుయామములు దాఁటినదికదా! అవి యెప్పటికిఁ బూర్తి యగును?

కాత్యా—ఇప్పుడే పూర్తియగును.

శ్రీకం—ప్రతిదిన మీసరికి భోజన మొనర్చుచుండెడువారు కాఁబోలును. ఈదిన మింత యాలస్య మేల చేసితిరి?

కాత్యా—నాయనా బుద్ధిహీనులకార్యారంభములవలె బ్రాహ్మణుల భోజనము లెప్పుడు వేళదాఁటిన పిమ్మటనే కదా! అందులోఁ బురోహితునింటి భోజనములు చెప్పనేల? అందుపై నీదినమున నీచిన్నవాని తండ్రి మృతతిథికూడను.

శ్రీకం—అటులైన స్వామిగా రింతటఁ బైకి రారుకాఁబోలు. ఆచిన్నవాఁ డెవరమ్మా.

కాత్యా—ఆతఁడు మాపినతండ్రిగారి పుత్రుఁడు. పనియున్నయెడల స్వామిగారు

పైకిరాకుందురా? వచ్చి తిరుగ స్నానము చేసి యర్చన నారంభింతును. లోనికిఁ బోయి యాయన నిటకు రమ్మని చెప్పనా?

శ్రీకం—అమ్మా! అటులే కానిండు. (కాత్యాయని నిష్క్రమించును)

శ్రీకం—(తనలో) ఆహా! ఏమిది? ఏమిది? ఇదేరంగు. ఇదే పొడుగు. దాదాపుగా నిదేలావు. ఏమి యీతఁడతఁడే యైయుండునా?

సీ. దీర్ఘనేత్రాంతముల తామ్ర । తేజమేమి!
ఫాలభాగంబున విభూతి । పట్టెయేమి!
వడితిరుగుకండదలకల । వక్షమేమి!
సవ్యభుజపీఠమునఁ బట్టు । జందెమేమి!
సింహశాబకసమమధ్య । సీమయేమి!
తలకు నడుమను వ్రేల్మిడి । పిలకయేమి?
ప్రక్కమోకాళ్ళ నంటెడు । బాహులేమి!
దర్భముడి యనామికమున । దనరుటేమి!
(ఉంగరమున బాగుగా నిదానించుచున్నాఁడు.)
గోముఖములోపల ఫిరంగి । గుండుపడియె!
వ్యాఘ్రపోతము హరుని దే । వళముదూరె!
బాపురే బాపనయ్యల । బావయేడ!
తా్త్రనిత్యేశరూపవి । గ్రహమునేడ!

ఆయినను దొందరపడక నిదానింపవలసియున్నది.

దేవ—(తనలో) ఆహా! ఎంతమంచిసమయము సిద్ధించినది! సేనాధిపతి యొక్కఁడు మా యెదుటఁ బడినాఁడు. ఇప్పు డీతని నవలీలగఁ జంపక యూరకుండఁ దగునా? తగదు. చంపవలసినదే! కాని తంత్రిగారు తొందరపడక తగిన సమయముకై వేచియుండి శత్రుసంహారము చేయుమని సెలవిచ్చిరి కాదా! ఇప్పుడు నేను దొందరపడి యీ సేనాపతిని జంపినంతమాత్రమున వినియోగమేమున్నది? గుమ్మములోని భటులే వచ్చి నన్ను జంపుదురు.

గీ. ఇతని హృద్రక్తతర్పణ । మిచ్చినపుడె
సుతుఁడవీవని నాయాత్మ । కుతుకమందు.

అని తంత్రిగారు సెలవిచ్చినారు కాదా! ఆపని యెట్లు జరుగఁగలదు! అదిగాక రాజశిక్షకైన జంకక యసత్యపాపమును గడింపక నన్నుఁ గాపాడిన యాబ్రాహ్మణ దంపతుల కుపద్రవము నా మూలమున గలుగును. మాటలాడనని కూడఁ జంద్రశేఖర స్వామితో నంటిని. మాటలాడకుండ శత్రుసంహారమొనర్పవచ్చునుగాని యందువలన ననేకబాధలున్నవి. కావున దొందర యెంతమాత్రముకూడదని తోఁచుచున్నది.

గీ. బ్రాహ్మణోత్తము గృహముల । పజ్జఁజేరు
భూమివరునకు క్షాత్రవి । స్ఫూర్తిదగ్గు
నందుపై బ్రాహ్మణుని వేష । మవధరించు
క్షత్రవరునకు వేఱేది । శాంతికంటె.

శ్రీకం—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి సుగుణసంపన్నుఁడు. రాజవిశ్వాసఘని. ఇతఁడు దేవరాజేయైనగొప్పల నాతఁడీతనిని జేరనిచ్చియుండునా? ఎంతమాట! నాయూహము తప్పు. ఒకనిని బోలినవాఁడు వేఱొక్కఁడుండుట యింత విపులసృష్టిలో నాశ్చర్యమేమి? బ్రహ్మక్షాత్రతేజోవిశేషమును గూర్చి కూడ యంత చింత యక్కఱ లేకనుండును.

గీ. అన్యశాతత్వధారధ । శ్యప్రశస్తి
బ్రాహ్మణులకంటె రోహిలాల్ । ప్రబలతరులు
క్షత్రవీరులకంటె నాఫ్ । ఘనులు ఘనులు
వేఁడి చలువల బెడఁగుకై । చూడనేల?
మనస్సులో నింద్రధను స్సున్న । మానవునకు
నొడలి వర్ణంబు నల్లగా । నున్న నేమి?
మదిని మసిబొగ్గు గనియున్న । మానవునకు
ఫాలమున భానుఁడుదయింప । ఫలముగలదె?

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—(ప్రకాశముగా) స్వామిగారూ! నమస్కారము.

చంద్ర—శ్రీకంఠగారూ! విజయోస్తు! ఆలస్యమైనందులకు క్షమింపవలెను. కాని నాతో నికెస్సను కలిగిన తొందరపని యేదియో చెప్పెదవుగాక.

శ్రీకం—మీ యొక్కరితోనే కాదు. గ్రామమందలి యందఱు గృహస్థులతోఁ బనియుండియే తిరుగుచున్నాను.

చంద్ర—అదేమి ?

శ్రీకం—రాత్రి జరిగిన కళ్యాణపు గొంతుకోఁత యంతయు మీకుఁ దెలిసిన యంశమే. పెండ్లికొడుకు కెచ్చటికో పాఱిపోయినాఁడు. అతఁడు దూరమునకుఁ బాఱిపోవుట కింకి నవకాశము లేదనియు, గ్రామములో నెవరియింటిలోనైన దాఁగియుండెనేమో, ప్రతి గృహమును స్వయముగాఁ జూడుమనియును నాకు మహారాజాగారాజ్ఞాపించిరి. అందుచే నిట్లుషఃకాలమునుండియుఁ దిరుగుచున్నాను. రాజాజ్ఞ ననుసరించి మీ యింటికిఁగూడ వచ్చితిని.

చంద్ర—(నవ్వుచు) తుదకు మాయిల్లుకూడ చూడక తప్పినది కాదా?

శ్రీకం—తప్పినదికాదు. తుదకే-తుట్టతుదకే-ఇచ్చుటకు మర్యాద ననుసరించి

వచ్చితిని. ఇది సందేహాస్పదమైన గృహము కాకుండుటచే వెంగముఁజూపి పోవలయునని వచ్చితిని గాని, సందేహము మీయింటిలోనే కలిగినది. క్షమింపవలయును.

చంద్ర—క్షమించుటకు నిచ్చట వసుమతీపతి, యచ్చటఁ బార్వతీపతి తప్ప మతియెవ్వరు సమర్థులు? శ్రీకంఠదాసా! మేము రాజాజ్ఞకు విధేయులము. నీయిష్టము వచ్చినట్లు గృహమంతయు శోధించుకొనుము. రమ్ము. లోనికిరమ్ము. గదులు, వసారలు దొడ్డియంతయుఁ జూచి వత్తము రమ్ము.

శ్రీకం—లోనికేల? లోనికేల?

చంద్ర—నీకు సందేహ మక్కఱలేదు. మేము నీతోనుండఁగ శోధించుట కిష్టము లేకున్నయెడల వెలుపలికిఁ బోదుము. బావా! శంకరశాస్త్రీ! మీయక్కను రమ్మని చెప్పుము. మనము వెలుపల నిలుతము.

శ్రీకం—ఆమె రానేల? మీరు వెలుపలకుఁ బోనక్కఱలేదు. అయ్యా! ఈయనను గూర్చియే నాకు సందేహముగా నున్నది.

చంద్ర—ఇతనిఁ గూర్చి సందేహమేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజేమో యని సంశయ పడుచున్నాను.

చంద్ర—సెబాస్. బావా! అదృష్టవంతుఁడవు! భటులు లేరు. రాజ్యములేదు. పైసయైనఁ జేతలేదు. అట్టి నీవు మహారాజసుతుఁడగు దేవరాజవైతివి. గొప్పవారనియని పించుకొనఁదలఁచి మొదలో తలఁగొట్టుకొని యేడ్చుచుందురు. అట్టిబాధ యేదియు లేకుండ యెంతపేరు నెత్తిఁ గట్టుకొంటివి? మహాభాగ్యవంతుఁడవు. మా మహారాజుగారి చేతిలో నుత్తరక్షణమున నీ కుత్తరలోకము సిద్ధించును. నడు. శ్రీకంఠదాసా! వీనినిఁ గొనిపొమ్ము. మాకు బావలకు లోపములేదు. ఇంక నాల్గురున్నారు. ఒక్కఁడు విడుదల యైన నగుటయే.

శ్రీకం—స్వామీ! నేను పరిహాసోక్తిగాఁ బలికితి ననుకొనుచున్నారు కాఁబోలు. ఈతఁడు దేవరాజని నాకు సందేహముగా నున్నది. అట్టి సంశయములను మీరు నివృత్తి చేసినఁ గాని యీతనిని మహారాజున కగపఱచి యీతని శిరమును ఖండింపవలసివచ్చును.

చంద్ర—ఏమి శ్రీకంఠదాసా! అట్లు మాటలాడుచున్నావు? నా యోగ్యతను గూర్చి సంశయము నేఁటికి సంభవించినదా? నా కృతజ్ఞతను గూర్చి సందేహము నేఁటి కంకురించినదా? సంశయనివృత్తి యిప్పుడు నీయెదుటఁ గావలయునా? కాని యెడల మాబావను జంపి బ్రహ్మహత్యను గట్టుకొనఁ దలఁచితివా! తండ్రి శ్రాద్ధమునకై మా యిల్లు చేరిన యుత్తమాతిథిని జంపుట యెందులకు! నేను లేనా! నన్నే చంపి నా శిరమును దీసికొనరాదా? చిరకాల సేవాఫల లాభము నాకు నీకుఁగూడ గలుగును.

శ్రీకం—స్వామిగారు! శాంతినొందుఁడు! మీ కృతజ్ఞతను గూర్చి సందేహము లేదు. ఇతని రూపమును గూర్చియే సందేహమున్నది.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! అంతవింతగ మాటలాడుచున్నావు. నేను ద్రోహిఁ బోదునని నీకు నమ్మకము లేదుగాని నాచేతిలోనిది కల్లుపండదేమో యని సందేహమా!

శ్రీకం—స్వామీ! నా కిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో పాపమో కాని యీతనిపై

నాకు సందేహము కలిగినది. ఈతఁడు మీ బావకాఁడేమో యని నాసందేహము. బావ యని ఋజువు పఱచుకొనుఁడు. నే నావలికిఁ బోవుదును.

చంద్ర—ఇతఁడు నాబావ కాఁడని మొదట నీకు సందేహమేల కలుగవలెను? నీ యిష్టానుసారము నీకు సందేహములు కలుగుటా! అవి తీర్చువరకు మాకు గృహశోధయు, బంధుబాధయునా! బాగుగానే యున్నది.

శ్రీకం—అయ్యా! రాజాజ్ఞపై నడుగుచున్నాను.

చంద్ర—రాజుగారు నిన్నడుగుమనినారు కాని, యసందర్భముగా నీవు పొందిన సందేహములను మమ్ము దీర్చుమనినారా! తీర్పకున్నయెడలఁ బురోహితబ్రాహ్మణుని బావతోఁగూడ శిరచ్ఛేదమును జేయుమనినారా! బ్రాహ్మణుఁడు కానివాఁడు, నా శాఖవాఁడు కానివాఁడు నాకు బంధువుఁడు కానివాఁడు నాయింటి కేలవచ్చును? అతఁడు బావయని నేను జెప్పుచున్నాను. నీవు నమ్మవలసినదే గాని సందేహింపవలసిన పని లేదే! ఈతఁడు బావయని నేను ధ్రువపఱచుకొన నక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. బంధుత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. ప్రస్తుత పరిస్థితి యొప్పుకొనుచున్నది. ఈతఁడు నా బావకాఁడని ఋజువుచేసికొనుభారము నీది.

శ్రీకం—అపరరాత్రమున దేవరాజు పాఱిపోయినాఁడు. ఎక్కడవెదకినను గానఁబడఁడు. ఇతఁడు దేవరాజువలె నున్నాఁడు. అందుచే నేను సందేహపడుచున్నాను.

చంద్ర—అపరరాత్రి చంద్రుఁ డస్తమించినాఁడు. ఎక్కడ వెదకినను గానఁబడఁడు. ఇతఁడు చంద్రునివలె నున్నాఁడు. కావున నితఁడు చంద్రుఁడు. ఇది సరిగా నున్నదా!

శ్రీకం—అయ్యా! మీబావ యెప్పు డిక్కడకు వచ్చినాఁడు?

చంద్ర—ఎప్పుడు వచ్చినాఁడని చెప్పిన నీకు నమ్మకము? అపరరాత్రియే—దేవరాజు పాఱిపోయినప్పుడే వచ్చినాఁడనుకొందము. దేవరాజు పోకకు మా బావ రాకకు నేమిసంబంధము? అమ్మవారి జాతరకు నాఁడుబిడ్డ సమర్తకేమి సంబంధము?

శ్రీకం—కాని దేవరాజునకు మీ బావకుఁ బోలికచే సంబంధమున్నదికాదా?

చంద్ర—పోలఁగూడదని యెక్కడనైన శాసనమున్నదా యేమి? ఏనుఁగునకుఁ బందికి నెక్కడ సింహమునకుఁ బిల్లికి పిల్లికి నున్నదేది? పోలికయే లేనివస్తువుల నీవు ప్రపంచమందుఁ జూపఁగలవా యేమి? సృష్టిలోఁ బోలికయే సర్వసామాన్యము. భేదమే యరుదుకాదా! భగవంతుఁడు చేసిన యీపనికి మా బావను జంపఁదలఁచుకొంటివా! సేనాధిపతీ! నీ చర్యకు నర్థమేమియు నగపడుటలేదు. నీ సందేహమునుబట్టి దేవరాజును నీవు బాగుగా నెఱుఁగనట్లు కనఁబడుచున్నది. నీ కంటె నాతనిని నేనే బాగుగా నెఱుఁగుదునేమో! ఇతనికి దేవరాజు లక్షణములులేవు. ప్రభుత్వ లక్షణములే యున్నయెడల మా బావకుఁ బౌరోహిత్యపుఁ గాసెందులకు? ప్రాచీనావీతిమంత్రమెందులకు? ఇతఁడు మా బావయని యింతకంటె నెక్కువగా నేనేమి చెప్పఁగలను? ఇదిగో అక్కగారి నడుగు.

శ్రీకం—ఆమె నడిగినాను. సోదరుఁడనియే యామె చెప్పినది.

చంద్ర—ఇఁక నేమి! అంతకంటె నామె మాత్రమాతని మొఖముమీఁద శంకర శాస్త్రి కాత్యాయని సోదరుఁడన్న పేరు కనఁబఱుపఁ గలదా? నీవు విశ్వసింపవలసినదే గాని యింతకంటె నిర్ధారణ యేమిచేయఁ గలవు ?

శ్రీకం—నాకు సంతుష్టికరమైన నిర్ధారణమార్గమున్నది. అట్లు మీరాచరింతురా?

చంద్ర—కాని, శ్రీకంఠదాసా! ఏదో యొకటి నిర్ధారణ చేసికొని కాని నీవు వెళ్ళఁదలఁచుకొనలేదా యేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజని సందేహము నాకున్నది. ఈతనిఁ దీసికొనిపోయి రాజానెదుటఁ బెట్టఁగానే యుద్ధ సమయమున విశేష పరిశీలన మక్కఱలేకుండుటచే నితని వధింపుమని ప్రభుఁ డాజ్ఞాపించును. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యగునెడల బ్రాహ్మణ వధ పాపము నాకు సంభవించును. పోనీ, మీ మాటను నమ్మి యీతని నిచ్చటనే యుంచి నేను బోవుదునను కొనుఁడు. మీయింటిలో దేవరాజు దాఁగియున్నాఁడని కర్ణాకర్ణికగ రాజు వినినయెడల నాతఁడు ముందు నాతలఁ గొట్టును. బ్రహ్మహత్య తప్పుకొందునా! ఆత్మహత్య తప్పుకొందునా! ఏదోయొక హత్య తప్పుకొనుటకైన ముందు నామనస్సునకు జాలినంత నిదర్శ[illegible]యున్నది? అందుకొఱకే నేనొకమార్గము చెప్పెదను. మీ కిష్టమైనయెడల నట్లాచరింపుఁడు. కాదేని నా యిష్టము వచ్చినట్లు నేనొనర్తును.

చంద్ర—ఆ మార్గ మేదో చెప్పుము.

శ్రీకం—ఈతనితో మీరుకలిసి భోజనము చేసినయెడల నేను మాఱుమాటాడకుండఁ బోవుదును.

చంద్ర—(నవ్వుచు) శ్రీకంఠదాసా! గొప్ప యాలోచన చేసినావు. దొంగ బావకొలకు నిజమైన బ్రాహ్మణత్వము భగ్నపఱుచుకొననుగదా యని నీ వూహించితివి. బాగుగనే యున్నది. కాని యింతకంటె మంచి యూహమును నేను జెప్పనా!

శ్రీకం—మంచిదైనయెడల సెలవిండు.

చంద్ర—నాభార్యపంక్తి నాతఁడు భుజియించును. సరియేనా!

శ్రీకం—మీరైన సరియే, నామెయైన సరియే.

చంద్ర—అదియు నిదియు నొక్కటియేకాదు. ఆమెతో భుజియించుటయు నాతో భుజించుటకంటె సర్వవిధముల నెక్కువగు.

సీ. వంశదాఁటులలో మగ । వారు ఘనులు
వంశమర్యాద యెన్నఁడు । వదల దబల
ఇంటి పరిశుద్ధి యెల్లప్పు । డింతివలన
నిలఁబడునుగాని మగవాని । వలనఁగాదు
ఆఁడుదాని యాచార మా । హాత్మ్యమునను

బురుషుఁడౌనిక కూళ్ళను వింత । పోకడలును
బైటనే కాని యింటిలో । పనికిరావు
కాన నిప్పటికిని జాతి । ఘనత దక్క
కట్టుఁ దప్పక ద్రొంపి చెలరేఁగి । కాంతనడువ
దేశము స్థితిసంజ్ఞగాఁ । దెలియవలయు
నిట్టి దుర్దశ మనకు లే । దింతవఱకు
భావిగతి యేదొ యెవ్వరు । పలుకఁగలరు
ఎంతచెడినను మనస్త్రీలె । యిలను గలుగు
నబలలం దుత్తమోత్తమ । లనుట తగును
దేశసుభగత మగవాని । చెలివిబట్టి
నిలువ దబలయోగ్యతబట్టి । నిలుచుగాదె.

శ్రీకం— స్వామీ! వనితాస్వాతంత్ర్యమును గూర్చి యిప్పు డిన్ని మాటలేల?

చంద్ర— నీవిచ్చట వినుచున్నావు కావునఁ జెప్పితిని. ముంగుమాటలు నాకు మాత్రమేల? ఇప్పటి పనియేదియో అదియే చూతము. కావా! మీ యక్క నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము.

శ్రీకం— ఆయన లోనికిఁ బోనేల? మీరు పిలిచినయెడల నామె వత్తురు.

చంద్ర— (నవ్వుచు) సేనానీ! ఇంతలో నాతఁ డెక్కడికైనఁ బాఱిపోవుననియా? కాత్యాయనీ!

(కాత్యాయని ప్రవేశించును.)

కాత్యా— స్వామీ! యేమి సెలవు?

చంద్ర— వంటయైనది కాదా?

కాత్యా— ఆఁ!

చంద్ర— సరే; నేను నీ తమ్మునితోఁ గూడుకుండి యిప్పుడు భోజనము చేయవలయును. కాని, శ్రీకంఠదాసా! నీవు మా యొద్ద భుజించువారు కాదుగదా! మీకు నమ్మిక యెలాగున?

శ్రీకం— మేము మీ పంక్తిలోఁ గూర్చుండఁ గూడదు కాని, భిన్నపంక్తిలోఁ గూర్చుండవచ్చును గదా! అట్టిచో నిలువఁబడి మాటుటకుఁ దప్పేమి?

చంద్ర— ఇది కమ్మక్షత్రియాచారము కాని మఱియొకటి కాదు. ఈ విషయమున మాకంటె దాక్షిణాత్యబ్రాహ్మణులు కొంకలు నియమవంతులు. పోనిమ్ము! కాత్యాయనీ! నీవును నీ సోదరుఁడును గలిసి యిచ్చట భుజింపకుండగాని పదార్థముల నిటఁ దెమ్ము.

కాత్యా— స్వామీ! మేమేల ముందుగా భోజనము చేయవలయును? ఈ దినమున మా పినతండ్రిగారి మృతతిథి కాదా!

చంద్ర—హా హా! మఱచితిని. పెద్దచిక్కు వచ్చినదే! శ్రీకంఠదాసా! ఏమి చేయుదము ?

శ్రీకం—రొట్టె యేల తినవలయునన్న మాట యక్కఱలేదు. శంకరశాస్త్రి చేతితో నిచ్చిన నీరము నామో రవంత త్రాగినఁ జాలును.

చంద్ర—ఆహ్వానించితివేమి ? కాత్యాయనీ! నీవు లోనికిఁ బోయి యుదకపాత్రమిటు తెమ్ము.

కాత్యా—(పోవును)

చంద్ర—సేనానీ! అనావశ్యకమగు పనిని మాచేఁ జేయించుచున్నావు కదా!

కాత్యా—(ప్రవేశించి) స్వామీ! ఇదిగో జలకలశము.

చంద్ర—శంకరశాస్త్రీ! ఈ పవిత్రకలశమును బట్టుకొని మీ యక్క చేతిలోఁ గొంచెము కొంచెముగాఁ బోయుము—ఊఁ! (దేవరాజు పోయును)

చంద్ర—కాత్యాయనీ! పుచ్చుకో. కేశవాయస్వాహా (దేవరాజు మరల పోయును)

చంద్ర—నారాయణాయస్వాహా! (కాత్యాయని పుచ్చుకొనును.)
(దేవరాజు మరల పోయును.)

చంద్ర—మాధవాయస్వాహా! (కాత్యాయని పుచ్చుకొనును)

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! ఇంక సరేనా ?

శ్రీకం—స్వామీ! సంతోషమే! శ్రమము మన్నింపవలెను. నమస్కారము. పోవుచున్నాను.

చంద్ర—సరే;

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—అబ్బ—అబ్బ—ఇప్పటికైనది.

చంద్ర—ఆ! అయినది. రాజుతో సంబంధము తెగుటైనది. కృతఘ్నతావృత్తి ప్రారంభమైనది. అసత్యప్రలాపమున కంకురార్పణమైనది. ప్రశాంత జీవనమునకుఁ బరిసమాప్తియైనది. కష్టాంతనాటకమునకుఁ బ్రథమాంకమైనది. ఇప్పటికంతయైనను నీకుఁ గావలసిన దింతకంటె లక్షాంశము చెప్పవలసియున్నది.

దేవ—అయ్యా! మందభాగ్యుడనైన నావలన మీకింత తొందర కలిగినందులకుఁ గడుఁ జింతిల్లుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! విచారింపకుము. నీవు మాయింటికి రావలయునని రాలేదే? నిన్ను రమ్మని మేముపిలువలేదే? అందుచే నీతప్పేమున్నది! మాతప్పేమున్నది? ఎవ్వరును విచారింపవలసిన పనిలేదు. కాని యిప్పుడీమాటలతోఁ గాలము వృథాపోనీయఁగూడదు. నీ విక్కడనుండి శీఘ్రముగా నింకఁ బోవలసియున్నది. నిన్నుఁ గాపాడుటకు నేనసత్యమాడితిని. రాజాగ్రహమునకు, రాజశిక్షకు పాలుపడితిని. నీవెట్లైన శీఘ్రముగాఁ బోయి ప్రాణమును గాపాడుకొనుము. నీ ప్రాణసంరక్షణమైన తర

వారి రాజావలన మాకుఁ బ్రాణాపాయమైననసరే; ప్రొద్దు క్రుంకవచ్చుచున్నది. మీరాయమ్మ పెట్టిన దేదో దయయుంచి భుజించి యామెయొద్ద సెలవుతీసుకొనిపొమ్ము. నేనింక స్నానమునకై పోవలయును. నీవు వెడలునప్పు డొక్కసారి నన్నుఁజూచి మరీపొమ్ము.

దేవ—స్వామీ! ఆమాట చెప్పవలయునా! కాని తిరుగ నెప్పుడెచ్చట మనము కలిసికొందుము?

చంద్ర—తిరుగ నేల కలిసికొనవలయును?

దేవ—మృతిలోపునఁ దిరుగ మనము కలిసికొనుట సంభవింపనే సంభవింపదా ?

చంద్ర—ఈ లోపున గలిసికొనుటలెంత ? విడిపోవుటలెంత ? గాలిలోని రేణువులకంటె మనము ఘనులముకాము. నాయనా ! నేను పోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

దేవ—అమ్మా ! మీ కటాక్షమువలన బ్రతికితిని. అయినను బ్రతికియుండిన సంతోషములేదు. నేను దండ్రిలేనివాఁడను. మీరును నాయనగారును నాయొద్దనుండి నా సేవ నంగీకరించి—

కాత్యా—దేవరాజా ! ఈమాటలేల ? పోనిమ్ము. ఆఁకలిఁ గొనియుంటివి. భుజింతువుగాని రమ్ము.

దేవ—(తనలో) శీఘ్రముగ నడవిదాఁటఁబట్టి తుదకట్టులైన నారాష్ట్రమును జేరవలయును. అక్కడ రాష్ట్రగతి యెట్లున్నదో ! మాతల్లిగారి నచ్చట విడిచివచ్చితిని. ఆమె యెట్లున్నదో ! ఎంతదుకువస్ఖవచ్చెనో!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

తృతీయాంకము,

ప్రదేశము—మహారణ్యము - కొండగుహ.

ప్రవేశము—పురుషరూపమున నున్న శారద, భీముఁడు, శత్రుంజయుఁడు, భైరవుఁడు, కేశవుండను నలుగురు దొంగలు, నడుమను గాళికేశ్వరివిగ్రహము.

భీమ—బాబూ! మీరొప్పకొనక తప్పదు.

భైర—భీమన్నా! ఒప్పకోకపోవు నెడల యీబుఱ్ఱ - యీపీఁక - యీతలపండు టెంకనటెంక. తొక్కనతొక్క, లాగివేయనిమెడల నాపేరు భైరవన్నగారు కానని ఒట్టుపెట్టుకో.

శత్రు—కాపపండ్లు నిజిగినవనుకో. ఎ. ఎ. (మొక్కులి) అంతే. ఎ. ఎ. చెడఁద్రాఁగి, దొంగ, దొరల వారలేనుండి దండాలుపెట్టు దొరగారికి. దొరగారనగా నెంతవారనుకున్నావు. కాళికమ్మగారి నుంచుకొనుటకుఁ దగినవాఁడు.

కేశ—ఛీ. తుంటమీఁద లెంపలు వేసికో. కాళీమ్మ అనఁగా మనతల్లిరా లంజెగాడుక! ఎక్కుస్కు వచ్చినట్లు చెడఁద్రాఁగి తగుదునమ్మ యని తగువుదిద్దవచ్చినావా.

శత్రు—ఎ. ఎ (ముష్టిచే కేశవునిఁ బెదరించును)

శార—మిత్రులారా! మీరు నాయందుఁగల దయను సంతసించితిని. కాని నేను మీకుఁ బ్రభువుగా నుండుట కంగీకరింపను.

భీమ—అదేందుచేతనో? అదే నాతో మనవి చేసికోవలెనన్నమాట.

భైర—అసబబేమిటో, అసందర్భమేమిటో, అవాకబేమిటో, అకార్యాప్తేమిటో, ఆరాకడేమిటో, అఁ. అఁ.

శత్రు—హాప్. ఉండరా. పెద్దవు బయిలు దేఱినావు. ఎ. ఎ. కొమ్ము చేతుఁగులు వంటి ఖమాయిషుదార్లుండగా నా మోకాలంరలేవు. ఛూ. శూరుఁడైనవాఁడు ద్రాఁగి నప్పుడుతప్ప మరెప్పుడు నోరు తెరవనేకూడదు. పెట్టు దండాలుపెట్టు దొరగారికి. ఎ.ఎ.

కేశ—ఓఁభీమన్నా! నీవు, ఓరిభైరవన్నా నీవు, ఓరి శత్రుంజయా! నీవు, ఓరి కేశవన్నా! నేను, ఈఅయిమగురము, యీపగిముంద్దో చేయవలసినదేమనఁగా మనదొర పులినోటిలోఁబడిపోయినాఁడు గనుక—ముందుకనఁబడిన బాటసారిని కొత్తదొరగాఁ జేసికోవలెనని అనుకొన్నాము గనుక—భీమన్నా! సరిగాఁజెప్పినానా? అరి-అరిగో-అది-పాలిలోట్టిపోయినప్పుడు కొత్తబోట్టు వచ్చినట్లు వెన్నపూసవంటిమాటచెప్పినానా? కాదన్నవానిని జూలితీసికొని హి. హి. హి. (గట్టిగా నవ్వను)

శార—సోదరులారా! ఊరకుండుఁడు. నేను మీకుఁ బ్రభుత్వమొనర్చుస్థితిలో లేను. గొప్ప యాపదలో నున్నాను.

శత్రు—కల్లు దొరకలేదు కాంబోలు. ఎ. ఎ.

శార—ఆగి యేదో మీకుఁ దెలుపనక్కఱలేదు. నాకు సెలవిచ్చినయెడల నేను ముందునకుఁ బోవుదును. మీలో నొకరినిఁ బ్రభునిగాఁ జేసికొనుఁడు.

భీమ—ఆ. పప్పుడికినది కాదన్నమాట.

కేశ—రారా! నీచేతిమీఁదుగా నన్నుఁ బెట్టు. నీపాదాలతోడు. ఎంతకీవిగా—ఎంతకాలుగా—ఆపాళముగ గంపసిడి గ్రిప్పిసట్లు—ఆదే! హా. హా. హా. (నవ్వును)

శత్రు—రారా! కడుపునిండినప్పుడే అధికారము. ఎ. ఎ. అయినపాయలకే ఎ. ఎ. గ్రుడ్లు తేలవేసి తొత్తుకొనుకా! ఘూ. ఘూ. నాకాలిక్రిందబలామూరు. పెట్టు దండాలు గొరగాళ్ళ.

భైర—నాకడుపులోఁ గల్లునుక్కుతుంటేను నిద్రాతీమీఁద కూర్చుండుమను ఎవనినైనసరే తమాషా. భైరవన్నతడాఖా హా. హా. హా. నేను నవ్వినాననఁగా నేడ్చినానన్నమాట.

శార—(తనలో) వీరు నన్ను వదలునట్లులేదు. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! మీలోమీకు సఖ్య మిప్పుడు కుదురునట్లులేదు. మీ రింకఁ ద్రాగకుందురనట్లు మీతోఁ గొన్ని నీతివాక్యములు చెప్ప.—

శత్రు—ఆయాంతవాక్యాలలో యేమైనా కల్లున్నదా? అది ముందు చెప్పు.

భీమ—గొరనోటికమ్మురాదురా. ఉక్కిరిబిక్కిరి కావలెంటరా. రారా! ఏఘుషే యేలాగునో అలాగునఁగాని. అక్షావచ్చినాఁరిని జపా.

శార—నాయనలారా! మీరింక ద్రాగుట మానివేయవలయును.

భైర—మానవేసుకి మాకేమి. త్రాగవకని కాళికమ్మ మాకు మీకుఁ గట్టిచెప్పా. మీకందుకు ఎదిరాని యెడల నేను—భైరవన్న—నావట్టు నేను నానబుయుడివానె వచ్చిన తరువాతగాని మానను.

శత్రు—ఓరి పిచ్చికి పెదమ్మ! ... ముక్కుటిం... ఇంకొకలాడి తెడు సలముంచెఁగా ఘూ. ఘూ. దద్దమ్మలు. ఎ. ఎ. దేశాని కప్రస్తుత.

శార—మీరు త్రాగుటమాననియెడల నీరమీఁ ప్రభువుగానుండుట కంగీకరింపను.

కేశ—రారా! నీవుకూడ త్రాగరాకుంటయ్యా? నిన్ను వదన్నయెడల మాంతి మీసము గొరిగమ్మను పెట్టి గొరిగించి—ఆహా!

భీమ—గొప్పవారికి కల్లు పనికిరాదుగా. నాకేశ సరాకు.

శత్రు—కడుపుకల్లులు కడుపునుంటయేగాని నాయనచ్చలేదురా. ఎ. ఎ. ఈతకల్లు—ఒక్కగొంతుకాగిన యాంతకల్లున్నదే దానిసాటి పాడు కావడి—ఎ. ఎ. అన్నము దిన్నట్టేరా చలువకుచలువ సంపూర్ణపూర్వునాసన కాదటరా. ప్రాణము లేచిరాదంటరా.

భైర—ఒక్కొక్క గొంతెక్కొక్కరుచి. ఒక్కొక్క కుండకొక మాపు. ఒక్కొక్క బుధికొక కవిత్వము.

భీమ—ఓరీ దొక్కచీల్చి నాలుగొట్టవియెడల గాలికమ్ము ... కొంగగాచినంత

ప్రమాణము. ఈబాబు మనకునోఁ. ఆయనకాళ్ళమీఁద ఊఁ_చూపెడుదు; భైరవన్నా! ఏదీ! నీవుకట్టినపదము పాడు. శత్రుంజయా! నీవేదు పారంభించు. కేశవన్నా! నీవు నవ్వు. నేను నోరు తెఱచుకొని యుందును.

శత్రు—(ఎక్కిళ్ళతో ఏడ్చును)

కేశ—(నవ్వును)

అందఱు—(శారదకాళ్ళపైఁబడి) రక్షించు. రక్షించు.

శార—మీరు నాకాళ్ళపైఁ బడవలదు. (లేసిలో) ఈదినమున మిగులబడలి యుంటిని. ముందునకుఁ బ్రయాణమై పోవఁజాలను. అందువలన నిచ్చట నేయుందును. అదిగాక వీరునన్ను వదలరు. కొపటివఱకు బ్రతికియున్నయెడల నప్పటికర్తవ్యమేదో చూచుకొనవచ్చును. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! నేను మీకు ప్రభువుగా నిచ్చట నుండుట కంగీకరించితిని. నేఁజెప్పినట్లు మీరు వినకతప్పదు.

అందఱు—ఓ. ఓ. సెబాస్. సెబాస్. (చప్పట్లు)

శార—కాని నాయిష్టమువచ్చినప్పుడు నేను పోవుదును.

భీమ—దానికేమితేదొర! ఇక్కడికీలుగుకల్లు రుచిమరిగిన తరువాతమాత్రము జీవాలతో నీగుహగాటి పోఁగలవఁటయ్యా.

శార—నేను గొంచెమలసియున్నాను. ఆచెట్టుక్రింద శయనింతును. మీరిప్పుడేమి జేయుదురు.

కేశ—పందిమాంసమో, పిట్టమాంసమో కల్లులో నంజుకొనుటకుఁ దీసికొని వత్తుము. (శారద నిష్క్రమించును)

భీమ—ఈగోత్రున మనకు మంచి లాభము కలుగవలెనని కాళికమ్మను పదము పాడవలెను. భైరవన్నకవీ! ఏదీ నీవుకట్టినకైతము గట్టిగ నేస్వరా.

అందఱు—(పాడుదురు)

పదము - నాదనామక్రియ - ఆది.

కరుణించుకాళమ్మతల్లి, మాకుగడుపులునిండఁగ గల్లిమ్మతల్లీ ॥కరుణి॥
చల్లగరక్షించుతల్లీ, రాతిరిచల్దన్నముకంటెను చలువైనతల్లీ ॥కరుణిం॥
కుగవారిఁజంపుముతల్లీ, మంచికోడికత్తికంటె పదనైనతల్లీ॥కరుణిం॥
బాటసారులతలఁగొట్టి, పైసాహరియించువిద్దెలో పాండిత్యమిమ్మ॥కరు॥
కవులలోపల భైరవన్న, కవిగట్టననాముతాడికల్లువంటికవిత॥కరుణిం॥
కాళికమ్మతల్లికీజయా. కల్లుకుండకూ జయా.

భీమ—అమ్మవారు ప్రత్యక్షదేవతరా. మాసిగలు దరుగా; పాట నోటివెంట పైటపడుసరికి బాటసారి కంటబడినాఁడురా; వహవ్వా! అదిగో! అటు.

భైర—ఎడీ? ఏడీ?

భీమ — అదిగో గ్రుడ్డిపెద్దమ్మ — కడిమిచెట్టుక్రింద నిలువఁబడి యటునిటు చూచుచున్నాఁడు.

శేఖ — సరి — సరి — ఇకఁ జప్పుడు వలదు. నే నిక్కడ నుందును. మీరు తల కొక దిక్కునకుఁ బొండు. ఓరి శత్రుంజయా! నీవు కైపు వదలినదా లేదా? కైపున్నంతసేపు నోటికి బింకముండదుసుమా — వానిని గట్టిగఁ బట్టుకొనవలెను.

శత్రు — అద్దే — ఇప్పటి కల్లుకైపు మునుపటి కైపుసాగను లేదురా — ఒక్క సారి బుస్సుమని దిగజారి పోవును — అదికాక కైపనునది సాఁగుబడిలో నున్నది.

భైర — అదిగాక పైస చేతిలోఁ బడుసరికి పిచ్చిరయి యెగిరిపోవునుగదా — కైపు లెక్కయేమి; కర్ణము చాలక యెక్కలెంపకాయ వాఁడు గొట్టుసరి కన్నికైపు లుడాయించును.

శత్రుం — గురూ — కైతము చెప్పవాఁడెప్పుడు పిత్తికిపెద్దమ్మయని యొట్టుపెట్టుకొనుచును ముగ్గురము నున్నాము గదా — ఒక్కఁడు లెంపకాయకొట్టు లేమి.

శేఖ — అతఁడిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు-మీరు పొండు. (ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషముఁ బ్రవేశించును.)

దేవ — మహారణ్యమున నెన్నిపగళ్ళు తిరిగితినో, యెన్నిరాత్రులు తిరిగితినో లెక్క లేకుండనున్నది. ఇచ్చట సస్యభాగము మిగులఁ బలుచనగా నున్నది — నేలపై గడ్డియైన దట్టముగాలేదు — కాకదా — అచ్చటచ్చట మాడియున్నది. అడవి జంతువులు కూడ బహు విరళముగా నున్నట్లున్నవి. ఆహాహా!

గీ. నవ్యసుందర వృక్షముల్ । నఱికివైచి
బహువిచిత్రంపు జీవముల్ । భంగపఱచి
తనదుసౌఖ్యంబునకుఁ గొన్ని । తావులందు
జాతిపేరైన లేకుండఁ । జంపె నరుఁడు
పచ్చికలమిసమిసఁబట్టి । పసులజాడ
వృక్షసాంద్రత్వమును బట్టి । పక్షిజాడ
మేలునెలవులస్థితిఁబట్టి । మెకపుజాడ
పాదములఁబట్టి నరుజాడఁ । జూడఁదగును.
అగ్నిగాలినచోటైన । నంకురించు
కత్తివేటైనఁ జిగురించు । గాని నరుఁడు
కాలిడినచోటు స్థిరముగాఁ । గాలిపోవు
సృష్టిసౌందర్యమారక । శ్రేష్ఠుఁడతఁడు.

మానవుఁడు నిశ్చయ యటులైనగా స్వజాతినాత్యలో సహజపండితాగ్రగణ్యుఁడు. పాములకు లేనికోపము, కోడిపుంజులకు లేనిక్రోధము, శార్దూలములకు లేని క్రౌర్యము,

నుడుములకులేని పట్టువల వానివన్నని. అదిగాక యన్ని జంతువులను మించిన మాయ యున్నది. హా—కల్యాణమున కావ్వనముండా? కాటికం పకములేని. హా తండ్రీ! శౌర్యరాశీ! నీవు పరలోకమున కేగితివి. నన్ను నీ వెంట రానిచ్చితివి కావు. తల్లిగా రెట్లున్నారో తెలియదు. హాహా ! ఎంతదుర్గతి పట్టినది!

కేశ—(ఎదుటఁ గత్తి భుజముమీఁద నుంచుకొని నిలుచఁబడును)

దేవ—ఓయయ్యా ! నీ వెవఁడవు ? మాటలాడవేమి ? నీ వెవఁడవు ? ఎందులకు నాయొద్దకు వచ్చినావు ?

కేశ—నే నెవఁడనైన నీ కేమి ? నీతో సంబంధమునకు రాలేదు. మాయింటఁ గావలసినది కాను—నీయొద్ద నేమున్నదో బుద్ధిగలిగి యిటు పెట్టు—లేనియెడల నిదిగో కత్తి—గాడిదెనైనఁ జంపుటకుఁ జాలియున్నది.

దేవ—నాయనా ! అడుగకమునుపే నే నొకనికిఁ గానీయవలసినవాఁడను. అడిగిన తరువాతనైన నీయఁదగినది కాదా! అందులో నీయకుండినయెడల తలఁ బగులఁగొట్టెదనని బెదరించిన తరువాతనైన వేరు లక్ష్యము చేసినను చేయకున్నను నీయవలసినదే కదా—కాని నీకీయఁ దగినది నాయొద్ద నేమియు లేదు. వ్యర్థాశుఁడవై నీవు మరలిపోవలసివచ్చెను గదా యని విచారించుచున్నాను. ఇంత పట్టుదలవాఁడు లేని నాచేతను లేదనుమాటను దిరుగననిపింపక పొమ్ము.

కేశ—నీ ప్రాణములు చ్చుకొనకమునుపే నేను బోవువాఁడను గాను. లేనిపోని వెత్తిచదువులు చదువక—తెగసాగక—యున్నదేదో యీవలఁ బెట్టు. ఇదిగో గద—నీవంటివారి తలల నెన్నో పొడిచేసినది. పిడుగుపాటునకైన వెనుకపాటున్నది కాని దీనికి తిరుగలేదు—ఒక్క వ్రేటు పదునారు తునుకలు. హా. హా. (కత్తి త్రిప్పును)

దేవ—(నవ్వుచు) నావంటివారి తలల నెన్నో పొడిచేసినదంటివి. అసత్యము—నీవంటివాని తలను నేను గొట్టియుండలేదు. నావంటివాని తలను నీవు గొట్టియుండవు. లేనిపోని మాటలాడక నీదారిని నీవు పొమ్ము.

కేశ—నెత్తిమీఁదగుడ్డ అక్కడ పెట్టు—తొడుగుకొన్న అంగరఖా అక్కడ పెట్టు—అదిగో—అదిగో—లేదు చేతి కీయకున్న లరచెదవా—దొంగ మాటలాడెదవా—వ్రేలిని బంగారపుచుట్టున్నదే పీకియిచ్చెదవా చంపనా? (కత్తి నెత్తును.)

దేవ—ఈయుంగరము నాది కాదు. నేనీయఁదగినది నాయొద్ద నేదియు లేదంటిని. నే నసత్యమాడలేదు.

కేశ—(దేవరాజు చేయిపట్టుకొని యుంగరము లాగికొనఁబోవును)

దేవ—పో. పో. దూరముగఁబో—బ్రతికియుండుట కిష్టము లేదా యేమి?

కేశ—నాకుగాదు—నీకు ఇకఁ జావు. (కత్తినెత్తి నెత్తిని గొట్టును)

దేవ—(తప్పించుకొని, కత్తి లాగుకొని) నీ వొక్కఁడవు నన్నుఁ గొట్టఁజాలవు. నీ కత్తి నీకిచ్చెదను. ఇష్టమైన బుద్ధిగలిగి పొమ్ము.

కేశ—(ఈల వేయును)

దేవ—నీవారిని బిలుచుచున్నావా ?

కేశ—పిలువకమానుదునా–నిన్ను ముక్కలక్రింద గోయింపకూరకుందునా–కట్టెలాగుకొంటివా–హుఁ–హుఁ (అని మీదికివచ్చును.)

(భీమన్న, భైరవన్న ప్రవేశింతురు.)

కేశ—ఓహో! నీవు జుట్టుపట్టుకొని గుంజు—నీవు గుండెలలో గ్రుద్దు. చూచెదరేమి?

భీమ—(అపవారించి) కేశవన్నా! రాకపోయమైన నెదురెత్తుగావచ్చినదాయేమి? కొంచెము పకడుగా నున్నట్లున్నదేమి?

భైర—(అపవారించి) అసలు నాకవిశదమైనదికాదు–చూపనవాని కీనిలబాటేమి? ఈమొరాయింపేమి? ఈ బింకమేమి? నాకు సందేహముగా నున్నది. కత్తిగాని చిన్న తుపాకిగాని చొక్కాచాటున లేదుగద–కొంచెము నిదానింతము.

కేశ—(అప) ఛీ–పిఱికిపందా–నీకట్ల నాకిమ్ము–(భైరవన్న కట్లుదీసికొనును)

దేవ—అదిగో నన్ను గొట్టుటకుఁ గాఁబోలు కట్లువిప్పుకొనుచున్నావు. నామాట విని కొట్టుము–నీవు కొట్టినయెడల దిరుగ నిన్ను గొట్టవలసి వచ్చును. అది నాకిష్టము గాదు–దురభ్యాసముననో, కడుపు కక్కుర్తిచేతనో పూర్వవృత్తినవలంబించినారు. న్యాయమైన జీవన మున్నయెడల మీరిట్టి హేయమైన పనిని జేయరు.

భైర—తమ్ముఁడా! నీవు మాటలాడకు నేను మాటలాడెదను—అయ్యా! దొంగవృత్తి నీచమనుచున్నావు. దొరవృత్తి ఘనము గాఁబోలు. మేమొక్కనిసొత్తే హరింతుము గాని దొరలు—బాబులు—నిక్షేపరాయలు—ప్రజలందఱి ధనమొక్కమాటే హరింతురు. మేమొక్కనికొంపఁ గాల్చునరికి దొరలు దేశాలు బూడిదజేయుదురు—మేమొక్కనిగొంతుక నొక్కునరికి జాతుల జాతుల గొంతుకలన్నియు దొరలు నొక్కుదురు. దొరల దొంగతనాలముందు మాదొంగతనాలెంత! న్యాయమైన జీవనమఁట!—దొంగతనమే న్యాయము—ప్రపంచపు బొంగరము దొంగతనపు జాలిమూలముగాఁ దిరుగుచున్నది. హే–హ్హే–హ్హే. (అప) కేశవన్నా! సరిగాఁ జెప్పినానా–తూలేమిలేదుగద–కైవు దిగినతరువాత మాత్రము బుఱ్ఱగుంజునకు నాకవిత్వమునకు భేదము బ్రహ్మదేవుఁడు తీయలేఁడు.

కేశ—(అప) బుఱ్ఱలుపగులుటకుసిద్ధముగానుండిమెట్టుకొనుచుండఁగా బుఱ్ఱగుంజు కవిత్వమని యేడ్చెదవేమిరా, నీకవిత్వము కాలిపోను (ప్రకాశముగా) అయ్యా! మమ్ము తప్పించుకొనిపోవుట నీతరముకాదు. నిన్ను బుట్టించిన బ్రహ్మదేవుని తరముకాదు—తెగసాగక యీయుంగరమిక్కడపెట్టు—పెట్టు చిక్కుమనకుండ—పెట్టుమనగాను.

(మీఁదికి వచ్చును)

దేవ—అక్కడనే యాగు. ఈయుంగరము మాగురువుగారిది. నాప్రాణములు తీసికొనకుండ దీనిని మీరు తీసికొనలేరు.

భైర—అంతకంటె నేమియు సొత్తులేకుండ నేల ప్రయాణమైతివని పాడుపాడు. వట్టిచేతు లాడించుకొని వచ్చినయెడల మావంటివారి మర్యాద లెట్లుజరుగుననుకొంటివి? మా కేమి మళ్ళా, మాన్యాలా? పదిమంది బాటసారుల సంచిదులుపైనఁగాని యొక్క

పూట సాపాటులేదుకదా? మేమేమి పస్తుందుమనుకొంటివా? భాగ్యసంతులమవలె మా కేమి తినలేని రోగాలనుకొన్నావా?

కేశ—అయుంగర మిచ్చెదవా లేదా? ఇదిగో వేయుచున్నాను. (కిట్టుత్రిప్పును)

భీమ—చూచెదవేమి, కానీ!

కేశ—(దేవరాజు నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

దేవ—(తనకట్టుచే నాదెబ్బ నాపుకొనును.) మఱియొకసారి చెప్పుచున్నాను. మీరు బుద్ధిగలిగి పొండు. మీకు ధనమిచ్చి సంతోషపెట్టలేకపోయితినని విచారించుచున్న నన్ను మిమ్ము హింసించునటులకూడఁ జేసికొనకుఁడు.

భీమ—నీ విచ్చుట, మేము పుచ్చుకొనుటా? మేమేమి బాపనముండా కొడుకుల మనుకొన్నావా? జబర్దస్తీని పుచ్చుకొందుము. తమ్ముఁడా! రా!

కేశ—భైర—(కలిసి దేవరాజుపైఁ బడుదురు.)

దేవ—(వారినిద్దఱను చెరియొక గ్రుద్దుగ్రుద్ది, నేలఁబడఁగొట్టును.)

భీమ—కేశ—హా! హా! (నేలద్రాలుదురు.)

భైర—(తనలో) అయ్యో! దున్నపోతులవంటి ముండకొడుకులు నేలఁబడినారు. నేనొక్కఁడ నేమిచేయఁగలను. ఆయొక్కళ్ళతొత్తుకొడుకు కక్కడఁ గనఁబడఁడే!

దేవ—అబ్బీ! నీ కేమియు భయములేదు. వారు చచ్చిపోలేదు. మీకు హాని చేయుటకు వచ్చినవాఁడను గాను. మీ వలన హానిఁ బొందువాఁడను గాను. నే నడిగిన యంశములు మాత్రము సరిగా నీవు చెప్పకుండినయెడల నీప్రాణములు దక్కవు. నీవింతకు ముందు దొంగతనమని దొరతనమని మంచి యుపన్యాస మిచ్చితివి. నీవు బుద్ధిమంతుఁడవు. ఇచ్చటికి భట్టిపులమువారిరాజ్య మెంతదూరమున నున్నది?

భైర—దాదాపుగాఁ బదియామడల దూరమున్నది. నీ వక్కడకుఁ బోవలయునా యేమి?

దేవ—అవును.

భైర—అక్కడి కిప్పుడెందులకు? ఆరాజు, రాజుకొడుకు పెండ్లికి వరాహపురమునకుఁ బోయినారు. అక్కడకుఁ బోయినయెడల నేమైనఁ దొరకఁగలరు. ఏవో కొన్ని కింవదంతు లున్నవికాని, అవి నిజమని నేను నమ్మను.

దేవ—మీరున్న యీస్థలము భట్టిరాజ్యములోనిదా? వరాహపురపు రాజ్యములోనిదా?

భైర—దేనిలోనిది కాదు. ఇది మా సొంతరాజ్యము. మమ్ము నొక్కివేయవలయునని యెన్నిరాజ్యాలవారో తంటాలు పడినారు. మేము వారి కందలేదు.

దేవ—(తనలో) ఇట్టి దొంగలున్నారని నేను కర్ణాకర్ణికగ వినియుంటిని. (ప్రకాశము) అబ్బీ! సొంతరాజ్యమనఁగ నాకుఁ దెలియలేదు.

భైర—మాకును రాజు, కోట, పంతులు, పండితులు, పక్కాలు, సంగీతపాటకులు, కవులు, గాడిదెలు, కాళికమ్మ, కల్లుపాక, అన్నియు నున్నవి. అన్ని వ్యవహారాలు, క్రమము తప్పక యన్నమాటకాని జరుగుచునే యున్నవి. ఎక్కడికి-చిన్నకుఁ

జిన్న, పెద్దను బెద్ద, రథపుచక్రము దిరిగినదే, రాట్నపుంజక్రము తిరిగినదే! అదిచక్రమే! యిది చక్రమే. అలాగే గౌరవానికి, మర్యాదకు నన్నిరాజ్యము లోకటే?

దేవ—అబ్బీ! నీవు చదువుకొంటివా?

భైర—చదువుకొన్నయెడలఁ గవిత్వములో నెందులకుఁ దిగుదును? మాలోఁ గొందఱు చదువువచ్చినవారున్నారు. కాని యందఱుపుగవారు. అందుపుసుగునైనఁ జేగ నీయలేదు. వారితో బాధలు పడలేక—

దేవ—మీరందఱెందఱున్నారు?

భైర—రామాపుగా నాలుగుపందల జనమున్నాము. అయ్యా! నేను జెప్పిన మాటలు వారికి వినఁబడి యుండవుకద?

దేవ—వినఁబడవు. నీవు చెప్పినట్లు వారితో నేను జెప్పను. నీ కాసందేహ మక్కఱలేదు.

భైర—నిన్నుఁ జూడగానే కవిత్వపుఁ బసిచేత మీ గొప్పతనమును గనిపెట్టినాను.

దేవ—(తనలో) నే నొక్కఁడను. మీ రనేకులున్నారు. నా హత్యను సందేహించువారుకారు. ఇంకను మారాజ్యము పదియామడ యున్నదఁట! కష్టమోర్చినవారి యామడ సుకుమారికి రెండామడలు. ఇదివరకే సుక్కిలి యలసియున్నాను. కావునఁ గలహము మాని వీరికి వశుఁడనై వీరి రాణినుజూచి యాతనియొక్క గుఱ్ఱమునడిగి పుచ్చుకొని మా యూరు చేరవలెను. (ప్రకాశముగా) అబ్బీ! ఆసంటలోని నీరము దోసిటితోఁ దెచ్చి వారి మొగమునఁ జల్లుము.

భైర—(అటు చేయును)

భీమ—కేశ—(లేతురు.)

భైర—(వారి పట్టుకొని) నాయనలారా! తొందరలేదు. ఒక్కనిముసము సంబాళించుకొనుఁడు.

కేశ—పెద్దమ్మ! నీవొక్క వ్రేటు వేయలేకపోయినావా? ఇంతసేపు బ్రతికి యుండి నీ వేమి యేడ్చుచున్నావు? ఆకల్లుతిత్తిగాడిదె కొడుకు నేడి?

భీమ—మనము ముగ్గురము మోటత్రోవగా మీదఁబడుదము. ఊ—కాని—ఊ—కాని.

భీమ—భైర—కేశ—జయా! కాళికమ్మతల్లీ! జయదుర్గమ్మతల్లీ!

(దేవరాజు మీదఁ బడుదురు.)

దేవ—ఇదిగో నాచేతికత్తి నావల బారవైచెదను. మీరునన్ను గొట్టకుఁడు. వశుఁడైనవాని నేలకొట్టుదురు.

భీమ—ఈ బుద్ధి వెనుకనే యేలరాకూడదు! (కొట్టును.)

కేశ—హు—ఏమనుకొంటివో? పిడుగులు గురిపింతును. కొండలు పిండిచేయుదును. (గ్రుద్దును)

భీమ—కట్టు. చేతులు విఱిచికట్టు. (దేవరాజు భుజములు కట్టివేయుదురు)

దేవ—సరే; కట్టితిరి. బాగుగనే యున్నది. ఇటుపిమ్మట నన్నేమి చేయఁదలఁచినారు.

కేశ—కాళికమ్మకు బలి నిచ్చెదము.

భీమ—సెబాస్ ! మనకుఁ గ్రొత్తరాజు వచ్చినందుల కుత్సవముగా నుండును.

దేవ—(తనలో) గుఱ్ఱమును, దారిచూపువాని నొకనిని వీరిరాజు నడుగఁదలఁచి వీరికిట్లు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జిక్కుకొంటిని. ఇది బుద్ధిలేని పనియేమో ! గుఱ్ఱములేకున్న యెడలఁ గుంటుకొనుచునో దేకుకొనుచునో యెప్పటికో యొకప్పటి కిల్లు చేరుకొందునుగాని గుఱ్ఱముకొఱ కిట్లు జేయుటవలన బ్రాణమునకే మోసము వచ్చునేమో! ప్రాణము పోయినయెడలఁ దండ్రిగారియాజ్ఞ నెట్లు నిర్వహించుకొనఁగలను. అయినను ఆత్మరక్షణకై మొలను బాకున్నదిగదా? పోనీ, వీరికిఁ జిక్కుబడుండఁ బోవలెనన్న నాతరముకాదే? ఎంతసేపని యెందఱితోనని పోరాడఁగలను. ఎన్నిరోజులనుండి నిద్రాహారములు లేవో యెఱుఁగను. ఇట్టి స్థితిలో నింకను నేమిచేయవలసినది ? ఏమో ?

గీ. మంచిచెడ్డలఁ గొంతయో ◆ యెంచి యేదొ
పద్ధతినిబూని భాగ్యదే ◆ వతకుఁదుదకు
వదలవలెఁగాని యెపుడదే ◆ పనిగ మొదను
చింపుకొని త్రొక్కులాటలఁ ◆ జెందఁదగునె
యేదియెటువచ్చునో బుద్ధి ◆ కెఱుకపడునె
ఎఱిఁగియుండియు నట్లను ◆ ష్ఠింపఁదరమె
ఎఱుఁగుదుము మంచిదెదొ యాచ ◆ రించినామె
ఎఱుఁగుదుము చెడ్డదెదొ త్యజి ◆ యించినామె
అంతిపురిఁ బెండ్లికొడుకు కేడ ◆ నడివి నిప్పు
డిచటికాళికి వేటపోఁ ◆ తేడ నకట
వింతభాగ్యదేవతగంగ ◆ వెఱ్ఱులందు
నుడిఁబడుచుఁ గొట్టుకొనిపోవు ◆ బుడమియంత.

భీమ—పద. పద. అమ్మవారిగుడికి—(లాగును)

(నేపథ్యమున)

"నేను రానంపెనే యమ్మవారిగుడికా— (శత్రుంజయుఁడు ప్రవేశించును.)

భీమ—ఓరి నీ గొంతుక గొయ్యా—ఇంతవఱ కెక్కడనుంటివి?

శత్రుం—ఒకనివిరాఁడ ముగ్గురు కలియఁబడుటయు మగతనమునకుఁ గానిపనియై నప్పుడు నేనుగూడ నేమొగము పెట్టుకొని రావలసినది! చాలు-చాలు-ఈమాత్రపుఁబని కెంతగా నలుకొంటిరి.

కేశ—సరే! మాకు శౌర్యములేదు. పోనీ; కాని, నీవు ముందుగాఁ బరుగెత్తి

మన రాజునొద్దకుఁబోయి "శౌర్యముగల బాటసారి యొకఁడు దొరకినాఁడు; బ్రాహ్మణుఁడువలె నున్నాఁడు. అతనిని బట్టుకొనుట మిగులఁ గష్టమైనది. కాళికమ్మవారి కాతనిని బలియిచ్చుటకు నిశ్చయించుకొన్నాము. మీ సెలవు కావలెను" అని చెప్పి సెలవిచ్చినట్లు లేదైన నానవాలు తెమ్ము—పొమ్ము—(శత్రుంజయుఁడు నిష్క్రమించును)

భీమ—ఇదిగో! మేమిలోపల నితనిని గుడియొద్దకుఁ దీసికొని పోవుదుము—అక్కడ నీవు మమ్ము గలిసికొనుము. వినఁబడినదా?

(నేపథ్యమున) అదే!

కేశ—(అప) భీమన్నా! భైరవన్నా! ఒక్కనిని బట్టుకొనుటకు ముగ్గురకుఁ జావు తెంపులైనవి. అందులో బ్రాహ్మణుని బట్టుకొనలేకపోవుట వంశానికంతకు నప్రతిష్ఠ కాదా—ఈ కల్లుమూలమున మనమిట్లు పాడైపోయినాము, మానినయెడల మంచిదేమో.

భీమ—(అప, భైరవునితో) ఏవేమి యాలోచించుచున్నట్లున్నావు!

భైర—(అప) బలికంటె గాలపుసిడియాడినయెడల కవిత్వమున నెక్కువ యగుగా నుండునేమో యని చూచుచున్నాను-అదిగో! అమ్మవారిగుడి—జయా — కాళికమ్మ తల్లికి జయా—

(తెరయెత్తగ వెనుక కాళికమ్మ గుడి.)

అందఱు—జయా, కాళికమ్మకు జయా—

భీమ—బలిపోతునకుఁ బూలదండలుగట్టి పసపురాయుము.

కేశ—(అట్లు చేయును)

భీమ—భైరవన్నా! నీవు వేటకత్తిని చాఁపరాతిమీఁద నూరి రివంత పసపును, కుంకుమమును దానిమీఁదఁ బూజచేయుము.

భైర—(అట్లు చేయును)

భీమ—బాపనయ్యా! ఈ రాతిమీఁద నమ్మవారివంకకు మొగము పెట్టుకొని కూర్చుండుము.

దేవ—(అట్లు చేయును)

భైర—సోదరులారా! ఇతనిని జంపినందువలన మనకు లాభమేమి?

కేశ—నీవు కవిత్వము చెప్పినందువలన మాకు లాభమేమి?

భైర—మీకు లాభము లేకపోయినను లోకమునకు ముందు లాభించును. అసంగతి నాకుఁ దెలియునులే. దానికి దీనికి సాటి వచ్చితివేమి? బాపనయ్యా! ఒక్క మాట. ఈయుంగరము కొఱకుగదా యింతతగవు. అది మాకిచ్చి నీదారి నీవు పోరాదటయ్యా?

దేవ—నే నిప్పుడిచ్చుట యెందులకు? నా తల తెగినతరువాత మీరే తీసికొన వచ్చును. ఇంతలోఁ దొందరయేల?

కేశ—చూచితివా పట్టు-తేరా కత్తి- (కత్తిపుచ్చుకొనును)

దేవ—నన్నుఁ జంపుటకు మీ రాజు సెలవేది? అది రామున్నంతదాఁక గత్తియెత్తినయెడల మీ ముగ్గురను మోసపుమోసినంతలో నీకత్తితోడనే నఱకెదను జాగ్రత్త.

శత్రుం—(ప్రవేశించును) ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. ఆఁగుఁడని రాజుగారు మనవి చేయుచున్నారు.

భీమ—ఓ మొగము! సెలవిచ్చినా రనరా.

కేశ—ఆయనను రమ్మని చెప్పితివాయేమి ? బలికాలమందు రాజుగారు వచ్చుట యాచారములేదే—వారి సెలవు మాత్రమే యాచారముకదా !

శత్రుం—క్రొత్తరాజుగనుక మొదట నన్నియు స్వయముగానే చూచుకొనవల యునని దేవులాడుచున్నాఁడు.

దేవ—

సీ. మహిమస్వరూపోగ్ర । మాంసభోజనరక్త
శాలిప్రపాన సం । ప్రీత, మాత !
జ్వాలాసముజ్జ్వల । చ్చండనేత్రత్రయా
భీకరవదన సం । స్థిత, మాత !
ప్రబలదంష్ట్రాంకూర । బహుళసౌదామనీ
పుమ్మలగాత్రజీ । మూత, మాత !
ప్రమథాధిపతితాండ । వప్రహాసక ఘోర
సారసంగీతని । ష్ణాత, మాత !
శీతభూధరరాజ సం । భూత, మాత !
ఘనదయాపుష్ట భక్త సం । ఘాత, మాత !
క్షత్రసుతశౌర్యరక్షణ । ఖ్యాత, మాత !
పాహి మాంపాహి పాహిమాం । పాహి పాహి.

(శారద ప్రవేశించును)

శార—(తీవ్రముగా) ఆఁ ఆఁ, ఎవరది? ఎవరది? ఎవరిదాకంఠధ్వని ? భటులారా! మీరు దూరముగఁ బొండు. (వారు నిష్క్రమింతురు)

నాయనా! దేవరాజా! ఏమీ? ఒక్కఁడవేవచ్చితివేమి ? అయ్యో! అయ్యో— (గడ్డము పైకెత్తిపట్టుకొని) నాయనా మాటలాడవేమి ? మీతండ్రిగారేరి ? నాయనా! అట్లు కన్నీరు పెట్టుకొందువేమి? మీనాయనగారు సుఖముగా లేరా? ఏమిమునిఁగిన దోయి నాయనా! (ఏడ్చును.)

దేవ—అమ్మా—అమ్మా (ఏడ్చును)

శార—హా ప్రాణనాథా—(మూర్ఛిల్లిపడును.)

దేవ—హా తండ్రీ! — హా సుగుణసముద్రా!—హా అదిత్యప్రతాపా! హు—హు— మోసముచేసి నన్నాపాపాత్ముఁడు హరింపఁగలిగెనుగాని బహిరంగయుద్ధమున నిన్నెవ్వఁడు తాకఁగలఁడు.

శార—(తలయెత్తి) ఏమంటివి? ఏమంటివి? మోసమా? హా ప్రాణనాథా! నిన్నుఁగూర్చి యింతమాట వినుటకు బ్రదికియుంటిని. హా! పరమేశ్వరా!

(తిరుగ నేల వ్రాలును.)

దేవ—అమ్మా!–ఆశ్వాసిల్లుము—తల్లీ!–ఆశ్వాసిల్లుము.

శార—నాయనా! మోసమంటివి. నా ప్రాణములు పోకముందు పా మోసమున కేమి కారణమో నా చెవినివైచెదవా?

దేవ—మోసమునకుఁ గారణము నేనే. నా మాయపెండ్లియే యీతనిమరణమును దెచ్చెను. పెండ్లి పెండ్లియని మమ్మిట్లు పిలిపించి యీ కటికవాఁ డందఱ గొంతులను గోయించినాఁడు. ప్రాణములు దక్కించుకొనక తప్పదని బలాత్కారమునఁ దండ్రిగారిచేత సంఘమరణశాలనుండి పైకిఁ ద్రోసివేయఁబడి యొక బ్రాహ్మణగృహమును బ్రవేశించి బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి యాదంపతులచేఁ బుత్రునివలె నాదరింపఁబడి స్వరాష్ట్రమునకుఁ బోవలయునని యెంచి యిట్లువచ్చుచుండఁగా, అమ్మా! అమ్మా! నీవేమి చెప్పఁబోవుచున్నావు?

శార—నీతండ్రిగారచ్చట మోసమున నెట్లు హరింపఁబడిరో నీ రాష్ట్రముగూడ నిచ్చట నట్లే హరింపఁబడినది నాయనా.

దేవ—రాష్ట్రముగూడఁ బోయినదా? పోనీ, యేమిచేయఁగలము! తండ్రిగారికంటె నది యెక్కువది కాదుగదా! బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరిగి రాష్ట్రము రావచ్చును గాని తండ్రిగారు వత్తురా? పెండ్లి వంశవృద్ధికై యుండ నాకు వంశనాశనమునకైనది. కాని నారాజ్య మెట్లపహరింపఁబడినది?

శార—ఆ దిక్కుమాలిన పెండ్లి రాత్రియే నాయనా! కోటను ముట్టడివైచి నిదురించుచున్న సేనాధిపతుల నాచండాలుఁడే చంపించినాఁడు. నేను నొక్కదాసియును పురుషవేషములతో గుఱ్ఱములెక్కి పారిపోయితిమి. దాసియు గుఱ్ఱములు దారిలో మృతినందెను. నేను నీ యుదయముననే యిటకుఁ జేరితిని. అక్కడ భర్తగారు పరలోకగతులు కాగా నిక్కడ స్వరాష్ట్రము శత్రువులపాలు కాగాఁ గన్నకొడుకును గాళికకు బలినిచ్చుటకై దొంగలకు నేనిట్లు ప్రభుత్వమేద్చుచున్నానురా తండ్రీ.

(ఏడ్చి మూర్ఛిల్లును)

దేవ—అమ్మా! నిముసనిముసమునకు మూర్ఛిల్లి కొయ్యఁబారుచున్నావు. అమ్మా—అమ్మా—పలుకవేమి? (తనలో) మాయమ్మగారీదుఃఖమువలన మృతినొందుట నిశ్చయము—నేనింకఁ దల్లిలేనివాఁడనుగూడఁ గావలసియున్నది. దానిలోఁ గష్టపూర్తియగునో మఱి యింక నేమైన నున్నదో—ఇఁక నేనుఁ జావవలయునుగాని చావఁదగినవారు నాకింక నెవ్వరున్నారు. అంతఃపురములో హంసతూలికాతల్పమున దాసీకాపరామర్శితపాదజలజయగుచుఁ బవళింపవలసిన రాజ్ఞీమణి నట్టడవిలో దొంగలకోనలో ననాథయై నేలపైఁబడి యున్నది. సుఖపెట్టవలసిన నింత వయస్సుగల కొడుకనైన నేను బ్రతికియుండఁగానే యీమె కీదురవస్థ వచ్చినది. హా—హతవిధీ—నీచర్యలకద్దేమున్నది. నీవొకదారి, పద్ధతి ననుసరించిపోయెదవా—కాక నిరంకుశప్రభుఁడను నాకేమని పందెవు

క్రేటుగా వెళ్లువానిచేతి విసరుగాఁ బోయెదవా—హా! భగవంతుఁడా! ఈమె క్షత్రియ కాంతగదా—మహాభిమానధనకదా—ఎంతకన్నెఱుఁగనిదికదా—అట్టియాపె మహారాజ్ఞిని నరహత్యావృత్తిగాఁగల దొంగలనడుమను మహారణ్యమధ్యమునఁ బాఱవైచితివే—ఈమె యం తేతప్పుఁ గనిపెట్టి యిట్లుచేసితివి! ఇంత యమయాతనలోని కీడ్పఁదలఁచినవాఁడవు ముందంతయూహముగా నేలపుట్టించితివి? అనుకలిమియున్నప్పుడు, లేనప్పుడు, కానంత వంశగౌరవమును జూచెనకిట్టి లేదా. సామాన్యబుద్ధియుక్తుఁడైన భూలోకరాజులే యిట్లు చూతురే—స్త్రీలనుడైన నేకీయసంకల్పచర్యఁజేయునా—ఛీ. ఛీ. దేవునిమాటను లలోఁబడుచున్నాను కాఁబోలు—ఇట్టితల్లిని, నిట్టిపుత్రుని నిచ్చిన నన్న న్యాయశాస్త్రము నకు సమావేశమొనర్చిన పరమాత్ముఁడు క్షమించునుకదా. రక్షించునుకదా. అతఁ డేమి యూహించెనో. కాని (ప్రకాశముగా) అమ్మా-అమ్మా—కొంచెమూరడిల్లుము.

శార—కొంచెముగాసేపు, పూర్తిగనే యూరడిల్లుదును నాయనా!

దేవ—(గద్గదముపట్టుకొని) తల్లీ! చెప్పినమాట విని యూరడిల్లుము. నీవు కంట నీరు బెట్టుకొనుచుండఁగా నేను జూడలేను. నాకడుపు దహించుకొనిపోవుచున్నది. నాబాధను నివృత్తిచేయుటకైన నీవు విచారింపవలదు.

శార—నాయనా! నీవట్టుగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు—నేనికఁ గన్నీరు పెట్టుకొనను లే. మీనాయనగారు వనవాసదశలో నీకేమైన నానతిచ్చిరా?

దేవ—రెండాజ్ఞ లిచ్చినారు—మొదటిది వరాహరాజు హృదయరక్తముతోఁ దనకుఁ దర్పణమిమ్మని—రెండవది తల్లిగారిని భక్తితోఁ బూజించుచుండవలెనని.

శార—ఆరాజాధము నీవెట్లు చంపఁదలఁచితివి?

దేవ—నారాష్ట్రమున్నదికదా; అక్కడకుఁబోయి యెట్లో ప్రయత్నము చేయవలయునని యూహించితిని. అదికూడఁ బోయినదని యిప్పుడు తెలియుటచేత మనస్సు తుపానునందు సముద్రమధ్యమందలి యోడవలె—

శార—నాయనా! ఇంతనిరుపాధికుఁడవైన నీ వంత కార్యమెట్లొనర్పఁగలవు! శత్రుమారణము మీతండ్రిగారి కభిమతమైనను భగవంతుని కనిష్టమైనట్లు ప్రస్తుతస్థితి వలనఁ దెలియుచున్నది. కాని—నాయనా! ఈగర్తాసవృత్తినివదలి సత్యదయాశౌచ ములు గలిగి బ్రాహ్మణవృత్తినిఁ బ్రచ్ఛన్నముగ నవలంబించి-

దేవ—అమ్మా—అమ్మా.

శార—క్షత్రియకాంతనైన నేనిట్లనఁగూడదని యెఱుఁగుదును. అందులో మీ తండ్రిగారికి ధర్మదారనైన నేనిట్లు పూర్తిగా ననఁగూడదు. కాని నవమాసకొక్కఁడవు. నీవైన బ్రహ్మచారివిగా నున్నావు. నీవు వివాహమైన నయియుండినయెడల నేనిట్లను దానను గాను.

దేవ—అమ్మా! శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారి ఋణమును దీర్చినవిమ్మట నీయిష్టానుసారముగాఁ బవిత్రమగు బ్రాహ్మణవృత్తి నవలంబించెదనులే.

శార—బ్రాహ్మణవృత్తియని కేవలముగా నే నేలపలుకవలసివచ్చినదనఁగ నిన్ను గర్భమునధరించి యుండనప్పుడు నవమమాసమున రాత్రి నొకమహాపురుషుఁడు,

శంకరదేవుఁడని నేననుకొంటిని. స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి, అమ్మా! నీగర్భమున నున్నవాఁడు బ్రాహ్మణాచారము నవలంబించును. అని చెప్పినాఁడు—ఇప్పటి నీ బ్రాహ్మణవేషమును జూడఁగానే నాకీపూర్వస్మృతికలిగినది. నీకేల చెప్పవలయునని యింతసేపూరకుంటిని. కాని యెందులకైన మంచిదేమోయని చెప్పితిని.

దేవ—నన్నుఁ బోషించిన బ్రాహ్మణదంపతులయొద్ద సెలవు తీసికొనినప్పుడాబ్రాహ్మణుఁడు నాతోనేమి చెప్పెనో విందువా ?

శార—అవశ్యము.

దేవ—'నీవు క్షత్రియుఁడవైనను నాభార్య నీకు యజ్ఞోపవీతధారణ మొనరించి నాదర్భముడియుంగరము నీచేతనుంచి నీకు బ్రాహ్మణత్వ మిప్పించినది. నీచేతినీరముఁ గూడఁ ద్రాఁగినది. నీవు మాకుఁ బుత్రుఁడవు. ఆపద్వేళను నీకామెయిచ్చిన బ్రాహ్మణత్వమును—అసత్యమాడి నీకు నేను స్థిరపఱచిన బ్రాహ్మణత్వమును—నీవు కాపాడుకొనుము' అని బ్రాహ్మణుఁడు చెప్పెను. బ్రాహ్మణుఁడనైయుండి శత్రుమారణ మెట్లు చేయఁగలనని వారినడిగితిని. క్షత్రియోచితవ్యాపారములన్నియుఁ జేసికొనుము. బ్రాహ్మణ వేషమునమాత్రముండుము.

శార—అందుల కంగీకరించితివికద !

దేవ—ఆ.

శార—నాయనా! మంచిపనిఁ జేసితివి. ప్రాణదాతయగు నామహానుభావునియాజ్ఞ నిర్వర్తింపఁబడునుగాక—సరే యిఁక నీవేమిచేయ దలఁచితివి?

దేవ—మీతల్లిగారిని భక్తితోఁ బూజింపవలయునని మాతండ్రిగారిచ్చిన రెండవ యాజ్ఞను దలఁదాల్చుటకంటె నిఁకఁజేయఁదగినదిలేదు.

శార—నాయనా ! బుద్ధిమంతుఁడవైన నీ వెప్పు డట్లు చేయుచునే యున్నావు. నే నడిగిన దదికాదు. ఇఁక శత్రుహత్యకు ముందు దారియేది యూహించితివని యడిగితిని.

దేవ—ఒకటి రెండు పూటలలో నాలోచించి మనవిచేసెదను.

శార—అట్లుకాదు నాయనా—నాకుఁ దొందరగానున్నది. నేను జెప్పునదేదో విను. ఇక్కడ దొంగలు దాదాపుగా నాలుగువందలవఱకున్నారు. వీరు దృఢశరీరులు-బలాఢ్యులు—దురభ్యాసములు కొన్నికలవారైనను క్రమముగాఁ దగ్గించుకొనఁగలరు—ఏగుహాలో దాచియుండిరో కాని వీరియొద్ద విశేష ధనమున్నదని నానమ్మకము—కావున నీవు వీరికి రాజుగానుండి వీరిని యుద్ధనిపుణులఁ జేసి సైన్యమునుగూర్చి కోటను బాగుగా వృద్ధిపఱచి బలిష్ఠమగు రాష్ట్ర మిచ్చట స్థాపించి ప్రచ్ఛన్నుఁడవైయుండి తగు సమయమును గనిపట్టి శత్రుమూలవిచ్ఛేదమును జేయుదువుగాక.

దేవ—తల్లిగారి యాశీర్వాదము శిరమున ధరింపఁబడినది. కాని నీవే ప్రభ్విగా నుండుము—నేను సేనాధిపతిగానుండి వీరినందఱను గదనకళాన్వితులుగఁ జేసెదను.

శార—ఈ దిక్కుమాలిన పురుషవేష మింతవఱకు ధరించినందులకే నేను లోలోనఁ గ్రుళ్ళి చచ్చుచున్నాను—ఇదిగో యిప్పుడే తీసివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

దేవ — హా భగవంతుఁడా! ఎంత మహాకష్టములోనైన నేదో రవ్వంత యాశఁ గలిగించుచుందువుకదా.

గీ. చిత్తమునఁ బూర్ణశశి ప్రకా । శించుచుండ,
దూరమున మొండిచేటంత । తోయదంబు,
తూర్పురవగాలి విసరునఁ । దోఁచె నప్ప
పాటునను జిమ్మచీఁకటుల్ । పర్వదిశలఁ
ప్రబలపవనమువీచె రైఁ । రయ్యుమనుచు
బారుమెఱపులు జరజరఁ । బఱుగువాఱె
పిడుగులెడమీక పడె బడ । బడలతోడ
కుంభవృష్టిగ వర్షంబు । గ్రుమ్మరించె
నిప్పటికిఁ గొంత శమియించి । నప్పటికిని
మబ్బులెడనెడ కొంత త । బ్బిబ్బుగాను
వచ్చుచునుబోవుఁ బెదచుక్క । లచ్చటచటఁ
గనఁబడెఁ దుపాను రాకుండుఁ । గాక మఱల.

శార — (స్త్రీవేషమునఁ బ్రవేశించి) నాయనా! ఇదివఱకే యాలస్యమైనది. ఒక్క ముఖ్యాంశము నీతోఁ జెప్పవలసి యున్నది.

దేవ — అమ్మా! నాకుఁ దొందరగా నున్నదని యిదివఱకంటివి. ఏమోయని యూరకుంటిని. ఇప్పుడిదివఱకే యాలస్యమైనదంటివి. నీ వేమిచెప్పెదువోయని భయముగా నున్నది.

శార — నాయనా! భయమేల? విజయరాజేంద్రుని కొడుకువు. నీవు భయముండఁ దగునా — అతని భార్యనైన నాకే భయములేదే — భయపడవలసినది కాదు — ఇదియొక్క నాలల నేవృట్టైనా — ఎంద ఉత్తమకాంత లట్లాచరింపలేదు?

దేవ — అయ్యో — అయ్యో — సహగమన మొనర్చెదవా?

శార — నాయనా! అట్లు చేయకపోవుట వింతకాని చేయుటలో వింత యేమున్నది?

దేవ — అమ్మా! వలదు — వలదు — నాయనగారే గతించిరని గుండెపగిలి యేడ్చుచుండఁగా నీవుగూడ నన్ను వదలిపోవుదువా?

శార — నాయనా! నాయొడిలోఁ గూరుచుండుము.

దేవ — (అట్లుచేయును)

శార — నాయొడిలో పాలుద్రాగిన యంతవాఁడవు నా చేయెత్తువాఁడవైతివిగదా — వీరపురుషుఁడవైతివిగదా — ఇప్పటికష్టము లేమి పీఁటలు పెట్టుకొని కూర్చుండుదునా?

నీ వెంత యదృష్టవంతుఁడవు కావలసియున్నదో—తల్లియుఁ దండ్రియు నెల్లకాలము నుట్టికట్టుకొని యూఁగులాడుదురా నాయనా!

దేవ—అమ్మా! యింతేల పలుకు—ఒక సంవత్సరమువఱకుండి యటుపైనఁ దండ్రిగారి యాబ్దికదినమున సహగమన మొనర్తువుగాని. అమ్మా—అమ్మా.

శాం—అట్లు చేయుట నాకంగీకారము కాదు. ఇది కేవలము యాలస్యమైనదని నేను దేవులాడుచుండఁగా నింక నొక సంవత్సరమని నీవు చెప్పెదవా—నాయనా! నీ వింకఁ జంటిపిల్లవాఁడవని నేను గొంతకాలము నిరీక్షింపనా? నేను గర్భవతినని నిరీక్షింపనా? అకారణనిరీక్షణము దోషముగదా.

దేవ—అమ్మా! నీవు నే నేమి చెప్పఁగలను—ఇట్టి మహాదుఃఖములో నన్ను విడిచి పోవుచున్న నిన్నుఁ గల్గుట యేమనుకొనవలసినది. (నుదుటిపై గొట్టుకొనుచు) హా దేవా—హా హా.

శాం—నాయనా! లోఁడి తెడుగులోఁ దోఁబడితోస్తున్నట్టున యీ యిహలోకజీవనములోని భాగ్యాభాగ్యముల లెక్కయేమి? నాయనా! మూర్ఖుఁడును బ్రదుకు చున్నాఁడు. బుద్ధిమంతుఁడును బ్రదుకుచున్నాఁడు. వాఁడు లేనని యేడ్చుచున్నాఁడు! వీఁడును లేదని యేడ్చుచున్నాఁడు! ఇఁక భాగ్యమేమి, అభాగ్యమేమి? సుఖియెవ్వఁడు, దుఃఖియెవ్వఁడు! ఇక్కడిగతి గతికాదు—ఇక్కడిబ్రదుకు బ్రదుకుకాదు—నాయనా! వయసువచ్చిన బుద్ధిమంతుఁడవు కావున నాయుత్తరగతికి నిన్ను సాయపడుమంటిని.

దేవ—అమ్మా! నీయిష్టము.

శాం—నాయనా! నాయిష్టమే కాదు—నీవుకూడ నిష్టపడితివేని నామనసునకు శాంతిగానుండును.

దేవ—ఇష్టపడక నేను జేయవలసిన దేమున్నదో నీవే చెప్పు. నేనుకూడ నీవలె నే యగ్నిప్రవేశము చేయుటకు నాకు వీలులేదుకదా—శత్రుమారణ మొనర్చి తండ్రిగారి యాత్మకు శాంతిగలుగఁజేయకుండ నేనాత్మహత్య చేసికొనుట కవకాశము లేదుగదా! ఒక్క సంవత్సరములో నట్టిశత్రుమారణదీక్ష పూర్తియగునేమో! అటుపైన నిప్పును నేను నొక్కసారి ప్రాణపరిత్యాగమహోత్సవము సలుపుకొనవచ్చునని నేను నిన్ను నిరీక్షింపు మంటిని. అంతవఱకాఁగుటకు నీవంగీకరింపవైతివి. నేనేమి చేయఁగలను?

శాం—వెఱ్ఱివాఁడా శత్రుమారణమైనపిమ్మట నీవుఁ బ్రాణపరిత్యాగముతోఁ బనియేమున్నది! నీరాష్ట్రము నీవు వచ్చును. పరరాష్ట్రముకూడ రావచ్చును. వివాహము చేసికొని చినవిజయరాజేంద్రునిఁ గనవలసిన భాగ్యవంతుఁడవగుదువు. నీకేమి నాయనా—విచారింపకుము. కంటఁదడిపెట్టకుము. ఇఁక నీతోఁ జెప్పవలసిన దింతకంటె నేమున్నది? లే నాయనా!

దేవ—(లేచి) అమ్మా! అప్పుడే పోవుచున్నావా? (ఏడ్చును.)

శాం—నాతండ్రీ! నీవు కంటనీరు పెట్టినయెడల నా కేడుపువచ్చును. సహగమన మొనర్చువారు కన్నీరు విడువఁదగదు. అందువలననే నేనింతసేపటినుండియు మొఱ్ఱఁడు నైయున్నాను. ఈ ప్రపంచమున సహగమనము సలసినవారికిఁగూడ నడియు సాధనము.

నాయనా! ఇంక భయపడఁగూడదు—భటులను వెలుపల నింతసేపుంచితిని. బాగుగా నుండదు. వారిని లోనికిఁ బిలుతును. భటులారా! రండు.

(శత్రుంజయుఁడు, భీముఁడు, శైవ్యుఁడు, కేశవుఁడు, ప్రవేశింతురు)

శార—ఇంతలో నిచ్చటికి స్త్రీ యెచ్చటినుండివచ్చెనని మీరు వింతపడుచున్నారు. పురుషస్వరూపమున నేనే మీరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించితిని. నాయాపదలవలన నేను బురుషస్వరూపమును ధరించితిని గాని మిమ్ము మోసపుచ్చవలయుననికాదు. నేను గాంతనని యెఱుఁగక మీరు నన్ను రాజుగానుండుమని కోరినారు. నేనెన్నివిధముల పలికినను మీరు వినలేదు. కొంతకాలముమాత్ర ముండుట కంగీకరించితిని. ఆకొంత కాల మిప్పటికిఁ బూర్తియైనది. కావున మీరు మఱియొక రాజును జూచుకొనవలసియున్నది.

భీమ—అబ్బో! ఏమివిద్య తెచ్చిపెట్టినావమ్మా.

కేశ—చిక్కన్నవిద్య!

శార—ఏమియుఁ జిక్కులేదు. ఈతఁడు నాకొడుకు.

భీమ—కొడుకా? కొడుకా?

శార—ఔను. కన్నకొడుకు. ఈతనిని మీరాజుగాఁ జేసికోఁదగును.

కేశ—మమ్ముఁ బాలింపఁ దగియుండునా మాకు రాజు!

శార—అందువలననే రాజుగాఁ జేసికొనుటకు మీరింత యంగీకరింపవలెను. ఇఱువదియేండ్లవాఁడైనను నింకను బాలుఁడు నిర్వాహములులేని ప్రయాణముతో బయలుదేరియున్నప్పుడు మిమ్ము నలుగురు నవలీలఁగ గెల్చినవాఁడే తపఃప్రభావశాలియో యోజించుకొనలేరా—పరాక్రమవంతుఁడగు ప్రభుఁడుండవలయును గాదా.

శైవ్య—ఆమాట నిజమే.

శత్రు—ఆమాట నిజమే కాని నలుగురను గెల్చె నని మీరు చెప్పినమాట నిజముకాదు.

శార—నీ పక్షపాతపుఁ దప్పుకొంబోలు క్షమింపుము.

భీమ—అందఱయంగీకారముతోఁ జేసినపని యిదమ్మా. మేము నలుగుర మొప్పుకొనినంతమాత్రమున సాగదు.

శార—మీరు నలుగురు నారాజత్వమున కేల యంగీకరించితిరి?

భీమ—ఆదినమున మొట్టమొదట నెవఁడు మారాష్ట్రములోనికి వచ్చునో యాతనిని రాజుగాఁ జేసికొనుమని మొదట నందఱుఁ గలసి యేకవాక్యము చేసికొంటిమి. దాని ననుసరించి—

శార—దాని ననుసరించియే యీతఁడు మీకు రాజని చెప్పుచున్నాను.

భీమ—ఎట్లు?

శార—ఈతఁడే మీరాష్ట్రములోనికి మొట్టమొదట వచ్చిన పురుషుఁడు. కావున నీతఁడు మీకు రాజు.

భీమ—సరే. ఇది బాగుగనే యున్నది. ఈసారి నందఱ నొప్పుకొనఁజేయ వచ్చును. సరే_యీబాలు మాకురాజు. మీమాటయేమి ?

శార—చెప్పుచున్నాను వినుము. మీరాష్ట్రములోనికి వచ్చిన యేఁడురానిని జంపవలయునని మీదు శాసనమున్నదని వింటిని నిజమా_కాదా?

భీమ—ఉన్నది.

శార—అందువలన నన్ను మీరు జంపవలయును.

భీమ—సరి సరి. అడుగనక్కరలేదు-చాలు.

శార—మీరు చంపనున్నను నేను మరణించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీరు దయయుంచి యెండుకట్టెలను ప్రోగుచేసి చితి నంటింపుడు. ఊ-భీమా ! కేశవా ! మీరిద్దఱు పొండు. కాళికమ్మ గుడివెనుక చితిని నిర్మింపుఁడు.

భీమ—(అప) మిత్రులారా ! ఈమెను మనచేతిమీఁదుగాఁ జంపుట బాగుగా నుండునా ?

భైర—(అప) నేనొక చిన్న కవిత్వకల్పన జేసెదను. ఆచమత్కారమును చూడుడు. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! నీవు మాకు రాజవు కావు. నీయాజ్ఞను విన వలసినపని మాకు లేదు. మాప్రభుఁడీతఁడు. ఈతఁడట్టియాజ్ఞ నిచ్చినయెడల—

భీమ—(తనలో) సెబాస్ ! గట్టిముండకొడుకే.

శార—రాజా ! ఏమందువు?

దేవ—(తనలో) 'నాయనా నీవు మరణింపుము_నేను బ్రదికి బాగుపడెద'నని యెంచి యవసానదశలోనున్న శౌర్యావతారమైన తండ్రిగారిని విడిచి పాఱిపోయి వచ్చిన పరమనిర్భాగ్యుఁడను—నన్నుఁగన్న మాతృదేవతను—ఒక్కకుమారునిలోఁ దన బ్రతుకుఁ గడతేఱునని నమ్మియున్న కరుణాస్వరూపురాలగుతల్లిని—గాటిపైఁబెట్టి నిప్పంటింపవలసినదని నా ప్రజకు నే నాజ్ఞాపింపవలసినదా—నారాజత్వము కాలి పోను. నాతనయత్వము దగ్ధముకాను. ఇందుకొఱకేనా నేనుఁ బుట్టితిని! ఇంతమంద భాగ్యుఁడు ప్రపంచమునఁగలఁడా! అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో! ఈదిక్కుమాలిన బ్రతుకునాకేల ? ఛీ. ఛీ. తలఁగొట్టుకొని చావరాదా! చచ్చుప్రాణ మెంతసేపటిలోఁ బోవలయును. ఒక్క కైజాకుపోటులో నంతెయెందునే! ఒకసంవత్సరమో, ఒకదినమో, ఒకమాసమో, దిక్కుమాలిన దౌర్భాగ్యపు బ్రతుకు బ్రదుకఁదలఁచి శాశ్వతాప్రతిష్ఠ నొందుదునా—మాతృహంత యనిపించుకొందునా—ఇదిగో (లోపలిదుస్తునుండి కైజారుతీసి) నాపెండ్లిముస్తాబులో మిగిలినది. ఏమైన నగుఁగాక. ఈ త్రికగతులుండని— ఊడని. హరహరా! హరహరా! (అంతలో గడగడవడఁకుచు గద్గద స్వరమున) హా తండ్రిగారే! తండ్రిగారే! అ-అ-అ_అ-అ-అ. (వెఱ్ఱికేకవైచి) మహాదేవశంభూ! మహాదేవశంభూ! (విఱుచుకొని నేలఁబడును)

శార—నాయనా ! అట్లు వడవడ వడఁకుచుంటివేమి? ఆదేమి ఆదేమి—వెఱ్ఱిచూపుఁజూచెదవేమి ? (వీఁపుపైఁ దట్టి) శ్రీరామరక్ష—శ్రీరామరక్ష—

దేవ—అమ్మా ! ఏమియుఁ దొందరలేదు. నాకిప్పుడు స్వస్థతగానేయున్నది.

(తనలో) నేను జావఁబోవుచుండఁగాఁ దండ్రిగారగపడి చావవలదనునట్లుగాఁ జేయి యడ్డముగా నూపినారు. అలాగే యని యనఁదలఁచి ఆ-ఆ-ఆ-ఆ- యని మాత్రమే యని, పైన ననలేక గాద్గదికనై చితిని. ఒడలు తెలిసియే యున్నది. అంతయుఁ గనఁ బడుచునేయున్నది. ఆదేమి చిత్రమో — శత్రుమారణ మొనరింపకుండ నేను మరణించుట తండ్రిగారి యభిమతము కాదు. కాకపోయిన నిప్పుడేమి చేయవలసినది! మా తల్లిగారికిఁ జెలిఁజెప్పుమని నా భటుల కాజ్ఞాపింపవలసినదే. పాషాణమునకైన, వజ్రమునకైన, గుండె మాఱవమున్నది కాని నానాలుకనులేదే. హా! హా! ఎట్టి ప్రాణిగానైనఁ బుట్టవచ్చునుగాని రాజై మాత్రము పుట్టఁగూడదు. తండ్రియు నిలేదు. తల్లియు నిలేదు. పిల్లలు నిలేదు. ఊపిరి విడుచుటకు స్వతంత్రతయైన లేదు. ఎంతపగవానికైన నిట్టి దురవస్థ ముద్రాకట్టికేవలదు.

శార — ఏమి స్తిమితముగానున్నది? చెప్పక నన్నుఁ గూర్చి నీ భటుల కాజ్ఞాపింపుము.

దేవ — నేనున్నట్టి స్థితియందు కిదా — భటులారా! ఇప్పటినుండి వచ్చిన స్త్రీని జంపవలయు శాసన మింతటితో నుండి రద్దుపరచితిని. ఇప్పటి శాసనము తప్పక గౌ—వింపవలసినదే—

శార — సెబాస్! నీ కులదేవతలు నిన్ను రక్షింతురుగాక. నవనిధుల సౌఖ్యసంపద నీయందుఁ బ్రకాశించుఁగాక! భూసురాశీర్వాదములు నిన్ను నుద్ధరించుఁగాక! భీమన్నా! కేశవా! పిరికిఁ బోయి మహోత్సవఘోషము నల్దెసలఁ బ్రజ్వలింపఁ జేయుఁడు.

అందఱు — చిత్తము! సెలవు.

దేవ — (తలయూపును)

శార — నాతండ్రి! విచారింపకుము. పతి బహుజాగరూకతతోఁ బరిపాలింపుము. బ్రాహ్మణదంపతులని చెప్పితివే, వారి నెట్లైన నిటకుఁ బిలిపింపుము.

దేవ — ఎందులకు?

శార — మొకటిది, వారుండిన నేఁటికిఁ దల్లిదండ్రులు యుద్ధమేయుందురు. రెండవది, ఇంకటినుండి తల్లిదండ్రుల యుత్తరక్రియలు గావింపవలసిన యప్పుడు కావున వారి సాహాయ్యము నీకుఁ గావలసియున్నది. నాయనా! మఱియొక్క సంగతి. నీ వెట్లైన వరాహపురరాజుకూఁతునే చేసికొనవలయును సుమా.

దేవ — ఏల!

శార — అట్లు చేసినగాని యారాజాసన శృంగభంగము కాదు. అది నా యభిమతము.

దేవ — అమ్మా! అలాగె ప్రయత్నించెదను.

శార — చూడు నాయనా! అదిగో! ఆ యువయుగమున్న ప్రాంతమున చంద్రునివలె హవ్యవాహనుఁ డెంతప్రకాశముగాఁ బ్రజ్వలించుచున్నాఁడో నాతండ్రీ! (కౌఁగిలించుకొని) దైవమును మఱవకుము. సత్యమును మఱవకుము. తల్లిదండ్రులను మఱవకుము. ఆపత్కాలమున రక్షించిన బ్రాహ్మణదంపతులను మఱవకుము. ప్రజల సౌఖ్యమును మఱవకుము.

దేవ — (తల్లికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి) మాతృస్యోన్నమః.

శార—చాలు మఱియొకసారి ప్రదక్షిణము చేయనక్కఱలేదు.

దేవ—తండ్రిగారు నన్ను వెలుపలికిఁ ద్రోచివైచుటచేత నాయనకు నమస్కరించు భాగ్యము లేకపోయినది. ఆలోపము నిప్పు డిక్కడఁ దీర్పవలసియున్నది.

(నేపథ్యమున) జయా దుర్గా—భవాని! త్రిపురసుందరీ—

శార—ఏంటివా భటులెంత యుత్సాహమునఁ గేకలిడుచున్నారో? నాయనా! మనముగూడ శక్తినిఁ బ్రార్థించుచు నక్కడికిఁ బోవుదము గమ్ము. జయా దుర్గా శాంభవీ! బాలాత్రిపురసుందరీ!

దేవ—జయా సర్వమంగళా! జయా కాత్యాయని!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము

శ్రీ

పూర్ణిమ

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమున నుద్యానవనము.

ప్రవేశము—సర్వమంగళ, కాత్యాయని.

కాత్యా—సర్వమంగళా! గుట్టుగల నీమనస్సెంతదాఁచినను నేను గొన్నిమాసముల క్రిందటనే యెఱుంగకపోలేదు. కాని యిప్పుడు మఱింత స్పష్టముగఁ దెలిసినది.

సర్వ—కాత్యాయనీ! నేనుమాత్రము హృదయరసము లేనిదాననా! మాతండ్రిగారికి, వారికి విరోధముండిన నుండుఁగాక. రాజులలో నన్యోన్యమత్సరత లేనివారెవ్వరు! ఆశత్రుత్వమువలననే నాతఁడు వధ్యుఁడని చెప్పదునా?

కాత్యా—అమ్మా! భర్తృదారికా! పోనీ, వధ్యుఁడే యనుకో. బహిరంగముగా ఖండనమున బ్రాణహరణము చేయవచ్చునుగదా.

సర్వ—ఈకాలమునఁ గేవలధర్మయుద్ధము లెచ్చటజరుగుచున్నవితే. ఏదో—

కాత్యా—కూఁతుపెండ్లియని ప్రచురించి వైవాహిక సర్వసన్నాహములు చేయించి మంగళవాద్యముల నడుమను బవిత్ర వేదమంత్రఘోషములనడుమను వియ్యంకునిజంపి, కూఁతుమగని గొంతుకోయుట సూచించిన రాజుచరిత్రము మన రాజపుత్రస్థానచరిత్రమునకు మచ్చకాదా! ఆర్యావర్తచరిత్రమునకప్రతిష్ఠావిషయముకాదా. ఆఁడుదాని మర్యాదయనఁగఁ దా నేమనుకొనినాఁడో? అందులోఁ గడుపునఁబుట్టిన బిడ్డయే. మహాభిమానవతియే. సర్వసద్గుణసంపన్నయే.

సర్వ—అందుకొఱకే నేను విచారించుచున్నాను. నాపేరఁ ద్రక్కుండినయెడల నాకీచింత లేకుండునుగదా. ఎవ్వరినెవ్వరు చంపినను నాకుఁ దెలియవలసిన యావశ్యకము లేదుగదా.

కాత్యా—అమ్మా! చింతయని సామాన్యముగా ననుచున్నావు. నావంటిదానికే కడుపుచుఱచుఱలాడుచున్నదే. హృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నదే. బంగారమువంటి ప్రాయమువచ్చినదానవు; దివ్యమంగళవిగ్రహమవు. కల్యాణాపేక్షఁగలదానవు. శుభమో శుభమో యని కోటలోను బట్టణములోను మహోత్సవము గాలివలె సైతము లేకుండ వ్యాపించియుండఁగాఁ బెండ్లి సాఁగిపోవ భూశయనములా! సావిత్రీవిలాసములో శివకళాసములా! వియ్యంకుని రక్తముతో వేఁడుకవసంతములా!

సర్వ—కాత్యాయనీ! నాగుండెలు జలదరించుచున్నవి. పోనిమ్ము.

కాత్యా—అలాగేనమ్మా! పోనీయక పట్టుకొనినవారెవ్వరు? నాకుఁగలిగిన పెద్ద పుట్టిమునుక యేమనగా. నిది నీకేమియశుభప్రదమగునో యని—ఆసర్వమంగళాదేవియే,

నీవు సర్వమంగళప్రదాత్రివయగుదుగాక. పురోహితుని భార్యనుగావున నిట్లు దీవించు చున్నాను. అమ్మా! మీకుమ్మానికిఁ బచ్చతోరణము కట్టుకొన్నప్పుడేకదాఁ గ్రొత్త పట్టుచీర నేను గట్టుకొనుట—

సర్వ—ఇప్పుడు జరుగుచున్న విజయోత్సవములలో నీవు మామయ్యగారు మంచి చీరనీయలేదా ?

కాత్యా—ఇఁకముందిచ్చెదరేమో! కాని యీ విజయోత్సవములేమి ? ఈ యుద్యానవనమున నిన్నటిదినములనుండి తెంపిలేని సంభ్రమములేమి ? మంగళవాద్యము లేమి? కవినిర్భాగ్యుల కర్ణామృతశ్లోకములేమి. ఇదివఱకు జరిగించిన రహస్యవధమును గ్రమ్ముకొనక యీసంతపాటి పీరావేశములేమి; పైరాజపుత్రులు విందురేమో యను సంశయ మక్కఱలేదా !

సర్వ—చూడు కాత్యాయనీ! రాజపుత్రుఁడు మరణించెనని కొందఱు చెప్పుదురు. సంహారమును తప్పించుకొని పోటి పారిపోయెనని కొందఱు చెప్పుదురు. నిజమేది ?

కాత్యా—ఏరాజపుత్రుఁడు? ఆ తండ్రిగారి యల్లుఁడేనా?

సర్వ—పరిహాసమేల ?

కాత్యా—అట్లైన మీమామగారికొడుకా ? అతఁడు మరణింపలేదు; పారి పోయినాఁడు.

సర్వ—పాపము. సురక్షితుఁడైయున్నాఁడో_లేఁడో.

కాత్యా—అతనిని మీరు తడకచాటుననుండియైనఁ జూచితిరా.

సర్వ—చూడవలయునని చూడలేదుసుమా. యదృచ్ఛాలాభముగాఁ జూచుచుండఁగా నదిగో పెండ్లికొడుకని దగ్గఱనున్న వారెవ్వరో చెప్పినారు. ఆరాత్రి వారు కోటలోనికిఁ బ్రవేశించుచుండఁగానే చూచితిని.

కాత్యా—అంతకుముం దాతనిసుగుణగణ మనేకపర్యాయములు వినియుంటిని. ఇప్పుడు భర్తగారిని జూచుటకూడ సిద్ధించెను.

సర్వ—ఏమియులేనిదే యట్లనుట తప్పుకాదా?

కాత్యా—తప్పొయొప్పొ నేనేమిచేయఁగలను. నేనుదెచ్చిపెట్టినదికాదు. మీ తండ్రిగారు పెండ్లివారికివ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. పెండ్లివారు వారి బంధువులకు వ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. ఉండక నెగిరిపోవునాయేమి? రాజపుత్రాస్థానమంతయు వెల్లడియైనది. పేకజువ్వలవార్తను త్రైలోకమునుఁగూడ వ్యాపింపఁజేసినవి. ఇప్పుడిది జరుగలేదని యెవ్వరు చెప్పగలరు! చెప్పిన నెవ్వరునమ్ముదురు! పెండ్లియైనదనియే జనులందఱునమ్మకము. కావున దేవరాజుభార్య సర్వమంగళయను పేరుమాత్రము తప్పదు. అట్లుకాదని చరిత్రకారుఁడెవ్వఁడైన ముందు వ్రాసినను వాని నవిమర్శకుఁడని యందురు. కాక కవియెవ్వఁడైన నాటకమొకదానిని—

సర్వ—కవుల నాటకపు వ్రాతలనుబట్టి చరిత్ర సత్యమెప్పుడు గ్రహించునులే.

కాత్యా—ఏదియెట్లైనను నీవింకఁ జిన్నదానవగుటచేత తెలియఁగవు. లోకము

మిక్కిలి చెడుగు. ఎంత సేవు జబ్బుమాటలే వ్యాపింపఁజేయును. పెండ్లి యింకఁ గానంతలోనే పెండ్లికొడుకును జంపినారో, పెండ్లిపూర్తియైనపరువాత గంకణాలమహోత్సవము కూడ నైనపరువాతఁ బెండ్లివారిని జంపినారోకాని ప్రజలు నిందావాక్యములందు విశ్వాసముక్కువ. నీవు దేవరాజుతో నగరుపెండ్లిమొననియు నిన్ను వెంటనే యత్తవారింటికి దీసికొనిపోవుటకు వమామగారు ప్రయత్నింపఁగా నీతండ్రి వీలులేదని యన్నాఁడనియు నందుపైఁ గలహము పెరిగినదనియు నింతమునిఁగినదనియు మనవు నాల్గుక్రోశముల దూరములోవారు చెప్పుకొనుచున్నట్లు నేను వింటిని.

సర్వ—అయ్యయ్యో! అట్లాగా?

కాత్యా—కాదా—నాలుకవచ్చిన పెద్దయల్లరి యిదియేకదా. రాజుగారు తలయెత్తి వన్నెనుచూడనక్కర లేకుండగా దాసి గానితో మాటలాడగా నుత్తరక్షణమున మంచబుమాటలో, సభపాటలో, దేవాలయములో రాజుగారు పనులుగుసుగుసల నుందు కొన్నారనియు, భార్యను వదలివైచినారనియు, రాజ్యము గాసీలకుఁ బంచియిచ్చుట కాలోచించుచున్నారనియు జనులు గుసగుసలు, వెకవెకలు, చోఁ చోఁ చోఁలు. ఆయినను పురుషులే యదృష్టవంతులమ్మా — పురుషులమర్యాదలోఁ గొంచెము వెంకితనము, సాగునవునన్నది కాని యాఁడుదానిమర్యాదమాత్రము—హరహరా—అంత అసాధ్యవస్తువు ప్రపంచమున మఱియొకటి లేదు. ఉఫ్ మనుసరికి టఫ్. పెండ్లికొడుకని పెండ్లికూఁతురని దేవరాజు నీవు కోటలో నున్నప్పుడు—ఈసంగతి హిమాలయము మొదలు సింహళమువఱకు వ్యాపించినప్పుడు—వెత్తిదానా! లోకమునకింకఁ దరువాయి యేమి యుండును?

సర్వ—పోని, నాకింకఁ బెండ్లియే యక్కఱలేదు.

కాత్యా—అక్కఱలేకేమి? చంద్రబింబమువంటి దేవరాజు దాటిపోయినప్పుడు మంచిచెడ్డలెంచఁగని, పేరుప్రతిష్ఠలేని, వ్రేలుదవ్వుల, చొల్లునోటి దూ దూ బసవన్న దొరప్రక్కలోనికి సిద్ధమైన వినియోగమేమున్నది?

సర్వ—కాత్యాయనీ! ఆమాటయెందులకుగాని—నీవు దేవరాజును జూచితివా?

కాత్యా—ఆతనిని నే నెఱుఁగుదును.

సర్వ—ఎట్లు?

కాత్యా—ఆతఁడు నాకొడుకగుటచే.

సర్వ—మఱింత తెలియనిమాటఁ జెప్పినావు.

కాత్యా—నీకాతనియందుగల యనురాగ మవ్యాజమని యెఱిఁగియుండుటచే యథార్థము చెప్పుచున్నాను. ఆతఁడు పాఱిపోవుచు మాయింటఁ బ్రవేశించినాఁడు. నీకొఱకే యాతనికి నేనభయమిచ్చితిని.

సర్వ—నీ వే యభయమిచ్చితివా! నిజముగానే!! నీభర్త యెఱుఁగునా?

కాత్యా—ఎఱుఁగును. ఆతఁడుకూడ దేవరాజునాదరించి యాతిథ్యమిచ్చినాఁడు.

సర్వ—ఈయాశయము మాతండ్రిగారికిఁ దెలియునెడల మీ కుపద్రవము కలుగదా?

కాత్యా—కలుగవలసి యుండినచో నెడల గలుగును. నీవు మాయెడల నభిమానము గలదానవైనచో నట్టి యాపద తొలగిపోగలదని—

సర్వ—అయ్యయ్యో! యింతకంటె గావలసినదేమి? నే నేమైన సాహాయ్యము మీకు జేయగలిగియుందునా?

కాత్యా—చేయగలిగియుండకున్న నేల చేయుమనుడుగద.

సర్వ—నాకది సంతోషప్రదమే కాదా—కాని మాతండ్రిగారు యెక్కడికేని మిమ్ము వెడలగొట్టునెడల మీరెన్నటికైనను పిలిచినప్పుడు రాగలరు!

కాత్యా—పోక తప్పునా.

సర్వ—ఎప్పటికి?

కాత్యా—రేపటిప్రొద్దుటికే పోవలయునను కొందును. కాని స్వామిగారి యూహ యెట్లుండునో తెలియదు.

సర్వ—రేపు నిక్కముగ నన్ను విడిచిపోయెదవా?

కాత్యా—ఇప్పటికి నాకు తెలియదు.

సర్వ—నాతండ్రిగారు వచ్చుచున్నారు. ఏమిచేయుదును! చూడు! అదిగో! మాటలోనే ఆయన సోమనాథపురోహితునితో మాటలాడుచు నిటు వచ్చుచున్నాడు కాబోలును. మన మొకప్రక్కకు తొలగిపోవుదముగా. (ఇట్లు వారొకప్రక్కకు నిష్క్రమింపగా సోమనాథేశ్వరుడు శ్రీకంఠదాసుడు మరియొకప్రక్కనుండి వెంటనే ప్రవేశింతురు)

సోమ—శ్రీకంఠదాసా! నా కప్పుడే యేల చెప్పకపోయితివి?

శ్రీకం—ఏది—ఆసమయమునందేకదా విజయరావు రాజ్యస్థానమునకు దమ యత్యంతావశ్యకత ననుసరించి పోయితిని. అప్పటి వ్యవహారములు చక్కబెట్టుకొని యిప్పుడేకదా వచ్చితిని. ఇప్పుడైనా చెప్పితిని కాదా.

సోమ—ఎంతతొందరలో నీవు పోవువాడవైనను దేవరాజువంటివాడు పురోహితునింటిలో నున్నాడని నాకెవని తెలియజేయుటకు నీకవకాశము లేకుండెనా? నీవు వచ్చుటకు వీలులేకుండినయెడల నెవ్వనిచేతనైనను వార్తనంపింపవచ్చునే. వార్తనంపదగని యంశమని నీకు దోచినయెడల జిన్న చీటి బంపవచ్చునే. వీనిలో నేదియు జేయకుండుట దుష్టున బరుగెత్తితివా—మనకు ప్రబలశత్రుడు మన పురోహితవిద్యార్థియింటిలో నుండగా నింతకంటె ముఖ్యతరమైన రాజవ్యవహారము మరియేమియున్నది.

శ్రీకం—ప్రభువుతో సత్యము మనవిచేయుచున్నాను. అతడు దేవరాజను సందేహము నాకు బూర్ణముగా లేనందున నింతవఱకు లక్ష్యము చేయలేదు. అందుచే మీతో జెప్పలేదు.

సోమ—పోనీ. చెప్పినవాడవు నీవు నాదరికి యిప్పు డెవ్వరడిగినారని చెప్పితివి?

శ్రీకం—ఆ గిరిజాదేవి చెప్పుచు మీకిది తెలియజేయుమనుటచేత నిప్పుడు చెప్పవలసి వచ్చినది.

సోమ—ఓమందబుద్ధీ! ఇప్పుడు చెప్పిన వినియోగమేమి? ఇప్పుడేచ్చిన లాభమేమున్నది? మొత్తుకొనిన వినియోగ మేమున్నది? ఏమూలమున నా విజయసంపూర్ణ

తప భంగము కలిగినదికదా. ఇందులకు నీవేల శిక్షాపాత్రుఁడవు కావో చెప్పవలసి యున్నది. అయ్యయ్యో! చేతఁ జిక్కినవాఁడు చేయిదాఁటి పోయినాఁడే. ఇదివఱ కాతనిని మోసపెట్టితిని. కాని యిఁక మోసపెట్టఁగలనా! తిరుగ నాతఁడు నాకెట్లు దొరకును? దొరకమి నిన్నుఁ జిరకాల మీ గ్రామము నొందుచుండవలసిన దేనా?

శ్రీకం—క్షమింపవేఁడుచున్నాను. తొందరలో నేనింత యాలోచింపలేదు.

సోమ—క్షమింపుమని యెంతసులభముగాఁ జెప్పినావు. క్షమాపణతోఁ బరిశుద్ధ పత్రిక నొందఁగలవనితివి కాఁబోలు. తిరుగ యుద్ధమునకేల విబుధహీనతచే నారాజ్యమున కెన్నిలక్షలపైకము ఖర్చగుచు వచ్చునో చూడుము. ఎన్ని ప్రాణహాని తిరుగఁ గావలసి యున్నదో చూడు. నేను క్షమించినను తిరుగ నింతసొమ్ము సమకూర్పవలసిన రైతులు నిన్నువధింపకుండగాని క్షమింతురా! యుద్ధమునఁ జావవలసిన యనేక యోధులు బంధుసహితముగ నిన్నుఁ [illegible] క్షమింతురా? నా గొంతుకపైఁ ద్రాటికట్టి నన్ను క్షమింపుమని వేఁడుచుంటివా! అయ్యయ్యో! ఇప్పుడా చెప్పితివి. అప్పుడే చెప్పినచో [illegible] పురోహితరాక్షసు [illegible] మీదనే [illegible] ముక్కు [illegible] కోసియుందునే. పురోహితునిఁ దల క్రిందుగ వ్రేలాడఁగట్టించి [illegible] యుందునే. హా! ఎంతపనిచేసితివి. మూర్ఖా! నాసొమ్మిదియును నాశనమగునట్లు చేసితివి. నీవును [illegible] గలిసియు దేవరాజు నచ్చట దాచితివేమో! [illegible] నీవేమి ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవు.

శ్రీకం—తొందరపడకుఁడు. అట్లు నేను జేసినవాఁడనైయుండినయెడల నీసంగతి మీతో నేల చెప్పియుందును?

సోమ—చెప్పితివి.—అబద్ధ—[illegible]. మిగుల [illegible] చేసితివి. నాసొమ్ము చిరకాల [illegible] కవరాత్రి [illegible] యుంచితిని. ఈవార్త [illegible] దేవతలు [illegible] తిరిగి నన్ను బ్రతిమాలుదువా? [illegible]—[illegible] తప్పు [illegible] నేర మంతయు నాతనిపై మోపుటకు నిట్లు [illegible] చెప్పుచున్నావేమో! నీవు క్రూరాలోచనబుద్ధిగల వాఁడవేయైయుండినయెడల నీసంగతి [illegible] నాయొద్దకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చియుందువు. అట్లు నీవు చేయవైతివి. ఈ యుపేక్షయే సత్యసందేహము నకుఁ దావలమై యున్నది. ఏమి చెప్పెదవు?

శ్రీకం—[illegible]! నేనుజేసిన [illegible] లేదు. నాపనియందు నేనా చరించినదానిని [illegible].

[illegible]—[illegible]? [illegible]! అవిశ్వాసియుఁడా! [illegible].

[illegible]—[illegible] నేను నేరము జేసి యిట్లు [illegible]. [illegible] వాక్యములేల?

[illegible]—[illegible]! [illegible]! [illegible] బాహ్యబాధములతోఁ

గుట్టచేసి రక్షించినప్పటికి నూరకయే—కు. నాశత్రువును మీ మిత్రునిగ భావించి యాతనిని దిరుగ నాపైదండెత్తునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—నారాజ్యమిట్లు విశ్వాస ద్రోహముతో శత్రుపీడాకరమగునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—కృతఘ్నుఁడవై నాగొంతు నీవిట్లు కోసినప్పటి కూరకయే. ఇదియే నీకూరకగాఁ గానబడునప్పుడు నీకుపద్రవముగా దోఁచునదేదీ ! నాయాపద నీకుఁ బహులఘువుగా నున్నదా! నాసొమ్ము నీకు విషమైనది. నీవు రాజద్రోహివి. శిక్షార్హుఁడవు.

శ్రీకం—అందుకొఱకే శిక్షింపుఁడు. ఇంతకాలము సేవించిన నాశత్త్వమును గని పట్టఁజాలని మీయొద్దనింతవఱకున్నందులకు నాకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముకావలసినది కాదా. నేను మఱియొకసారి చెప్పుచున్నాను. మీరు తప్పభిప్రాయము నొందుచున్నారు. నేను బురోహితునితోఁ గలసి మీశత్రుపక్షము నెన్నఁగలేదు. భవానీపాదములతోడు—మీరు నమ్మినసరే; నమ్మకున్నసరే.

సోమ—నేను నీప్రమాణముల నమ్మను. నాయోగ్యతచే నమ్మితినే యనుకో. నాశత్రువున కభయమిచ్చిన బ్రాహ్మణవిశ్వాసఘాతకునికంటె పరస్వామి నెఱిగియుండియు శత్రుమూరగాము పేక్షించిన నీవెట్లు యోగ్యుఁడవు! అంతకంటె మంచివాఁడు దొంగ యని యెఱిఁగియుండి, పట్టుకొనుట కవకాశముండియు నూరకుండిన రక్షకభటుఁడు దొంగకంటె దుష్టుఁడు కాఁడా. నీకు శిక్ష కావలసినదే. భటులారా! రండు.

(ఇద్దఱు భటులు కత్తులతోఁ బ్రవేశింతురు.)

సోమ—భటులారా! ఈతనిఁ జెఱసాలలో నుంపుఁడు; నీతోఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. దేవరాజును నాకప్పఁజెప్పు భారము నీపై నున్నది. యిప్పటికైన నిన్ను క్షమింతును. అతఁ డెక్కడనున్నాఁడో నీ వెఱిఁగియుండిన నాకుఁ జెప్పుము. అతఁడు నీకాళులపైఁ బడుటచేతనో, తండ్రిచచ్చి యేడ్చుచున్న బాలునిపై నీకు జాలిగలిగియో యాతనిని నీ వుపేక్షించియుందువు. కాదాచిత్రముగ నట్టికరుణ నీరసహృదయులకు శత్రువులపైఁ గలుగుట యచ్చటచ్చట నుండవచ్చును.

శ్రీకం—నేను నీరసహృదయుఁడనా! ఎన్నియుద్ధములందు నీకు విజయముఁ జేకూర్పలేదు. నీరసహృదయుఁడనా—మొన్నజరిగిన మహాలయకళ్యాణములో రెండు వందల జనమునకుఁ దప్పువగా నేను జంపలేదే! నేను నీరసహృదయుఁడనా? వెనుక చేసిన సేవలన్నియు దిగమ్రింగుచుకొని పోయితివా? దగ్ధమైపోయినవా? అట్టియంత మహాకార్యములు చేసినప్పుడు బహుమానము లేదేమి? సంతోషపూర్వకమైన పురస్కారమైన లేదేమి? ఇప్పుడిట్లా? శిక్షలా? చెఱసాలలా? ఏదో రహస్యసల్లాపము కలిగినదనియా? ముందుఁ జెప్పవలసినది వెనుకఁ జెప్పితిననియా? ఏమిసరసుఁడవు! ఏమి యింగితజ్ఞుఁడవు! ఏమిప్రభుఁడవు.

సోమ—చంపెదను. జాగ్రత్త!

శ్రీకం—అంతే ప్రయోజనుఁడవగునెడలఁ గాని—వలదన్నవారెవ్వరు. చావునకు భయపడినవాఁడనైనయెడల సేనాధిపత్యమేల చేయుచుంటిని. అనేకపర్యాయములు శత్రుకోటులఁ జిక్కుకొనియున్న నిన్ను ఖడ్గముద్దమజంకక యేలరక్షించియుంటిని. నేను

బాపునకు భయపడినవాఁడవై యుండినయెడల నిప్పుడిట్లనుట తటస్థించియుండదే. నేను నిన్నుఁ జంపనక్కఱలేదు. నీవు నన్నుఁ జంపనక్కఱలేదు. సేవకుల శక్తియోగ్యతల నెఱుఁగని నీవంటిప్రభుని సృష్టించినందులకు నీటివానియొక్క నావంటివానిని సేవకునిగాఁ గూర్చినందులకుఁ జేతనైనయెడల బ్రహ్మదేవునిఁ జంపవలసినది. నీవంటివారు నావంటివా రెందఱుఁ జచ్చిన లోకమునకు నష్టము! ఇప్పటిబ్రహ్మను జంపినయెడల భవిష్యద్బ్రహ్మ విశ్వాసవంతులైన నాయకులను సృష్టించునేమో. భయంకరా! ముందునడువుము. నన్నుఁ జెఱసాలలోనికిఁ గొనిపొమ్ము. (శ్రీకంఠదాసుఁడు భటులతో నిష్క్రమించును.)

సోమ — పో. నిర్భాగ్యుఁడ ముండకొడుక — చాలు. కారాగృహములోనే చావు. మేమే సుభటులము. రాజునకుఁ బ్రాణ మిచ్చువారమనియును, మేమే శౌర్యవంతులము. రాజునకు నీవు హాని చేయువారమనియును, మేమే స్వామిభక్తిగలవారము. రాజునకు రాజ్యము నిలుపువారమనియును గర్వించెదము. పెద్ద యుద్యోగుల నప్పుడప్పుడు సాగనంపి ఎవరో నిండుచుండినయెడలఁ గాని మిగిలినవారికి బుద్ధిరాదు. నాయకులను పనిజాఁగ సున్నకము కానివానికైన గనులు పెత్తనమునకు రాదు యొనఁగూడదు. తలంచినచో తాను చేసినపని 'పఠి' యని బ్రాహ్మణాగ్రాసనమునఁ బైబారు దీనికొని బహుకరింప వలసినది. నీవెంత ప్రధానునైన నొకని లననే యంతపనియు జరుగు చున్నదన్నమాటయేమి? గంటకొకమునఁ బన్నులో మేకతో పెద్దచక్రము నంతే. చక్రము తిరుగుటకై సారి పీయను మేను. సరి మేకులకై చక్రమును సరపలెను. అసాధతంత్రమున ప్రధానుఁ డొకటియు; బానిసయు నొకఁటియు. ప్రధానునకు బుద్ధి పట్టుట కొకప్పుడు బానిసను పిలవలయును. బానిసకుఁ బుద్ధి పుట్టుటకై ప్రధానునొక ప్పుడు తన్నవలయును. మనుష్యముపూఁడు కొంత ధర్మము చేతఁబుచ్చుకొన్నగాని స్వభావము కలుషముగా నుండదు. కొలయుఁ దీకొనటులు! పక్కప్రాయశ్చిత్తమని, వారప్రాయశ్చిత్త మని, మాసప్రాయశ్చిత్తమని పనిచేతే తలిదండ్రులు బోధించెను. రాజు కోపింతే పదలినయెడల మాత్రము కార్యమేమియు లేదు. కొండెమాడిన లేలు దుష్కృతఫలము. పంచ్చూడిన పాయి పలువ్రాతాడు. నా యోగ్యతను భటులు యోగ్యతగా భావింతురా! ఊహు. చేతఁగానితనముగా భావింతురు. మా నాయకుని చపలచిత్తమునుగాఁ భావింతురు. మేము సతి మటిముద్దలమని యెంచి మాయోగ్యులు దిరుగ ప్రారంభింతురు. మావంకలు సరి చేయుటకూనుదురు. మామాటలకుఁ దమకాతలతో రసవృష్టి కలుగఁజేయుటకు మొదలిడుదురు. మాసహ్యాలను వారే నవ్వుదురు. మేము వ్రాయఁదలఁచిన యాజ్ఞలను దామే యిచ్చుట కుపక్రమింతురు. మే మూరక నైవేద్యసస్త్రాగ్రహములని యించి యొకవంకఁ జేయుప్రస్పి యొకవంకఁ బ్రశ్నలు ప్రశ్నలు వేయుదురు. వీఁపునాఁడ రామరావణ యుద్ధము జరిగింతురు. వేఁదలేని సౌక్యములకు గింజలని పండు పుట్టించి నోరులేని చిలుకచేతఁ గొట్టి కింతురు. అబ్బ—అబ్బ ఎవ్వరిని నమ్మఁదగదు. ఎంతసేపు బడితెబాజాచాణక్యుని దీని కందరు. దీనిక్రిందిలిన రాజునిశాస్త్రము నాయొకటి లేదు. కొకపోయిన నాపురోహి తుఁడెక్కడ! నా ప్రబలశత్రుఁడైన దేవరాజును దన యింట దాఁచుకొనెక్కడ! ఎవఁ డురా అక్కడ?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! సేనాధిపతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. తిరుగ నేమి సెలవు?

సోమ—పురోహితు నిట్లుఁ బంపుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—ఈసేనాపతి లేనంతమాత్రమున నిప్పుడువచ్చిన నష్టమేమున్నది. ఆతని స్థానమున మఱియొకని నియమింపవచ్చును. అదిగాక మిగిలినవారింక నలుగురున్నారు కదా—రాజ్యముపోయి, తండ్రిపోయిన దేవరాజు బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరుగ నెంత కాలమునకో గాని యింతటఁ దలయెత్తఁగలఁడా. అప్పటి కేదైన నొక మాయాతంత్రము జరుపక యుండునా.

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

సోమ—(లేచి) ఓమ్ గురుభ్యోనమః—శ్రీపరమగురుభ్యోనమః హా - హా - హా- (వికటముగా నవ్వును)

చంద్ర—(తనలో)

గీ. చుంబనము సేయఁ గరువంగఁ, జూచుత్రాఁచు
చెవులు నికిరించుఁ దన్ను నెంచిన హయంబు
సాపడఁగనున్న మొసలి బాష్పముల విడుచుఁ
గొట్టుటకుముందు నవ్వును గోపనుండు.

ఈపూట నాకు దేవాదేవేషుతప్పదు. కాని—కానున్నది కాకమానునా!

గీ. ధరణిపతియన్నమెట్టులో తన్ను నట్లె
ప్రభునిబట్టయెట్టిదో చేతి బడితె యట్లె
కువలయేశుని పెట్టెట్లొ కొట్టునట్లె
అద్ది గ్రహియించి యిది వల దనుటతగునె!

సోమ—శ్రీమచ్చంద్రశేఖరభగవత్పాదాచార్యేభ్యోనమః—ఏదీ ఒక్క ఆశీర్వన నవుఁబనస! శతంజీవే—ఏదీ.

చంద్ర—'శతంజీవే' [అని చదువును]

సోమ—ఏఁడురా శతంజీవే—నేనా, దేవరాజా? ఏగొంతుకగొయ్య. ఆఁ! ఏఁడురా అక్కడ. (ఇద్దరుభటులు ప్రవేశింతురు) భటులారా! వానిచెవులు పట్టుకొనుఁడు.

(ఇద్దఱు చెఱియొక చెవి పట్టుకొందురు)

సోమ—[illegible]కాయించుఁడు. వెనుకకు ముందును కీడ్చుఁడు. ఆలాగున—అదిగో ఆలాగున—భటులారా! వానిచెవుల కుండలములు లాగివేయుఁడు. సీలలు తప్పుటకాదు—చెవులఁ ద్రెంపుఁడు.

చంద్ర—హరహరా—హరహరా (చెవుల కీలలు త్రిప్పి కుండలములు తీసి) బ్రాహ్మణమేధములో సోమయాజులకు నీకా కుండలములు తగినవి! రాజేంద్రా! ధరింపుము— (అని రాజునెదుటఁ బెట్టును.)

సోమ—బ్రాహ్మణమేధ మింక నేది? నిన్నెవరును చేరఁ ద్రొక్కింపక మానుదునా. నీ కాంచనమును వంచించి నా నేఁటవరకులను పెట్టింపనిచ్చెనవదా—ఏదీ, ఆ శ్లోకము—విశ్వాసఘాతుకుని మాంసము కుక్కలైన స్పృశింపవలదను శ్లోకము నిజమగునో కాదో చూడక మానుదునా—నీవు నాచేతిలోఁ జిక్కు నిశ్చయము. సేనాధిపతి యంతవానికే లెక్కలేదు కాని—

చంద్ర—హా హా—సేనాధిపతిని జంపించితివా యేమి?

సోమ—శిరఃఖండన మహోత్సవమునకు ముహూర్తము కుదుటకే నిన్ను రప్పించితిని. తారాబలచంద్రబలములు కుదిరినయెడల నీ శుభకార్యముకూడఁ బనిలోపని జరిగింపఁ దలంచితిని. నేను వెళ్లిపడితిని గాని నీవు ధర్మమైత్రి పరుగునయెడల మీరిద్దఱు గలిసి మంత్రచేసి దేవరాజున కభయమిచ్చి రక్షించియుందురు! మీరిద్దఱకు నొక్కముహూర్తము చాలు—భటులారా! ఈ కుండలములు చేతికొకటి తీసికొనుఁడు—నేను రమ్మన్నప్పుడు రావచ్చును పొండు.

భటులు—(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్న నేరమునకే సేనాపతిని చెఱసాలలో నుంచినయెడల నాతనిని వెంటనే విముక్తునిగాఁ జేయుఁడు.

సోమ—నీకుఁ బ్రధానత్వముకూడ నియమనక్కఱలేదేమి? నీవు మంత్రిపదవి నేడ్తువు. అతఁడు సేనాపతిత్వము వెలిఁగించును—సర్వదా భారతీగణములో నాశీకలిపి నాకిచ్చి నా సింహాసనముపైఁ దేవరాజును సింగారింతురు. మీరిందఱు వారు కాకపోదు—జోడుగుండ్ల తుపాకితో మిమ్మిద్దఱ నొక్కవ్రేటుతోఁ జంపకుందునా.

చంద్ర—మహాప్రభూ! నన్ను మీబుద్ధికిఁ దోచిన చిత్రవిచిత్ర కల్పన ననుసరించి శిక్షింపవచ్చును—కాని సేనాధిపతి నేమియుఁ జేయఁదగదు దేవరాజు మాయింటికి వచ్చుటయే యాతఁ డెఱుఁగనే యెఱుఁగఁడు. నే నభయమిచ్చుట యింతకంటె నెఱుఁగఁడు. అతఁడు దేవరాజుని మొదట సేనాధిపతి సందేహించినమాట సత్యము—మున్నాటికి సత్యము—అతఁడు నాపాప యని చెప్పి నే నాతని మోసపెట్టితిని. నేనే రాజద్రోహిని. అతఁడు కాఁడు—అతనికి శిక్ష తగదు. శిక్షకుఁ దగినవారిని శిక్షింపకపోవుటకంటె శిక్షకుఁ దగనివారిని శిక్షించుట రాజ్యకల్లోలమునకుఁ బ్రబలతరకారణము.

సోమ—నీ గొంతుక నొయ్యా—రాజనీతులు నీవే నాకుఁ జెప్పుచుంటివటరా! సోమనాథదేవుని యన్నను దేవరాజునకేమి కావలెనటరా! నీ రాజనీతి, నీ బుద్ధి కాలిపోను. ప్రభుద్రోహి—పరాభిమాని—పశువా—

చంద్ర—అయ్యా! వాక్పారుష్యము కూడదు—అది ప్రభువులకు బొత్తిగా కూడదు.

పూర్ణిమ

సీ. మూఁడువైపులందు । మున్నీటి చలువయుఁ
బైన మంచుకొండ । బారుచలువ
గంగతల్లి మొదలు । కావేరివఱకును
నడుమనున్న పుణ్య । నదులచలువ
మట్టిపురుగు మొదలు । మహిపతివఱకొక్క
పూతతత్త్వమనుచుఁ । బూవునైన
జిదుమఁ బాపమనుచుఁ । జెప్పిన బుద్ధుని
ప్రేమమతపుసుధల । వెల్లిచలువ
అన్యతారణమున । కాత్మ దుర్గతిఁ జూడ
నట్టి యోగి సుద్ద । బోధ్యు చలువ
రామతారకమును । బ్రజలెల్లఁ బాడిన
పుట్టతేనె కవిత । పాలుపుచలువ
ఇంతచలువ యుర్వి । నెల్ల వ్యాపించిన
యింతచలువఁగలుగు । నిటను బుట్టి
అగ్గిపలుకు లెట్టు । లాడెదవక్కటా
సహజమైన ప్రేమ । చలువవిడిచి.

సోమ—అబ్బ! అబ్బ! మాకిప్పుడు నీ దాంతోపదేశ మొనర్చుచుంటివటరా, చండాలుఁడా! నాకడుపుగాల్చిన నీ నెత్తిపైఁ బన్నీరు చల్లుదునా! నా ప్రక్కను శూలమున బొడిచిన నిన్ను బుగ్గపై ముద్దుపెట్టుకొందునా! మండుచున్న యగ్నిపర్వతమునుండి మలయమారుతము వచ్చునటరా!

చంద్ర—కఠినవాక్యము లేల! మీ చేత [illegible]. మహాప్రభూ! నేను రాజద్రోహమొనర్చితిని. అట్లొప్పుకొనుచున్నాను. పరుషవాక్యము రానీయకుండ నన్ను శిక్షింప వేఁడుచున్నాను.

సీ. కత్తిచేత జనునికాయంబు । తెగుఁగాని
నోటిచేత మనసు । తూటుపడును
దారుఘాతమునను । దలభగ్నమగుఁగాని
తిట్టుచేత మనసు । తెగుట నిజము

సోమ—కృతఘ్నుతచే నాత్మను దగులఁబెట్టుకొనిన యధమాధముఁడవే; ఇప్పుడు మనసు తెగునని యెద్దేవసేసెదవేమిరా?

చంద్ర—మహారాజా! కృతఘ్నతా దోషమని నెఱుఁగకపోలేదు కాని, యాపన్నుఁడగు నతిథికి బ్రాహ్మణవిధి ననుసరించి యిచ్చిన యభయవాక్యమును మీఱుట యంతకంటె దోషమని నేను దేవరాజునెడల నట్లాచరింపవలసి వచ్చెను.

సోమ—అనఁగాఁ గృతఘ్నతకంటె నభయభంగము హేయతరమని యట్లొనర్చితివి. ఆమాట స్పష్టముగా నేల వచింపరాదా! అంతేకాదా!

చంద్ర—(సందేహించుచు) ఆ. అంతే.

సోమ—అటులైన దేవరా! నీ భావమని యేల నాఁగఁగడ్డి దింటివి?

చంద్ర—ఆపన్నుఁడగు ద్విజుని రక్షణము పుణ్యకార్యమని యట్లు చేసితిని.

సోమ—ఎక్కడి కెక్కడి విశేషమాత్రములు—ఎక్కడికెక్కడి విఱుపులు—దాసి దానిగృహములో దాఁచుటా! ఎవఁడైనఁ గనిపట్టినచో నీమె మా పినతల్లి గాని కాదనుటా? దాసిదానిఁ దల్లి చెల్లెలనఁ బలికితివా బ్రాహ్మణ ధార్మికుఁడా యని యెవ్వఁడైనను 'వారిజాక్షులం' దనృతము దప్పు కాదను వైశేషికసూత్రమును జెప్పుటా! ఏదేని బ్రాహ్మణత్వము! కల్లు త్రాగఁగూడదని శాసించితివి కదా నీవేల త్రాగితివి ద్విజపశువా యని యడుగ శక్తిపూజలో నది యావశ్యకమే యని సాధించుటా! మాంసమును దినఁగూడదని శాసించితివి కదా మాంసమేల తింటివిరా బాపనపిశాచీ యని యడిగిన యజ్ఞకార్యములం దది విధియని నిర్వచించుటా!

చంద్ర—మహారాజా! ఆలై నేరము చేసినాఁడ. యిఁక జాలింతు.

సోమ—(లేచి) నేను జాలించుట కాదు. నిన్నుఁ జంపెదను. చావుము చండాలుఁడా! చావుము. (జుట్టుపట్టుకొని కత్తితో నఱుకఁబోవును.)

కాత్యాయని—(పటాక్షేపముగ బ్రవేశించి) హా! రాజేంద్రా! నన్నుఁ జంపుము నన్నుఁ జంపుము. దేవరాజును నాయింటఁ జేర్చినది నేను. దేవరాజని తెలియక యాతని రక్షింతునని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణముచేసియుంటిని. ఈయన యప్పటికింకఁ గోటలోనే యుండుటచేత నీ సంగతి నేమియు నెఱుఁగఁడు. తరువాత దెలిసి నన్ను బహుభంగుల దూషించినాఁడు. నీ యెడలఁ గృతఘ్నుఁడగుట కించుకయు నిష్టపడలేదు. తుదకు ఆపన్నుఁడైన యతిథిని రక్షింపకున్న నోరురాక భార్యమాటఁ ద్రోసివైచుటకు మనసు రాక, అభయవాక్యమును మీఱలేక యట్లాచరించినాఁడు. దీనికంతకును మూలమును నేను; నన్ను శిక్షింపుఁడు. మహారాజా! ఆయనను వదలివేయుఁడు.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! హా! ఏమిపని చేసితివి. నరకలోకమున యమునిచే శిక్షనొందనక్కఱలేకుండ నిక్కడ రాజుచే శిక్షనొందుచుంటినని మహానందమొందుచున్న నాకుఁ దిరుగ సంతాపమును గలుగఁ జేసితివా?

సోమ—కాత్యాయనీ! అందుచేతనే యుపకృతపరుల కిన్నిటికిఁ గలయీపాపము మగవానిని జంపవలసినదే. సాధారణముగా నాఁడుదానికి నీతిలేదు. మగవానికి బుద్ధిలేదు.

కాత్యా—అటులైన నిద్దఱనుగూడఁ జంపుము. ఆహితులను బహిరంగముగాఁ జంపలేక పురోహితదంపతులను స్వయముగాఁ గోలాహలముగఁ జంపుటకు సిద్ధపడిన మహా

రాజా! దేశమునకుఁ బ్రభుండైనప్పుడు దైవాదృష్టమింకఁ జెప్పవలసినదేమి? కాని— ఇంతకును దేవరాజు నాకిష్టములేక యాదృచ్ఛికముగాఁ దలుపుదీసియుండుటచేత మా యింటఁ బ్రవేశించినందులకేగదా నాకీశిక్ష! సామాన్యన్యాయప్రక్రియ ననుసరించి మే మాతనికిచ్చిన యాతిథ్యమునకే కదా నాకీ గంతుకోత! సెబాస్! సెబాస్! నీవు శౌర్యవంతుఁడవే యైనయెడల మేము చేసిన యీపనికి నీవు శిక్షింపనెంచవలసినదే! శత్రువు ప్రబలవ్యాధిలో నున్నాఁడని తెలిసి వైద్యవేషము వేసికొని యాతని ప్రాణము కాపాడి యాతనిని దృఢగాత్రసంపన్నునిగఁ జేసి పిమ్మట నాతనితోఁ బోరాడిన మహాశూరుల ముందు నీవెట్టివాఁడవో. నిదురబోవునప్పుడు గొంతు నులిమియో, అన్నములో విసము పెట్టించియో, కూఁతుప్రక్కలోని కాకర్షించి, గుమ్మములో గ్రాఁచుత్రాడును గరపించియో శత్రువులను జంపుటయే మహాపౌరుషమనుకొనుచుండిరి కాఁబోలు. డేగ కన్నులెతెఱచి చూచుసరికి మిగిలిన పక్షులన్నియు గుప్పకూలఁబడి రెక్కలుడిగినట్లు ప్రతాపశాలి పేరు వినుసరికే శత్రువులు చైతన్యముఁ దక్కియుండవలసినదే. దేవరాజు నీ భారి పడకుండ మేము తప్పించినందులకు మాపై నాగ్రహించితివా? లోకమంతయు దేవరాజు పక్షమున జేరి నీపై దాడివెడలినను నీవు చెక్కుచెదరక యుండవలసినదే. అట్టిదాననైన నేను దేవరాజు నెట్లు రక్షింపఁగలను? పురోహిత బ్రాహ్మణుఁడైన యాతఁడాతనికెట్లు సాహాయ్యమాచరింపఁగలఁడు? అట్టిచో మామూలమున నే నీవు దేవరాజు స్వాధీనుఁడు కాకపోయెనని తీవ్రపడుచుండుట తగునా! నీవు బెదరించుటవలన నీ పక్షిని నేను గొట్టలేకపోయితినని కూఁతును గొట్టువాఁ డేమంతగుణశీలవాఁడు. నీవు మాయింటిలో నుండుటచేత నాభార్య నాకు స్వాధీనురాలు కాకుండనున్నదని యత్తగారి బోడి తలపై తాయివేయునట్లు డేమంతమగవాఁడు!

సోమ—చాలు. ఇఁకఁ జాలించు. ఇఁకఁ జాలించు. భటులారా! రండు. (ఇద్దఱు భటులు ప్రవేశింతురు) మీరు వీరి నిద్దఱను జెఱియొక గోతిలో గొంతువఱకుఁ బూడ్చుఁడు. పూర్తిగాఁ బూడ్చినయెడల వెంటనే చత్తురు. అది నాకిష్టములేదు. గోతులను శీఘ్రముగా ద్రవ్వుఁడు. వీరిని బ్రాతించిగాని నేను గోటలోనికిఁ బోను.

భటుఁడు—గంగానమ్మకై త్రవ్విన నిలువుగోతులలో వట్టివి రెండుమూఁడున్నవి.

సోమ—అట్లైన మఱింతమంచిది. కానిండు.

కాత్యా—రాజా! మాయిద్దఱ నొక్కగోతిలోనే పూడ్చి పుణ్యమును గట్టుకొనుము.

సోమ—అందులకు నాయాక్షేపణలేదు. భటులారా! ఒకగోత నిద్దఱనుంచుఁడు. భటులారా! కాపక్కఱలేదుగాని అయినను మీరీ ప్రక్కనే కాపుండుట మంచిది.

(భటులు వారిని గోతిలో గొంతువఱకుఁ బూడ్తురు.)

చంద్ర—రాజా! నిర్దోషుఁడైన సేనాధిపతికి మాత్రము శిక్ష తప్పింపుము.

కాత్యా—రాజాధమా! బ్రహ్మహత్యాపాపము శీఘ్రముగ నిను ఫలించునుగాక.

సోమ—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—నాథా! పరమదుర్మార్గుఁ డీ ఘాతపనిఁ జేసినాఁడు. హా! హా! హా!

చంద్ర—అతఁడేమి చేసినాఁడు?

గీ. మనకుఁ గష్టము రాఁజొచ్చు ననుటె కాని
యద్ది రాజరా జిచ్చినాఁ డనుట తగును
మనకు సౌఖ్యము రాఁజొచ్చు ననుటె కాని
యద్ది రాజరా జిచ్చినాఁ డనుట తగును
అశనిమేఘుఁడు పడవైచె ననుటె కాని
వానిపై వారు పడవైచి దాని నిలను
వర్షమును మేఘుఁడొసఁగు న న్పలుకె కాని,
వాని పైవాఁడొసంగును దాని మనకు
మనకు సుఖమును రాజిచ్చు మాటయైన
నతఁడు సుఖముకై చెడదేవు లాడుటెల!
మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చు మాటయైనఁ
బ్రభుఁడు మనకంటెఁ గష్టముల్ పడయనేల?
ప్రాకృతిమె సౌఖ్య దుఃఖకా రణము వినుము,
ఈశ్వరుఁడు తత్ఫలము పంచి యిచ్చువాఁడు,
గాని యీశ్వరు నిందింపఁ గలుష మగును
మనము మనలనె నిందించు కొనుట తగును
మనుజపతిని దిట్ట మఱియింత దోషంబు
మోఁతకూలి యతఁడు దాతకాఁడు
వెట్టిపనికి నతని దిట్టుటకూడనా,
ఇకను రాజమాట నెత్తవలదు.

కాత్యా—మీరు పురుషులు బ్రహ్మనిష్ఠాసంపన్నులు—మీరెట్లైనను భరింతురు—నేనాఁడుదానను—నాగతి యేమి? నాకు సుగతిసాగదు మేనపై నూపిరి యుండక నాడు చుండఁగనే బోధింపరా.

చంద్ర—

గీ. మానవతికి నైన మగవానికైనను
దర్భశయ్యనైనఁ దలిరుసెజ్జ,

నైన నెల్లయప్పు । డర్థసాధనము పం
చాక్షరీజపంబె । యగునుగాదె.

'ఓం-నమశ్శివాయ' యని యనుము.

కాత్యా—ఓం నమశ్శివాయ-ఓం నమశ్శివాయ-ఓం నమశ్శివాయ.

చంద్ర—హర! ఓంహర-హా-మహాదేవశంభూ!' అని ఊపిరి బాగుగానున్నంత సేపు గట్టిగా నప్పుడప్పుడంచి లోనఁ బంచాక్షరిని నిశ్చలముగ జపించుకొనుము.

కాత్యా—హా! ఓం-హా హర-మహాదేవశంభూ—

చంద్ర—హా-ఓం హర-హా-మహాదేవశంభూ—ఇఁక మాటలాడక జపము చేసికొనుము.

కాత్యా—నాకు గొంతు ఓగసికొని పోవుచున్నట్లున్నది. భయమువైచుచున్నది.

చంద్ర—ననుఁ జంపు. నన్ను జంపుమని రాజుతో మొట్టమొదట ధైర్యమున నీవరించితివే-ఇప్పుడు భయమేల ?

కాత్యా—అప్పుడు నాకేమో యావేశము వచ్చినట్లయ్యెను. అదిగాక స్త్రీని జంపఁడనుకొంటిని. నాథా! ఇఁక నేమిగతి. ఎంతో సుఖముతో బ్రదికి యిప్పుడింత నీచముగాఁ జావవలసినదేనా.

చంద్ర—హెచ్చుతగ్గు లనుకొనినవి బ్రతుకులో కాని చావులో లేవు.

గీ. పండుటాకు చెట్టు । నుండి రాలుటలోను
బైనినుండి చుక్క । పడుటలోను
గలుగుభేదమేమి । కాలచక్రావేగ
మునను జారునన్ని । ముందు వెనుక.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! అత్యంతస్వల్పమగు కాలము శుష్కసందేహములతో వృథపోనీయక మృత్యువుకి సర్వసన్నద్ధురాలవై యుండుము. మనుజున కింతకంటె మంచి సమయము లేదుసుమా!

కాత్యా—నాకు మతిలేదు. మీరెక్కడకుఁ బోవుదురో నన్నుగూడ నక్కడకుఁ దీసికొనిపొండు-నేనుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా మీ ధర్మపత్నిని. మహాత్మా! ఇక్కడ నొక్క గోతిలోనున్నట్లే యెక్కడనో అక్కడగూడ నొకచోటనుండునట్లు చేయుఁడు.

చంద్ర—అబ్బ-పోనిమ్ము-మాటలాడకుండ నుండలేవా?

కాత్యా—నేనుండలేను-తలయటుపెట్టకుఁడు నావంక పెట్టుఁడు (ఏడ్చును.)

(నేపథ్యమున) అమ్మా! ఏడువకుము-వచ్చుచున్నాను.

కాత్యా—నాథా! ఎవ్వరో మనల రక్షించుటకు రాఁబోలు వచ్చుచున్నారు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—అమ్మా! స్వామిగారు, మీరు నెట్లున్నారో చూచి మీకుఁ జేతనైన సాయమును జేయుమని మాయమ్మ సర్వమంగళమ్మగారు నన్నుఁ బంపినారు.

కాత్యా—భగవంతుఁ డామెను మేలు సంతోషముగాక! నీ వొక్కతెవే వచ్చితివి గదా, మాకేట్టిసాయముఁ జేయ గలవు? కాని అప్రక్కను భటులు లేరా?

పద్మి—వారు మార్గమున నిద్రించుచున్నారు.

కాత్యా—ఇప్పుడేకాదా అప్పుడే నిద్రించుచున్నారా?

పద్మి—వి[illegible]లలోఁ జపద్రాగిన యుండదొడుకులకు నిద్రగాక మరేమున్నది? అమ్మా! మిమ్ముఁ [illegible]ను విడిచికట్టినారని తెలిసి బంధములు [illegible]యుటకు కత్తినిచ్చి యామె నన్నుఁ బంపిన[illegible]. [illegible] యామెతోఁ [illegible] సహాయులను దీసికొని వత్తును. భయపడకుండుడు. ఒక్క[illegible] వత్తును. (పోవును)

కాత్యా—నాయనా! బ్రదుకఁగలమని తోఁచుచున్నది. ఇదిగో విరోధులొచ్చి సేపటి నుండియు మాటలాడుచున్నారేమి? [illegible]

చంద్ర—[illegible] లేదు.

(నేపథ్యమున) లో[illegible]—[illegible]—పట్టుకొనుడు—ఏము నిను హాని చేయము.

([illegible]) అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! ([illegible]లు)

కాత్యా—అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! అదేమి?

(భీముడు, ఖైరవుడు, శేఖరుడు, శత్రుంజయుడును, పద్మినియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఖై—నేనుఁ గానని. [illegible]గ్రహములలో నాయంతవాఁడు లేఁడు. [illegible] మొదటిముదు నాకు. [illegible] పెట్టుకొన్న ముద్దులకంటె నొక్కొకటి పెట్టుకున్న ముద్దున్నదే [illegible] నిత్యసాంగ్యము.

భీము—నిక్షేపసాంగ్యమేమి, నీ మొగము! అర్థములేనిమాట—

ఖై—(అప) అర్థము చూచినయెడలఁ గవిత్వము చెప్పినావే—

శేఖ—(అప) ఖైరవన్నా! [illegible] మనము వచ్చినపని యెట్లో చూచుకొనవలయునుగాని లేనిపోని గొడవలలో దిగఁగూడదు. [illegible] చండశాసనుఁడో యెఱుఁగుదువుకదా.

శత్రు—(అప) ఎంతచండశాసనుఁడు గానియెడల నేను గిల్లు మానివేయుదునా! జలగ రక్తముపీల్చుట మానెనని వినియుంటివా?

భీము—(అప) అందుదానికగ్రులలో బడినయెడల [illegible] యిక్కడ జచ్చినవారమే. కావున మనపనిచెప్పు[illegible]కొంటి [illegible]. అమ్మా! ఈయూరఁ బురోహితుఁ డెవరు?

పద్మిని—ఆయనతో మీకేమిపనియున్నది?

ఖై—కవిగారికి గంధ్ర[illegible] ముహూర్తము పెట్టవలయునుగాదా?

పద్మి—ఆయన చంద్రశేఖర స్వామిగారు.

భీమ—ఆయనకొక భార్యయున్నదా?

పద్మి—ఆమె పేరు కాత్యాయని.

భీమ—సరేకాని వారిల్లెక్కడ?

పద్మి—దోచుకొందురా యేమి?

భీమ—ఊరకు—వారితోఁ బనియున్నది. ఇదివరకు విన్నవైఖరిననుసరించి వారి యింటికి వెళ్ళియుంటిమి. ఇంటికిఁ దాళము వైచియున్నది. వారిద్దఱెచ్చటనున్నారో చెప్పినయెడల రొక్కమైన నిచ్చెదము.

పద్మి—వారిని మీరు హింసింపమని ప్రమాణముచేసినయెడలను, నన్ను బాధింపకుండ వదలివైచునెడలను, వారిని మీకుఁ గనఁబఱతును. వారు మీసాహాయ్యమును గోరఁదగినస్థితిలో నున్నారు.

భీమ—కాళికమ్మ పాదాలతోడు. ఆయన కాళుల నెత్తినిబెట్టుకొందుము. నిన్ను వదలిపెట్టుదుము.

పద్మి—అటులైన రండు. (వారు చంద్రశేఖర స్వామియొద్దకుఁ బోవుదురు.)

పద్మి—అదిగో చూడుఁడు. రాజశిక్షితులైనట్లున్నారు. ఇప్పటివఱకు బ్రతికియున్నారు.

భీమ—చూచెదవేమిరా? మన్ను తీసివేయుము. చేతులతో లాగివేయుము.

శత్రుం—ఇక్కడ బడితె లున్నవి. వంటకట్టెలుకాఁబోలురా—త్రవ్వరా.

కేశ—కాని-కాని-త్వరగా-త్వరగా.

(చంద్రశేఖరస్వామిని దొంగలు పైకిఁదీయుదురు. కాత్యాయనిని బద్మినిదీయును.)

భైర—చంద్రశేఖరస్వామిగారు! దండాలు. కాత్యాయనమ్మగారు! దండాలు. పద్మినీ నీవింకఁ బొమ్ము.

పద్మి—(తాప) వీరు మీకపకృతిచేయరు; భయములేదు. నేనుబోయి మాయమ్మగారితో నేమి చెప్పుదును?

కాత్యా—(రహస్యముగఁ బద్మినితో) మీయయ్య సంరక్షించితిననియు, దైవకటాక్షమున్న ముందు గలసికొందుమనియుఁ జెప్పుము. చూడుపద్మినీ నీవు సర్వమంగళమ్మకుఁ బ్రియదాసివి కావున నాతోవారైన మేమేమైన లేఖవ్రాయునెడల నది నీవు ముందుగాఁ బంపుము. నీవామెకుఁ గనఁబఱచి యామెజాబును నాకుఁబంపుచుండవలెను. నీమాహాత్మ్యమున మాసఖ్యమింక నభివృద్ధినిఁబొందుఁగాక.

పద్మి—ఆట్లే. పోయెదను స్వామిగారూ!

భైర—(తాప) నక్షత్రము తిరిగిరాకముందే, నిన్ను మఱుపెట్టుకొందునో లేదో నాకేమానము. (పద్మిని నిష్క్రమించును)

చంద్ర—నాయనలారా! మీరెవ్వరు?

భీమ—ఎవ్వరైననేమి ? మీ మిత్రులము.

చంద్ర—మీరుచేసినయుపకారమే యీసంగతి చెప్పుచున్నది. మేము మీకుఁ బ్రత్యుపకారమెట్లుచేయవలసినదో చెప్పినయెడల నట్లు చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

భీమ—మీరు మేము చెప్పినట్లు మాతో వచ్చుటయే మాకుఁ బ్రత్యుపకారము.

చంద్ర—మీతో మేమేల రావలయును ?

భీమ—మారాజుగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించుటచే వచ్చినాను.

చంద్ర—మీరాజుగారెవ్వరు ?

భీమ—ఆసంగతులేమియుఁ జెప్పవీలులేదు. నడువుఁడు.

కాత్యా—(అప) నాథా! సందేహముక్కఱలేదు. వీరెట్టివారైనను మనయెడల మంచివారు. ఈరాజునొద్ద మనమింక నుండువారము కాముగదా !

చంద్ర—మేమురానియెడల మీరేమి చేసెదరు ?

భీమ—బలాత్కారముచక్క నంతకంటె నేమున్నది ?

చంద్ర—ఎట్లైన మమ్ము దీసికొని వెళ్ళుటకే నిశ్చయించుకొనినారా?

భీమ—మానిశ్చయమెందుకు; మాప్రభువుగారి యాజ్ఞయది.

కాత్యా—(తనలో) వీరిప్రభువు దేవరాజైయుండుట కవకాశము కనఁబడదు. ఆతనిరాజ్యముకూడ యీరాజునకు స్వాధీనమైనట్లు తెలియుచున్నది. (ప్రకాశముగా) నాయనా ! మీప్రభువులెవరో చెప్పకున్నను మీరాజదేశమేదియో చెప్పెదవా ?

భీమ—అమ్మా! క్షమింపుడు; చెప్పఁగరాదు.

చంద్ర—సరే నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాము. (తనలో) హరహరా—ఏమిది? కొలఁది దినముల క్రిందటివఱకు నిట్టిచిక్కులు లేకుండెనే. ఉన్నదేదియోఁ దినుచు నెవరికిని హానిఁగొనక యసత్యమునకుఁ బోవక ప్రచ్ఛన్నముగ నొక పంచను గాలక్షేపముఁ జేయుచుంటినే. ఎన్నిమార్పులెంతలో వచ్చినవి. ఇవియన్నియు నేనే తెచ్చుకొన్నాను—నా యిష్టమే కనఁబడదే. నాబుద్ధికి పనియే కనఁబడదే. దేవరాజును నాయింటికి రమ్మంటినా ! ఆతనిని జేర్చుమని నాభార్యతో మాటయంటినా. లేదే. ఆతఁడేల రావలయును! వచ్చినాఁడు. ఆతనిని నాభార్యయేల చేర్పవలెను! ఆతనిని వదలుకొనవలయునని మొదటినుండియు చెప్పుచుంటినే! ఎంతయో పట్టుపట్టితినే. ఏదీ నాబుద్ధి యక్కడ నేమిపనిచేయఁగలిగినది ? ఆతనికొఱకు నసత్యమాడితినే! కులభ్రష్టతనొందితినే. ఇంతకంటె మహాపతన మున్నదా. ఇన్నియుండ్లవాఁడనైన నేను బుద్ధిపూర్వకముగనే యిట్లు పతితుఁడనైతినా. ఏవిషయభాగము నపేక్షించి నేనిట్లు చేసితిని. ఇచ్చటఁగూడ భగవంతుఁ డిచ్చిన బుద్ధికి వినియోగములేకపోయెనే. కులభ్రష్టతగానుండవలసిన నన్ను రాజుగారింట బంధించిపెట్టించెనే. పోనీ. బాగుగానే జరిగినది. ఆగోడలోనే ప్రాణములు విడువవలయునని దృఢనిశ్చయుండనైయుండఁగా యిట్లగుటయేల? నాయూహయేమి-టదకుజరిగినదేమి ? పోనీ. గోడనుండి విముక్తినొందినవెంటనే యిఁక రాజనుశబ్దమైన నుచ్చరింపకుండ వారు కాశీక్షేత్రమునకుఁబోయి యక్కడఁ బ్రాణములు విడువ బలిష్ఠ

సంకల్పమును బూనియుంటినే. ఏదీ—అట్లు చేయఁగలిగితినా. ఈబుద్ధియుండి నాకేమి పనిచేయుచున్నది. పాపాత్ముఁడనైన నేనెక్కడ. నారదాసియెక్కడ; ఏకాంతగుహలలో ప్రచ్ఛన్నముగ హరినామస్మరణ మొనర్చుకొనుచుఁ గాలక్షేపమొనరఁ జేయుచుండ యిప్పుడు వీరితోఁ దగులుకొన్నాయని ప్రయాణమా! ఎక్కడకు? దొంగలరాజ్యమునకుఁ గాఁబోలు. ఎందులకు—నాతిప్రభువును సేవించుటకు. ఏమిటీపాపము—హాహా! పనిచేయని యీబుద్ధిని నరులకేల ప్రసాదించితివి. వారిని బాధించుటకై యిచ్చినట్లా—సుఖపెట్టుటకై యిచ్చినట్లా—కొండిగట్టి మినుమినుకన్న యీచిచ్చు దీపము లేకుండినయెడల గాఢాంధకారములో మొండితోఁ బుక్కిందఁ ద్రోసికొనిపోయి యుందుమేమో! ఎత్తుపల్లముగాను, పల్లము లెత్తుగాను, నడచునుగానున్నది బయలుగాను, బయలుగానున్నది యడ్డముగాను గనబడుచు నీ భాగ్యములో సర్వదా గాలికి చెదరుచున్న యీకొరసిదయ్యపు వెలుతురుచే గాలిలోఁబడుమాడుఁ దెలియకున్నదే. బ్రహ్మగంధ్రసారమున టంగుమని చెట్టుకొమ్మయో కొండయంచో తగులువఱకుఁ దెలియకున్నదే. హా హా! ఈప్రపంచ పదార్థసృష్టిని దెలిసికొనుటకే యక్కడనుండరాని యీయీక మోలకాంతిలో నిన్నుఁ గూడఁ జూడవలసినదనియేనా నీయభిప్రాయము ?

భీమ—అయ్యా! రాలేను? నాకాలస్వాగుచున్నది. దగ్గరదారియైనను జాల దూరమగుచున్నది.

చంద్ర—నీ వీడ్చుకొనిపోవుచుండఁగా రాకపోవుట యేల ?

గీ. ఇతని నతఁడీడ్చు వేఱొకఁ । డతనినీడ్చు
అంద అందఱనీడ్చు । కయ్యాంబెజగతి
అందఱు స్వతంత్రరాజులూ । పాపములయందు
బానిసలకంటె బానిసల్ । పనులయందు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

పంచమాంకము.

ప్రవేశము—వరాహపురాంతర్గత బహిఃప్రదేశము.

ప్రవేశము—భైరవన్న-(పూర్ణిమను దేవరాజు తప్పించుకొని వచ్చిన రాజభటుని దుస్తులతో డవాలితో పద్మిని.)

పద్మిని—నీ వెవఁడవు?

భైర—రాజభటుఁడనని దుస్తులు చెప్పుచున్నవి; ఇదిగో డవాలి చెప్పుచున్నది.

పద్మి—ఆసంగతి నెఱుంగకపోలేదు. నాతో నేమిపనియుండి నగరములోనికి వార్త నంపితివి?

భైర—నీతో పనిలేనివారుందురా! కోటతో సంబంధ మున్నవారికి దానితోఁ బని లేకుండఁ దప్పునా?

పద్మి—చాలు, అధికప్రసంగమేల! నాతో నేమిపనియున్నదో వేగముగాఁ జెప్పుము.

భైర—చెప్పుటకై వచ్చి మానివేయనుగాని, నా మొగమునకు బాగుగాఁ జూచి మఱిమాటలాడుము.

పద్మి—భటుఁడవైన నీవంక బాగుగాఁ జూడవలయునా?

భైర—ప్రధానుఁడుగారివంకఁ జూడవచ్చునుగాఁబోలు — ఆయనకుమాత్రము నాకంటె నెక్కుడున్నవా? కూటికిఁ దక్కువైనంతమాత్రమునఁ గులములో తక్కువయినట్లెంచితివా? మనుష్యునకుఁ గావలసినది సజ్జనతకాని యైశ్వర్యసామ్యమా? నీవు దాసివి, నేను బానిసవాఁడను. బ్రహ్మ నిను నాకుఁ గుదిర్చినాఁడుగాని, ప్రధానునికి నిన్నుఁ గుదిర్చినాఁడా? ప్రధానత్వ మెప్పుడో యొకప్పు డూడునదిగాని, నా బానిసతనము పరమపదించువఱకు నిలిచియుండునదికాదా!

పద్మి—ఛీ. ఒడలు తెలిసికొని మఱిమాటలాడుము.

భైర—ఒడలు తెలియకపోవుట నీకా నాకా? ఒడలు తెలియకుండ మాటలాడుటయే తప్పైనప్పు డొడలు తెలియక చేష్టలొనర్చుట తప్పుకాదు కాఁబోలు. అందులో రాజద్రోహపుఁజేష్టలు.

పద్మి—(అదరిపడి) ఆఁ-ఆఁ-అట్లనెదవేల?

భైర—అనకపోవుటయేమి? విజయోత్సవములలోఁ గడపటిరాత్రియందుఁ బురోహితుని, వాని భార్యను గోఁతినుండి—

పద్మి—(కవ్వమును శేకవైచి) ఆ-ఆ.

భైర—నలువుర దొంగముండకొడుకులచే నూఁడలాగించుట రాజద్రోహము కాదు కాఁబోలు.

పద్మి—ఆ-ఆ. నిన్నిట్లు దొంగమాటలాడుమని యెవ్వరుచెప్పినారు? నాపై దొంగనేరములు కల్పింపుమని యెవరు బోధించినారు? ఏది చిన్నమ్మగారితోఁ జెప్పక మానుదునా; జాగ్రత్త.

భైర—తొందరపడకు. చిన్నమ్మగారి తప్పువయేమి? చిన్నమ్మగారు తలఁగదలుపకపోయినయెడల పెద్దదాసమ్మగారు కాలుగదుపునా. ఉండు-మఱియొకసంగతి-క్షమింపవలయును. నేను దప్పుచెప్పితిని. కాత్యాయనమ్మను శైకీడ్చినది నీవుకాని దొంగలలోవాఁడుకాఁడు.

పద్మిని—(తనలో) అమ్మయ్యో! కొంపమునిఁగిపోయినదికదా. (ప్రకాశముగా) నీవేమి, కంటితోఁ జూచినట్లే మాట్లాడుచుంటివే!

భైర—చూడలేదామతి; ప్రక్కలనున్న యిద్దఱు పారాజవానులలో నేను మేలుకొని యుండలేదా?

పద్మి—సరే. ఏదో యొకటి కల్పించినావు. నీబుద్ధికి సంతసించితిని. నీకేమైన పారితోషిక మిప్పించెదనుగాని యీవార్త నింతటితో సంహరించెదవా వ్యాప్తిఁ జేయుదువా?

భై—పారితోషికమనఁగాఁ బైసయైనయెడల నాకక్కఱలేదు. అదిగాక నీవీయవలయునుగాని మఱియొకరిచే నిప్పింపనక్కఱలేదు.

పద్మి—ఇంతటితో నిది యడఁగిపోవునుగద.

భైర—ఒక్కముద్దుతో నంతయు నిర్మూలమగును. ఒకటి—ఏదీ.

పద్మి—ఆశ్చే-కోటలో ముద్దు పెట్టుకోఁగూడదు.

భైర—అట్లు ధర్మశాస్త్ర మున్నదా! కవిసమయమున్నదా!

పద్మి—అవి లేకపోవచ్చునుగాని, అట్టి యాచారముమాత్రము లేదు.

భైర—సత్క్రమము తిరిగి రాకుండ నిన్ను ముద్దుపెట్టుకొందునని నేను నాఁటిరాత్రి శపథము చేసితిని జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—ఆ-ఆ-నీవెవఁడవు?

భైర—నేను భైరవన్నకవిని. అనల్వురు దొంగలలో నేనొకఁడను.

పద్మ—అయ్యయ్యో! ఘోరాజవానుచేత ముద్దు పెట్టుకొనఁబడుటకుఁ గోరఁబడి నందులకే యేడ్చుచుండగా పైఁగఁ బచ్చిదొంగవుకూడనా—నీగొంతుక గోయ—ఒడలుజలద రించుచున్నదిరా.

భైర—ఆజలదరించుటే సంచారిభావము.

పద్మ—నీసంచారిభావము చట్టుబండలైనట్లే యున్నది.

భైర—కాని యొకముద్దు.

పద్మ—ఇప్పుడు కాదు-తరువాత నింటికి వత్తువుకానిలే-చూడు-రహస్యము బయలైనదేమో యని నాగుండెలు తల్లడిల్లిపోయినవినుమా-కాని, నీవు మాయాస్థానపుభటుని దుస్తును ఆపేరు ఆపేరుగల దవాలియు నెక్కడినుండి వచ్చినవి?

భైర—భగవంతుఁ డిచ్చినాఁడు. (తనలో) ఈయూరి వెలుపలనున్న పెద మఱ్ఱి చెట్టుక్రిందఁ దూర్పువైపుగాఁ ద్రవ్వి యీదుస్తును దవాలిని దీసికొనుమని మాదొర సెల విచ్చినాఁడు—అతఁడు వాని నక్కడ నెందులకు బ్రాతిపెట్టెనో తెలియదు.

పద్మ—ఇప్పుడు నిటకు వచ్చుటకుఁ గారణమేమి?

భైర—పురోహితునిభార్య నీకొక యుత్తరమిచ్చినది. ఒక చిన్నపెట్టె నిచ్చినది. ఇదిగో తీసికొనుము. (ఇచ్చును.)

పద్మ—సంతోషమే—నే నిఁక నాలసింపఁగూడదు. లోనికిఁ బోవలెను—నీవు తిరుగ నెప్పుడు వచ్చెదవు?

భైర—నీయిష్టము.

పద్మ—నేను వచ్చువఱకు నీవు కోటముందే యుండుము.

భైర—సరే. (నిష్క్రమించును.)

పద్మ—(పరిక్రమించి) లోనికిఁ బోవును.

[వెనుకఁ దెరయెత్తగ నంతఃపురము—సర్వమంగళ కూర్చుండి ప్రవేశించును.]

సర్వ—పద్మినీ! నీకొఱకు వచ్చినవా రెవరు?

పద్మ—ఈలేఖయు, నీపెట్టెయుఁ దెచ్చినవారే. (సర్వమంగళ కిచ్చును.)

సర్వ—ఈయుత్తరముపై నీపేరున్నదే!

పద్మ—పేరు నాదేకాని, వ్యవహారమంతయు మీదైయుండును.

సర్వ—అట్లైనఁ జింపనా?

పద్మ—అభ్యంతరమేమి?

సర్వ—(అట్లుచేసి తాను జదువుకొనుట నభినయించును.)

పద్మ—ఇదిగోనమ్మా—ఉత్తరమునుండి జారిన దీపెట్టె తాళము కాఁబోలు.

సర్వ—ఔను. ఆపెట్టె తెఱువుము.

పద్మి—(అట్లుచేసి దానిలోనున్న ముత్యాలహారమును దీయును.) ఇదిగోనమ్మా—ముత్యాలహారము.

సర్వ—అబ్బా! ఎంతపెద్దముత్యములు!

పద్మి—మామూలు ముత్తెములు కావు కాబోలు! అమ్మా! అద్దము తెచ్చెదను. మెడలో నుంచుకొనుడు.

సర్వ—అక్కడనే దగ్గఱయుంచుము. కాని—పద్మినీ! ఉచ్చు గొంతునకు దిన దినము బిగియుచున్నట్లగపడుచున్నది. నీ నిజమైన యభిప్రాయము స్పష్టముగా నొక్క సారియైనను జెప్పలేదు. నాకేవైపున సృష్టి పాలినదికదాయని యెంచి నీవు నా తలపులను వెనుక యగు చేయవలదు. సాధారణముగా నీను లక్ష్యగాటికిఁ బ్రతిధ్వనులుగనుందురు. నేను మఱియెవ్వరితోడను విచారింపఁదగిన సమయము కాదు. దైవముఖమునుజూచి చెప్ప వలెను. ఏదోయొకటి శీఘ్రముగఁ జెంపుఁజేసి కొనినఁగాని మిగుల బాధగానున్నది.

పద్మి—అమ్మా! ఎవ్వరుచెప్పుట కేమున్నది? మీకానవరాజుపైనున్న వలపును బట్టి చూచుకొనవలసినదే కాని—

సర్వ—వలపున్నదనియే నిశ్చయపఱుపుము. మాకుఁ బరమశత్రుఁడైన యాతనిని నేను పెండ్లాడుటఁ దల్లిదండ్రుల కిచ్ఛ యగునట్లగునా కాదా! వారికిఁ బుట్టి వారి నంత బాధపెట్టిన నాబ్రతుకేల కొల్పనా! లోకమేమందురో చూడవలయునుగాదా!

పద్మి—ఔనమ్మా! తల్లిదండ్రుల పరాభవమునుగూర్చి ముఖ్యముగాఁ జూడఁ దగినదే! అమ్మా! చిన్నదానవు; లోకమును గూర్చి మాత్రమాలోచింప నక్కఱలేదా!

సర్వ—అటులైన నిటకుముందు ప్రయత్నము మానుకొనుటయే మంచిదికాదా!

పద్మి—ఏమో! అట్లాగే కనఁబడుచున్నదమ్మా!

సర్వ—అటులైన మఱి—మా నాయనగారి నామమే యక్కఱలేనఁగా నీ దేవుఁడో నిర్భాగ్యపుముండకొడుకు వచ్చునని కాత్యాయనమ్మ చెప్పించినదే! అది యింతకంటెఁ జిక్కేమో?

పద్మి—చిక్కున్న చిక్కా! అమ్మా! నిక్షేపమువంటివాఁడే కాని నిర్భాగ్యపు ముండకొడుకు మాత్రము వలదమ్మా! నూఱేండ్లు బ్రతుకవలసిన బ్రతుకమ్మా! చేత వాతగాని పెద్దమ్మవారు దాపురించిన మొదల నిటకఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఆడుదాని బ్రతుకు మగవానికోసరమా! మఱి యెందులకా! అందులోఁ జిదిపి దీపముఁ బెట్టఁ దగిన కాంతిగలదానవు.

సర్వ—అటులైన దేవరాజును జేసికొనవలసినట్లే కనఁబడుచున్నదే?

పద్మి—సందేహమేమి? అట్లే నాకును గనఁబడుచున్నదమ్మా!

సర్వ—చూడు పద్మినీ! మనసెంత చెడ్డది! మనబుద్ధులెంత! భగవంతుఁడేలాగున యోజించెనో యాలాగుననే జరుగును. కాక యీ త్రొక్కులాటలేల? తటస్థముగా నోరుమూసికొని యూరకుండిన మొదల బాగుగానుండునేమో?

పద్మి—అది సర్వోత్తమమైన మార్గమేనమ్మా!

సర్వ—సర్వోత్తమమైనమార్గమే. మాటలలోనే. కాని—యందఱికీ సరిగా నాచరణలోనుండ వశమా? [illegible] కహింపము కిను పాత్రమున [illegible] గాని యూరకుండురా? అట్టిచో సంసారులమైన మనము—

పద్మి—అందులోఁ బాలసుడవూ! నైన నీవు నేనెలుఁగుదునమ్మా [illegible] నుండలేవమ్మా! దానిపై-అయోధ్య-[illegible] ప్రాయము వచ్చినది. అది యూరకుండనిచ్చునా! అమ్మా! [illegible] కష్టమమ్మా! అనుభ[illegible] మమ్మా! నా మాట నేను చెప్పుచున్నాను. నాలుగు మాసములనుండి [illegible] గనఁబడఁడమ్మా! [illegible] నేనేమి [illegible] నెల [illegible] నా మొగానఁ [illegible] దేంగి నమ్మా!

సర్వ—చూడు [illegible] తనను [illegible] తండ్రిగా [illegible] ఈ [illegible] భాగుగా నుండునేమో? [illegible] చేయుదును.

పద్మి—అ[illegible] దాని [illegible] గా నటి [illegible] [illegible] ఎవ్వడు [illegible] కలవానిని, [illegible] వానిని, [illegible] నైన [illegible] తో, [illegible] పిలిపించి [illegible] జేయుచుండునా?

సర్వ—[illegible] నేయున్న [illegible] లెనే [illegible] డేమో!

పద్మి—[illegible] నవ్వరుం [illegible] నమ్మా! అ[illegible]—

సర్వ—ఆజేమి మాటలే, శత్రువులను ముగుపెట్టుకొందురా యేమి? [illegible] వచ్చినప్పుడు శత్రునాశము చేయనివా రెవరులే.

పద్మి—నాకు నచ్చినమాట చెప్పినావు కదా అమ్మా! నాయనుభవములో నున్న మాటను చెప్పినావు కదా తల్లీ!

సర్వ—పద్మినీ! నేను [illegible] మాటను చెప్పుచున్నాను.

పద్మి—[illegible] వ్యతిరేకపుమాట నెట్లు చెప్పఁగలను.

సర్వ—పోనీ! ఈయుత్తమమును వినుము!

"శిష్యా[illegible] ప్రాప్తి [illegible]"

పద్మ—అమ్మా! కాత్యాయనమ్మ వ్రాసినదే కదా?

సర్వ—ఔను. (చదువును) నీకటాక్షమున నిప్పటివఱకు బ్రదికియుంటిమి. సర్వదా యనుగ్రహ ముంచవలెను. మరల మనము కలిసికొను భాగ్యము సర్వేశ్వరుఁడు శీఘ్రముగా లభింపఁజేయుఁగాక! నాకొఱకిచ్చట గొప్పకోట కట్టించుచున్నాఁడు. గొప్పసైన్యమును సిద్ధపఱచినాఁడు. లెక్కలేనిధనమున కధికారియై యున్నాఁడు. ఈ పర్వతదుర్గములందు నిరంకుశప్రభుఁడై యున్నాఁడు. కాని యాతని శరీరము మాత్రమే యిచ్చటనున్నది. ప్రాణములన్నియు నీపై నున్నవి. నేనిచటికి వచ్చినతరువాత శకునము లెన్నియైన నడిగియుంటిని. ఎంతసేపు చెప్పినను నెవ్వరుచెప్పినను ఆవెనుకటిదే కాని క్రొత్తదిఁ బనికిరాదని చెప్పినారు. ఆరిగాక క్రొత్తది చూరుకొన్నయొకల సైనుసతనము దక్కదని యొక లాపుసన్న్యాసిని స్పష్టముగాఁ జెప్పినది. ఆదియే మఱియొక సంగతి చెప్పినది. నీతండ్రివలన నీకు గొప్పహాని శీఘ్రముగా రానైయున్నదని చెప్పినది. ఆమాట విన్నప్పటినుండియు మతిలేక యున్నాము. నీవు మఱుమాట చెప్పక రావలయును. రావలయును. ఈ యవకాశము గోల్పోనియకుము. పోనీయకుము. నిన్ను విడిచి యుండుట మాతరముకాదు. కాదు. భర్తపంపిన ముత్యాలహారము నంగీకరింపవలయును. బయలుదేరుటకు నీ యంగీకారమును దెలిపినవెంటనే నిన్నిటకుఁ దెచ్చుటకు నేనే వచ్చెదను. నా కోడలిని నాయింటికిఁ దెచ్చుకొనుట నాకుఁ దప్పుకాదు. గ్రహింపపలెను.

పద్మిని! తెలిసినదా!

పద్మ—తెలియకేమమ్మా!

సర్వ—తెలిసిన దంటివికదా! మాతండ్రిగారివలన నాకు రాఁదగిన గొప్పహాని యేమైయుండునో?

పద్మ—అదే తెలియదమ్మా! కాని నాకిప్పుడు నీతండ్రిగారిచేతిచావు తప్పినట్లు సంతోషింపవలసి వచ్చినది.

సర్వ—ఆ! ఆ! అదేమి?

పద్మ—నలువురుదొంగలని చెప్పితినే, వారిలో నొక్కనిచేతి కీ యుత్తరమిచ్చి కాత్యాయనమ్మ పంపినది. అతఁడొక కోరికకై యొక చిత్రమైన పద్ధతిగా సంభాషణ మారంభించినాఁడు.

సర్వ—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

పద్మ—నేనుఁ బైకిఁ జెప్పఁజాలను. చెవిలోఁ జెప్పెదను. (అట్లుచేయును)

సర్వ—అప్పుడు నీయుండె నీవువిడిచినది కాఁబోలు నేమి?

పద్మ—అమ్మా! చచ్చిరయే పోయితిని.

సర్వ—మాఁడు. పురోహిత దంపతులను గోతఁబెట్టిన రాత్రి ప్రక్కను గావున్న ఘా రాజవాను లాదంపతులను విడిపించుట చూడలేదని స్పష్టముగా నెట్లుచెప్పఁగలము?

పద్మి—చెప్పలేము. మొదటినుండియు నప్పుడు వారు నిద్రించుచునే యున్నారు. దొంగలువచ్చినపిదపవారే మాత్ర మలికిడివలన మేల్కొనిరేమో తెలియదు.

సర్వ—మన మీమంత్రముచేసితిమని వారివలననే మహేంద్రగారికి చెప్పబడిన నేల తెలియకపోగలదు ?

పద్మి—సరిగా ఆలోచింప నాకు భయమగును.

సర్వ—మహేంద్రగారు మనలఁ జంపుదురు. ఇప్పుడుపద్రవ మేమో తెలిసినది. ఉత్తరములో నుపద్రవము రానై యున్నదని యున్నదా ? శీఘ్రముగా ననికూడ నున్నదా !

పద్మి—(చూచి) ఇదిగో శీఘ్రముగా రానైయున్నది.

సర్వ—ఇంత క్రోధముతో నున్న మహేంద్రగారు మనలఁ జంపక మానుదురా ?

పద్మి—చంపుటకంటె నెక్కువ దేదైనను నన్ను నరకమాడఁజేయును.

సర్వ—ఇఁక బ్రయాణసన్నాహమున నుండవలసినదే ?

పద్మి—అమ్మా ! యింకను సందేహమా ?

సర్వ—నీవు నాతోకూడ వచ్చెదవా ?

పద్మి—మీ యిష్ట మమ్మా !

సర్వ—నా యిష్టము కానియెడల ?

పద్మి—ఇక్కడనున్నయెడల మహేంద్రగారు నన్ను వధింపరా ? మఱియొక యాస్థానమునకుఁ బోవలయునుగాని కులవృత్తిచేత మాత్ర మీమానవులలోఁ గడుపవమ్మా!

సర్వ—నే నూరక యడిగితినిగాని, నీవు రాకుండ నేను బోవుదునా ?

పద్మి—నేను మఱియొకచోటికి మాత్రము మిమ్ము విడిచిపోఁగలనా ?

సర్వ—ప్రయాణప్రయత్నమున నుండుము.

పద్మి—నా కేమియుఁ బ్రయత్నమక్కఱలేదు.

సర్వ—సరే ! నిర్ణయకవేళయైనది పోవుదము. మనలఁ దీసికొని పోవుటకుఁ గానే వచ్చునట ! ఎట్లువచ్చునో, యెట్లు దీసికొనిపోవునో, తెలియదు.

పద్మి—మీకే తెలియనప్పుడు నా కెట్లు తెలియునమ్మా !

సర్వ—నీవు కాత్యాయనమ్మకు లేఖ వ్రాయుము. మీ రెప్పుడు వచ్చిన సరే! అప్పుడే బయలుదేరుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

పద్మి—అట్లే వ్రాసి యాతనిచేఁ బంపింతును. రెండుముక్కలెంతసేపమ్మా (వ్రాయుట నభినయించును.)

సర్వ—సరే ! యెవ్వరో కొందఱు శీఘ్రముగా దేవరాజువద్దనుండి వత్తురుకదా! అప్పుడేమిజరుగునో చూచుకొందము; నాకు నిద్దుర వచ్చుచున్నది. పండుకొనెదను.

పద్మి—అమ్మా ! యీలేఖ నతనికిచ్చి నేనుకూడ నిప్పుడే వత్తును.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురి రాజసభ.

ప్రవేశము—సోమనాథరాజపుత్రుడు, భీమసింగు, సుబ్బారెడ్డి.

సోమ—ఆహాహా! ఎట్లు భీమసింగూ? మఱియొకసారి మీ దొరగారి లేఖను చదువుము.

భీమ—శ్రీమన్మహామండలాధీశ్వర—

సోమ—ఆబిరుదావళినంతయు నెందులకులే. లోనియంశములను చదువుము.

భీమ—(చదువును) మీవరాహపుర రాజ్యమువారు, మీ శత్రువులగు భట్టి రాజ్యమువారు, నన్యోన్యవిజిగీషాతత్పరులగుటచేత, మాకు మీవలననైనగాని మీశత్రువుల వలననైనగాని యిదివఱకు కొంతముప్పులేకుండెను. మీరు భట్టిరాజవధమొనర్చి వారిరాజ్యము నవలీలగ స్వాధీనము జేసికొనుటంబట్టి మాకిప్పుడు పూర్వశాంతియుండుట కవకాశము లేకపోయినది. మేము సామాన్యపుఁగొండదొరలము. మీరు మూర్ధాభిషిక్తులు. మాతో స్నేహభావము నెఱపుదురని మిమ్ముగోరుట మాకు గర్వోక్తిగానుండునని భయపడుచున్నాము. ఇంతటినుండి మేము విధేయులమై మీపోషణలో నుండుటకు నిశ్చయించుకొనినాము వినయపూర్వకముగా నేనొసఁగు కప్పములను గ్రహించి మన్నించుచుండవలయును. మీయనుగ్రహముఁగోరి మీకు సంతోషకరములగు రెండు పనులను మేము చేసియుంటిమి. వానిని వ్రాయుట స్వప్రశంసగానుండును. కావున మా సేనాధిపతివలన మీరు విందురుగాక.

చిత్తగించవలయును.

విధేయుఁడు శంకరదాసుఁడు.

సోమ—ఆ చెప్పవలసిన రెండుపనులేవి?

భీమ—కప్పము దాఖలుచేసుకొనినపిమ్మట మనవిచేసెదము.

సోమ—భీమసింగు! సుబ్బారెడ్డి! అట్లాగే తొందరలేదు. మీదొరగారి యోగ్యతను విధేయతను మిగుల సంతసించితిమి. మేము భట్టిరాజ్యమున బట్టాభిషేకము

నమఃబోవునప్పు [illegible] నే మీవారినుగలసికొని యాగానినిగూడ మాపట్టాభిషేకముచూడఁ దీసికొనిపోవుదుమని యా[illegible] [illegible] అయితిని. [illegible]! [illegible] వేవో [illegible] ఱక్కడఁ దెప్పించితిరా?

శ్రేష్ఠి—[illegible] క్కడనున్న కేవమఁ [illegible] చినారు.

సోమ—[illegible]! [illegible]—ఆక్కడ?

(నేపథ్యమున)—చిత్తము.

సోమ—అడుపెట్టుమడఁ [illegible] మునువాని [illegible] [illegible] [illegible].

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(అడువేసు [illegible] నున్న [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పెట్టిం మకొని

ప్రవేశింతురు.)

సుబా—ప్రభూ! [illegible] [illegible] దాసి. దీని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మీకర్పించినారు. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]. [illegible] యొద్ద [illegible] [illegible] వస్తువులున్నవి.

సోమ—(దాసిం [illegible] జూచి) ప్రభువుఁడా [illegible]!

గీ. తాకమును గయావాలకుఁ । గానుకేల?
కపిని గిష్కింధవానికిఁ । గప్పమేల?
దాసితండాలతలమాఱ్పు । తంత్రములను
దల్లడించెడు మాకేల । దాసి మరల!

ఇచ్చిన [illegible] [illegible] దీసికొని [illegible] [illegible]—[illegible]! ఆక్కడ?

(నేపథ్యమున) ఏమి సెలవు?

సోమ—[illegible] నిటు [illegible].

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

శ్రేష్ఠి—ప్రభూ [illegible]! ఆ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

సోమ—[illegible] సి [illegible]! [illegible] సుబాహుఁడిని [illegible] [illegible] యాయుధములు మీయొక్క [illegible] [illegible] వేమాయని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యనుకొన వలదు. [illegible] [illegible] బహుకల్లోల [illegible] [illegible] చేసి [illegible] [illegible] దీసికొనుచున్నాను నాగరికతలో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆ[illegible]వాసులగు మీరుఁ [illegible] [illegible]. ఎందులకైన మంచిదని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible].

సుబా—మహాప్రభూ! [illegible] [illegible]. [illegible] ఎన్నికోట్లుల [illegible] [illegible] [illegible] మీప్రాణములో [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. వేయిసేనాధిపతు లొక్క [illegible] [illegible] [illegible]. కాని, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] త్తలేదు.

మాలో మాయలేకపోవుటయే నిశ్చయముగా గానము. మాకెంతసేపు నడవిజంతువుల బాధకాని మఱియొక్క బాధలేదు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—మహారాజా! ఏమి సెలవు.

సోమ— అదిగో దానింకం జూడుము. దానిని గొండదొరగారొకరు మాకుం గానుకగా సమర్పించినారు. దానిని తీసికొనిపోయి స్నానముగావింపఁ జేయుము. అడవి కోఁతిని పెంచినట్లు వినోదముగా నుండును. (అప) నీవు దానిని బాగుగా నొడలంతయు పరీక్షించి లోనికిఁ దీసికొనిపొమ్ము. ఎవ్వరిని నమ్మవీలులేదు. ఏమి యిట్టులికి పడెదవేల?

పద్మి—(అప) బాబూ! ఒడలు సలసలగానున్నది.

సోమ—(అప) ఆపొదకలోనివి పండ్లు అవికూడ బాగుగాఁ గెరుగవేయించి మఱియమ్మాయికర్పింపుము.

పద్మి—చిత్తము. (భైరవస్త్రీయొద్దకుఁ బోయి) ఇటురా. ఈ పొదక నెత్తిపై నెత్తుకొనఁగలవా?

అల్బ్బ నీవు వెలుపలకుఁ బోవచ్చును. (వాఁడు పోవును)

భైరవ—ఆఁడుదాననుగదా, ఇంతబరువెత్తఁగలనా?

పద్మి—సరే! నేనుగూడ సాయముచేసెదను. (తనలో) ఒడలు తడిమి దీనిని బాగుగా శోధింపవలెను. (ఇద్దఱు పొదకనుబట్టి కొంత ముందునకు నెత్తుదురు. పొదక యచ్చటఁబెట్టి పద్మిని ఆతనియొడలు తడుమును) (అపవారించి) ఏమే నీయొడలు మాయొడలివలె మెత్తగాలేదే అడవివారగుటచేఁ గాఁబోలు.

భైర—(అప) కోటలో ముద్దుపెట్టుకొనుట తప్పని మనుపంటివే. రాజుగారిట నుండగాఁ గౌఁగిలించుకొనవచ్చునుగాఁబోలు.

పద్మి—ఆ—ఆ—భైరవన్నవే?

భైర— కాదామఱి.

పద్మి—ఆనవాలు దెలియకుండునట్లెంత క్రమ్మఱదలగ వేషము వేసినావురా.

భైర—మొదలే దొంగ—దానిమీఁదఁ గవి. అటుపైన దాసిదాని మగఁడు. గనవృష్టికి లోపమేమి?

పద్మి—కాని నీవిప్పుడు లోనికెందులకు?

భైర—ఈపండ్లబుట్టలోఁ బ్రశస్తమైన త్రాటినిచ్చెన యున్నది. చప్పున నూడి రాకుండ పొదకబుగ్గలలో గట్టిగ దాని నల్లి బిగించితిని. అది పెండ్లికూఁతురుగారి మేడమీఁద నెక్కుడుగట్టినయెడల దిగుటకు వీలుగానుండునో యక్కడఁజూచి కట్టెదను. దాని వెంట రాత్రి మీరు దిగవలెను. మీకొఱకుఁ గ్రింద నేను కనిపెట్టియుందును.

పద్మి—పాపము. సుమంగళి యట్లు దిగఁగలదా?

భీమ—కాత్యాయనమ్మ నిచ్చెనమీఁద యంతఃపురములోనికి యామెను దింపును-పిమ్మట ప్రక్కప్రక్కలను గనిపెట్టియున్న భీమసింగు, సుబ్బారెడ్డి మొదలగు వారితోఁ గలసి బహిరంగముగా వీథిలోనికిఁ బోవచ్చును. నిచ్చెనను కట్టి నేనుబోయి యూరువెలపల నున్న కాత్యాయనమ్మను దీసికొనిరావలెను. నడు-నడులోనికి.

(వారిద్దఱు పాలకనుసాయపడి లోనికి దీసికొని పోవుదురు.)

సోమ—భీమసింగూ! ఇంతసేపును మీరు మాటలాడకుండ నేమియాలోచించుచున్నారు?

భీమ—నిశ్చయమునకై తమకుఁ జూపవలసిన బంగారువస్తువులు మొదలగునవి యున్నవి. అవి తీయుచున్నాము.

సోమ—బంగారువస్తువులైన మాకక్కఱలేదు. కప్పమిచ్చినారు కావునఁ జెప్పఁదగిన కారణములేనో చెప్పుఁడు.

భీమ—అది నిశ్చయమే చూపితును. అవసరమైతే యన్నిటికంటెఁ ముఖ్యములు గావున శ్రద్ధతో నిలుపుకొనుచున్నను.

సోమ—ఇప్పుడు నాకేమియుఁ బనిలేదు. సావకాశముగనే యున్నాను. సాయంకాలమగువఱకుఁ గావలసినంత తెలిపి. అటుపైని నేటకుఁ బోవలెను. ఇరుగ మూఁడు దినములవఱకు రాను. ఈదినమున మీరావచ్చుటవలన మమ్ముఁ జూడఁగంటిని. లేనియెడల మీరీయూర నేనువచ్చువఱకుఁ గనిపెట్టుకొని యుండవలసివచ్చియుండును.

సుబ్బా—మహాప్రభూ! అటులైన మేమదృష్టవంతులము. మేముగూడ నీసాయంకాలమునకే సెలవుదీసికొనిపోయెదము.

సోమ—అలాగుననే.

భీమ—ఆరెండవపని తేవఁగా-మొదటిది-గట్టిగాను గాజుల భార్యను బట్టుకొని యామెయొడలిమీఁదనున్న వస్తువులను దీసికొని మీకుఁ బంపుట.

సోమ—ఆ-ఆ. మీరేనా మాయెందెల్ల కార్యమును గనిపెట్టినాఁడు. ఏవి యావస్తువులు?

భీమ—ఇవిగో చూడుఁడు.

సోమ—(చూచి) ఇదుగో! ప్రతివస్తువుమీఁదను శారద యని పేరున్నది. చాల సంతోషించితిని.

భీమ—(తనలో) ఇవి నిజముగా దేవరాజు తల్లిగారి వస్తువులు కావు. అవియే యగునేని వాని నీతనియొద్ద కాఁడేల పంపియుండును? (ప్రకాశముగా) ఇంతకంటె సంతోషవార్త యేమనఁగా మారాజాగారు దేవరాజును బట్టుకొని చెఱసాలలోనుంచినారు.

సోమ—ఇంత నాలస్యముగా నేలఁ జెప్పితివి?

భీమ—శిష్యులలో నుంచినాని గనిపెట్టుట మఱచుట కాదా.

సోమ—నానిరాజ్యము నాకు స్వాధీనమైనట్లే. ఇక నాయుడున్నసరే, యూడినసరే. కాని, అతఁడు మీయొద్దనేల? మీవారు మాయొద్దకే పంపలేకపోయినారా? ఈ దొంగమొగవు దాసికానినిఁ బుట్టకుంటె వానినే నాకుఁ గానుకగాఁ బంపినయెడల మిగుల బాగుగనుండునే!

భీమ—అతఁడు దేవరాజేయని నిశ్చయముగాఁ దెలియకపోవుటచేతఁ బంపలేదు. అనిదర్శనము కలుగగానే బంపించెదము.

సోమ—అనిదర్శన మెట్లు కలుగును?

భీమ—ఇదిగో ఏయుం[illegible]. (ముద్రికయొకటి [illegible]) మహాప్రభూ! యీబా కెవరిది?

సోమ—ఏదీ? (చూచి) ఇది దేవరాజునిదే నానమ్మకము.

భీమ—ఇట్టిబాలుని [illegible] దొరికెనుగదా?

సోమ—ఉండవచ్చుగాక. [illegible]!

భీమ—ఏయుం[illegible]. ఇ[illegible]! [illegible]. ఇ[illegible] తనమఁ బురోహితుఁ డిచ్చినాఁడని [illegible] చెప్పినాఁడు.

సోమ—నా[illegible] నాలు [illegible]. ఎ[illegible]?

(నేపథ్యమున) [illegible].

సోమ—[illegible] నా[illegible] చెప్పుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సుబ్బా—అదిఁ డెందులకు?

సోమ—అతఁడా [illegible]. కాని మీవారు [illegible] మిగుల [illegible] నీవు చెప్పవలెను.

సుబ్బా—ఇది [illegible] కాదు. [illegible] సంపాదించుకొనవలసిన [illegible] నిల్చుమార్గము లేదు. అందుచేత—

సోమ—అసందేహము తనకిక లేదని చెప్పుము.

(శ్రీకాంతదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

సోమ—శ్రీకాంతదాసా! ఈ[illegible] నీ వెచ్చటనైనఁ జూచితివా?

శ్రీకాం—(చూచి) ఇది పురోహితుని [illegible] దేవరాజునంటివాని [illegible] చూచితిని. అతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని నేఁ [illegible] ప్రబల హేతువు.

సోమ—అ[illegible] మీ [illegible] నీవు స్పష్టముగఁ జెప్పఁగలవా?

శ్రీకాం—అ[illegible] జవాబు [illegible] సగము నామ్రమేయున్నది.

సోమ—సరే! నీవు పొమ్ము.

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

సోమ—సుబ్బారెడ్డీ! సోమసింగా! పురోహితుఁడు, నతని భార్యయుఁగూడ మాయమైనారు. వారిజాడ యేమైనఁ మీకుఁ దెలిసినదా?

భామ—ఇప్పటివఱకు నేమియుఁ దెలియలేదు.

సోమ—ఎక్కడనున్నను కనిపెట్టవలయునని మీ వారితోఁ జెప్పుము.

సుబ్బా—చిత్తము. చిత్తము.

సోమ—కాని, యదేమి; దాసులిద్దఱు తిరుగవచ్చుచున్నారేల?

(పద్మిని, నెత్తిపై పాలకి పెట్టుకొని యాదవ వేసముతో వచ్చుచున్న (ప్రవేశించుచుండురు)

సోమ—శాస్త్రి! ఎవరదా! దాని నేల యనుమానించుటలేదు.?

పద్మి—ఇచ్చెను. ఆ యమునా ... వచ్చినదో, నాయొద్ద నున్న ... చేయించి మంచిబట్టలుకట్టి ... కొలిమి ... తీసికొని పొమ్మని చెప్పెను.

సోమ—బుద్ధిమంతురాలు! పట్టుకొని తీసికొనినదా?

పద్మి—ఆ.

సోమ—... నెత్తిమీద నేల పెట్టుకొనినావు?

పద్మి—పెద్దగుటచేతఁ ... బట్టుకొనినచో నేలఁ గాలికడ్డము వచ్చునని నెత్తిపైఁ బెట్టుకొన్నాను.

సోమ—దానిమీఁద ... గానున్నదేమి?

పద్మి—స్నానాసనము ... వస్త్రములు గలవన్నిగారు క్రొత్తదాని కిచ్చినారు.

సోమ—సరే! (తనలో) మనసు సందేహించుచున్నదేమి చెప్పవలా. ఏదీ. ఏదీ. అదియొకసారి తీసికొని రమ్ము. (పద్మిని దానిని ... పెట్టును.)

సోమ—(తనలో) ... (ప్రకాశముగా) పద్మిని క్రొత్తదానికి మీయమ్మ మంచిగాగ రాయి యిచ్చినదే!

పద్మి—చిత్తము.

సోమ—సరే! అమ్మాయి యేమిచేయుచున్నది?

పద్మి—ఇప్పుడే యజ్ఞాగని ... భోంచినది.

సోమ—అబ్బో! ... దేవులకు కాఁబోలు నేను? నేను వేఁటకుఁబోవుచుంటిపల నామును ... లేదు నేను పోటకుఁబోయితిననియు మూఁడురోజులలో వత్తుననియు నీవామెతో జెప్పుము.

పద్మి—చిత్తము. నేను పోవుదునా?

సోమ—(...) ఆదాసిని ... గాఁ గనిపెట్టియుండవలెనుసుమా,

పద్మ—(అప) చిత్తము.

సోమ—సరే ! నీవు పొమ్ము.

భీమ—సాయంకాలము కావచ్చినది మేముకూడ సెలవు తీసికొందుమా ?

సోమ—ఈదినము నాకు నూతన మిత్రలాభము కలిగినది.

సుబ్బా—సామంతలాభమని సెలవిచ్చెదరుగాక.

సోమ—ఘోరామీఁదనుంచిన మీ యాయుధములను దీసికొనుఁడు. అట్లు శోధించినందులకు మీ రన్యథా యెంచకుండవలెను.

భీమ—ఆసందేహ మెంతమాత్రము వలదు.

సోమ—సరే! సంతోషము. నేనిప్పుడే పోవలసియున్నది. కాని క్షమింపుడు. కాని కోట యావరణములోనున్న మీ బసలో నీరాత్రి నేనుజేయించిన విం దారగించి కొంచెముసేపు శయనించి మరి పోవలెను.

సుబ్బా—చిత్తము. ఇంతటినుండి మేము తినునది మీయన్నమే. ఇద్దఱు ముగ్గురు స్త్రీలతోడను నల్గురైదుగురు సేవకులతోడను వచ్చియుంటిమి. మేము వెడలి పోవువఱకు మావారి రాకపోకల కభ్యంతరపెట్టకుండునట్లు మీభటుల కాజ్ఞాపించినఁ జాలును.

సోమ—మాబసలోనికి రాకపోకల కభ్యంతరములు కూడనా! మాసేవకులు కొందఱు మీయొద్దనుండి మీకుఁ దగిన సేవ చేయుచుందురు.

భీమ—అక్కఱలేదు. మాకుఁగావలసిన సేవకులు మాయొద్దనున్నారు. మీసేవకులకు శ్రమయియ్యము. ఒక్కమనుమ గానిచ్చికొని యేరాత్రియో వెడలిపోవుదుము. ఇదిగో! మేము కొండదొరగారి సేవకులమని చెప్పునంతకే మాకుఁ గోటగుమ్మమునుండి వెలుపలికి రానిచ్చినఁ జాలు.

సోమ—నే నిప్పుడే యాజ్ఞాపించి పోయెదను. రామ్. రామ్.

సుబ్బా & భీమ—రామ్. రామ్. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

సప్తమాంకము.

ప్రదేశము—దేవరాజు దుర్గమున అమ్మవారి (కాళికేశ్వరి గుడియందు)

ప్రవేశము—కేశవన్న.

కేశ—జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! శత్రుంజయా! శత్రుంజయా!

శత్రుం—(ప్రవేశించి) జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! ఓహో! కేశవ! యుద్ధమైన తేమండ నెంతజనము చచ్చిరిరా?

కేశ—ఆ కేరా మనవారి తెలివి! "మేమీదుర్గమును గాపాడుకొనలేము. మాకింత భుక్తికేమైన నేర్పఱచి దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనుచు"ని మనరాజు శత్రురాజులకు వార్తనంపఁగా నాతఁడంత తెలివితక్కువపని చేయుచున్నాఁడేమిరా యనుకొంటిని. సోమనాథుఁ డిద్దఱుముగ్గురు సేనాధిపతులతోఁ గొంత పరివారముతో లోనికిరాఁగానే ఇఁకనంతే—మిగిలిన సేనయంతయు నేమయ్యెనో కాని మాయమయ్యెను.

శత్రుం—ఏమగుట కేమున్నది? పాతాళలోకమంత గోతిలోఁ బడి చచ్చినది. మైలున్నఁ పొడుగున చందురువంకగా మనరాజు పెద్దగోతి నెందులకుఁ ద్రవ్వించెనో యనుకొంటిమి. అది యిందులకు.

కేశ—రాజు కొలది పరివారముతో లోనికిరాఁగానే యాగోతిపైఁ గప్పినకప్పు లన్నియుఁ గ్రిందికిఁ బడిపోయినవా?

శత్రుం—అవి యూడిపోవునట్లుగా నేమీటకెక్కడ మనరాజు పెట్టినాఁడో యెవ్వరికిని దెలియదు. ముందుపఙ్క్తివారలు సందెచీకటిని గోతిలోఁబడఁగా నాసంగతి దెలియక వెనుకవరుసవారు పడిరి. ఇట్లొకే వేలకొలఁది యుద్ధభటులు దిబుదు-దిబుదు-మంచితమాషా జరిగినదిరా? నీ విందాఁక నెక్కడనుంటివి?

కేశ—ఆపెద్దబురుజుక్రిందఁ గొందఱు యుద్ధభటులుచేరి తుపాకిమందుతోఁగాఁ బోలు దానినిఁ బగులఁగొట్టఁ బ్రయత్నించుచుండఁగా భ్రమరసింగు సెలవు ననుసరించి యటకు నూర్గురు జనులతోఁ బోయి క్రిందివారిపై జ్వాలావర్షము గురిపించితిమి.

శత్రుం—మంచిపని చేసితివి. ఇదిగాక తొత్తుకొడుకులు మన్నెపుజ్వాగముల చేత నెందఱు కడతేరిరిరా?

కేశ — చావరా ? ఇదిసేంగుం బదమూడు వాసములనుండి యొక్కటే ముట్టడి. మన కేళాంద కాళాందరమే దుర్గము. ఏమెట్టకామెట్టయే కోట. ఎందఱుచావనిదే ఏమైనది! బయటి యుద్ధాలనుకొన్నారు కాంబోలు ముండకొడుకులు; తోలుజోళ్ళ దొడిగికొని టక్కుటిక్కుమని వెనుకను ముందునను నడచుచు గిల్లునదిరుగుచు గులుకుటను. మనకెక్కడి కెక్కడికే గోయి; ఎక్కడికెక్కడికే గుట్ట. ఎక్కడి కెక్కడికే దొంగ యూబి. అడుగడుగున కొక్క కొండపాయి. నాభిలోతు పురుగుల లాగున మనమున్నాము కాని యీ పెద్దమ్మల తోనా! ఇంపేసు హత్తుకొనుట పట్ట కాళికమ్మతల్లిది. ఆచల్లనితల్లి కటాక్షము.

(నేపథ్యమున) జయా! కాళికేశ్వరికిజయ! జయా! కాళికేశ్వరికిజయ!

శత్రుం — అగో భైరవన్న గొంతువినిపించుచున్నది. అచ్చట నెవ్వరో మూంగియున్నట్లున్నారు. మనమక్కడకుం బోవుదమురా!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

సప్తమాంకము

ప్రదేశము — దేవరాజు దుర్గములోపలిభాగము.

ప్రవేశము — భైరవన్న.

భైర — సోదరులారా ? యుద్ధగీతలను గొట్టుడు. పౌరుషముగాం జేయుడు. కత్తి కంటెం గవిత్వము గట్టిది. కత్తితో నొక్కసారి యొక్కనినే చంపవచ్చునుగాని కవిత్వముతో వందవందలను జంపవచ్చును. కొట్టుడు కొట్టుడు. ఏదీ యుద్ధగీతమును బాడెదను వినుడు. ఆవేశము దెచ్చుకొనుడు; వీరోత్సాహమును బూనించుకొనుడు (పాడును)

బేహాగ్ — ఏకతాళము.

పగవారి — విరాన — జంపుమోరీ — (పగవారి —)
లేరా — చేపాటికఱ్ఱందేరా — నెత్తురుకాల్వ బారం — నెత్తిని వేయవేర —
లేలేరా — జాగేర — రా — రార — (పగవారి —)
(నేపథ్యమున) రా — వెనుకచూడకరా — రా — వెనుకచూడకరా

భైర — సెబాస్ — సెబాస్ మాయోధులుత్సాహమున శత్రువులమీందికిం బోవుచున్నారు.

జుట్టు—క్రిందికివంచిపట్టు—గట్టిగ లెంపపెట్టు—నెత్తిని నేలగొట్టు
పెంజెట్టు—పడట్టు—పడగొట్టు --(పగవారి)
(నేపథ్యమున) కొట్టు—ఊ—ఊ—కొట్టు (పెద్దధ్వనులు)

భైర—వహ్వా! సోత్సాహులై మావారు శత్రువులను గొట్టుచున్నారు.

వేయు-తట్టులు దేర వేయి-నేలను బెట్టిరాయి - కత్తిని నఱికివేయి
కొఱికేయి బఱికేయి నలిపేయి ॥పగవారి॥

(నేపథ్యమున) వేయి-వేయి-వేయి.

భైర—భైరవేశస్కవిహార-స్ఫూర్తిన ఫేనభార-జల్లన చొంగ
లూర-నాకార-తాగ్రిగార-గ్రింగారా॥పగ॥

(నేపథ్యమున) జయా-కాళీకీజై-జయా కాళి జై.

భైర—జయా కాళికీజై! శాబాసు-శబాసు. మావాండ్రవారే వరాహపుర భటులను గెలిచినారు.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో-మొఱ్ఱో-బాబో-మొఱ్ఱో-చచ్చితిమిరో. మోటగాడిదెకొడుకులు.

భైర—వహవ్వా! వహవ్వా! శత్రుభటులు పరుగెత్తుచున్నారు. అన్నలారా! వారిని వెల్లనిదిచెట్లవఱకు తఱుముడు తఱుముడు.

(నేపథ్యమున) ఓవరాహపురభటులారా! ఆగుడు. ఆగుడు. అమడిపెట్లయొద్ద గొంగళ్ళు ఉన్నవి. వానిలోఁ బడిపోవుదురు. జాగ్రత్త. జాగ్రత్త.

గీ. తిరుగుడీ, తిరుగుడీ యుద్ధ । ధీరులార
కొండదారనిప్పుడే యీడ్చి । కొట్టుచుంటి
సోమనాధు ప్రాభవమైన । జూడవలదె
హరహరా మీరు కొజ్జాలా! । ఆఁడువారొ!

భైర—వరాహపురసేనాధిపుఁడు, మారాజు నాకర నాకరు కొట్టుకొనుచు నిక్కడకే వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈప్రక్కనుండి మఱియొక్క యుద్ధగీతము పాడెదను.

(అని ప్రక్కను నిలుచును)

(దేవరాజు, కుమారసింగు ప్రవేశింతురు.)

కుమా—ఛీ! దేవరాజా! ఏపౌరుషము!

గీ. కొండచరియలనుండిరాల్ । గుమ్మరించి
కొఱవిదయ్యంపువెలుతురుల్ । కూర్పఁజేసి

కోటిపాతాళగుహలైనఁ । గుస్తరించి
కొలఁకులంతటఁ దాంగయూ । బుల రచించి
సేననంతను మ్రింగితి । ఛీ! దురాత్మ!
గోఁతియుద్ధంబు నీనాఁడు । జాతమందె
యూబియుద్ధంబు నీనాఁడె । యుద్భవించె
పృథివి వీరాధివీరుఁడ । వీవెకావె
శస్త్రశాస్త్రీయసాహితీ । శక్తిలేక
పాఱతోఁ దాళ్ళతో గడ్డ । పాఱతోడఁ
గూలి దౌర్భాగ్యముగుదిక్కు- । మాలినట్టి
పోకడలుగల్గు రణముల । బూనితహహా!

దేవ—సేనాధిపతీ! మే మాటవిడలము. బీదవారముకావున మాకు యుద్ధసాధనములు పాఁలు, గునపములకంటె నెక్కువయుండుట కవకాశము లేదు. కాని, పౌరుషము మాకు లేదనుట తప్పు. మాకును పౌరుషమున్నది కాని, నీమాటవలన నీకుఁ బూర్వస్మృతియే లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నదేల?

గీ. నవ్యనారికేళంపు బాం । డ్లములతోడ
మామిడాకులతోరణ । మాలతోడ
బుగబుగలఁజిమ్ము పన్నీటి । బుడ్లతోడఁ
దాపురాణివాసపుఘుటా । టోపుతోడ
కంకణపుఁబోరొనర్చిరి । గాదె మీరు
గడ్డపాఱల రణములఁ । గలదెతప్పు
మీదు పౌరుష మెంతయో । మాది యంతె
స్థితిగతులభేదమే భేద । గతికిఁగతము.

ఇప్పుడు మీకు బ్రహ్మరంధ్రి ముట్టినది. కావున, నట్లనుచున్నారు. ఫిరంగికత్తులిండ్లలోపలఁ బెట్టి ఊఁదువత్తులు చేతఁబట్టిన మహాయోధులను—ఇనుపకవచము లూడఁదీసి బంగారుజలతారు పట్టుల ధరించిన యోధులను—నెనిమిదివందలను గిన్కా—అమున నీయకుండ, నీవైన నడుగనీయకుండ మీరు చంపలేదా! భీష్మసన్నిభుఁడగు తండ్రిగారిని—హరహరా—అప్పుడు నేను విచారించితిని. ఇప్పుడు మీరు విచారింపవలసినదే కాని, మాది తప్పని యధిక్షేపింపనేల? మీరు చేసినపని మంచిదా? అదియే మేముచేసిన దప్పు. ఇది యేటిన్యాయము? గుణదోషగణనయునకు మీబాధయే నా కొలపాత్రము. మీదియుఁదప్పే. మాదియుఁదప్పే. శస్త్రసాహిత్యము నాకులేదనికదా యధిక్షేపించితివి?

సుమా——ఔను. అధిక్షేపించితిని. నాతియొక్క మాట తప్పు దధిక్షేపించుచుంటిని.

దేవ——సరే! నాకిదిలేదనియే యనుకొనుము. నీకది యున్నదని చెప్పఁగలవా? కత్తులు, కటారులు, తుపాకులు, సింగు లుపయోగపఱచి యుద్ధము చేయుటమాత్ర మేమంతగొప్పపని! నీవట్టిజయముం జేసినిజయము నీకత్తిగుణమా! నీగుణమా? కత్తి మొండి దైననీప్రాణముకూడ నంతటితో సరి. గ్రుడ్డియాఁడు దైనను పిడుగుతోనుదు ఫిరంగికి నిప్పంటింప లేడా! దానికి విజయవిరుద విరాయవచ్చునా? శత్రుమారకత బలముగా? సింగిబలమా? నీభుజబలమే నీది. నీబుద్ధియే నీది. నీపౌరుషమే నీది. ఇతరసాధనములన్నియు మాయలే. మగవాఁడవైనపుడెల్లఁ గత్తిని బారవేయుము; చూడుము. నీమనంబునకు లేకుండ నిదిగో నేను బారవైచితిని. (పారవైచును.)

గీ. కత్తివిడనివాని । ఘనుఁడంచుఁ గడిగాక
కత్తివిడుచువాఁడె । ఘనుఁడు సుమ్ము
కత్తి యోధునరుని । ఖ్యాతినిహరియించు
కలియుఁబగ టుగోనె । గలదు సుమ్ము.
ప్రబలజీవన్మహాశక్తి । బాహువులకె
తగుయశము చచ్చుకత్తికిఁ । దార్చ్యుఁడగునె
దేవుఁడు మహాత్ముఁ డొసఁగిన । దేహములనె
ఖండనమునందు సార్థక । పఱుతెమింక.

సుమా——నీవు మఱియు నట్లు గానుండిరా?

దేవ——వెఱ్ఱివానికి లోకమంతయు వెఱ్ఱే.

సుమా——అట్లు కత్తిపారవైచినావు? యుద్ధములన్ని గాయలే యనుచున్నావు. కలము నా ఖ్యాతి హరించుచున్నదని కలిదాని బారవైతునా! పారవైచి దేవుఁ డిచ్చిన చేతితో వ్రాయుదునా?

దేవ——నియమసందేహప్రశ్నమునకు సత్తరమీయ వలసిన నీవు చిన్నబుచ్చుకొందువని చెప్పుచున్నాను. కలముతోఁ గాక వ్రాయుట లోకసంగ్రహాగముకొఱకు కాని తనకేల? ఆట్టి యావేశము కలిగినప్పుడు గాలి స్తంభించి నిను ట్లోగొను గానమొనర్చును. వేదము లెవరు వ్రాసిరి? అవినిల్చినవా, లేదా! యదార్థకవిత కాకాశమే పుస్తకము. కన్నున్నవానికిఁ జుక్కలవలెఁ దేజోమయాక్షరము లందులోఁ గనుపించును. కత్తుల ప్రసంగములోఁ గవిత్వపు గొడవయేల? నీవు కత్తిని బారవేయుదువా నన్నావు. కత్తిని వదలినమొదల గాఁడు నిలువఁడని నీ మనస్సున్నవాఁడవు కావున, నీవు వదలవలదు. నేను రక్తహస్తుఁడనై నీతోఁ బోరెదను. చూడుము.

సుమా——నీవంటియూహుఁడను నేను గాను—కాచికో. (ఇంక కత్తియెత్తును.)

దేవ—(లాఘవమున వెనుకవైపునను వచ్చి యాతని చేయిబట్టుకొని కత్తి నవతల బాఱవైచి) గుఱ్ఱడి నేను గుఱ్ఱనైనఁ జంపఁగల యీ ముష్టితోఁ గ్రుద్దుచున్నాను కాచికో. (ఊ—ఊ అని గ్రుద్దును.)

మహా—హా—హా. (నేలఁ గ్రాలును.)

భైర—(ప్రవేశించి) భళిర-భళిరా దేవరాజా! భళిర-భళిరా-దేవరాజా.

దేవ—భైరవకవీ!

భైర— ఒక్క గ్రుద్దుతోడ వీని నుక్కడంచినావు నీవు ॥భళి॥
మీదు కొక్కియు నదుఁ గాలిమెచ్చి తాండవించుచుండె.
భళిర-భళిర-భళిర దేవరాజ!॥

దేవ—భైరవకవీ! స్తోత్రములు చాలును. కాని, యాతఁ డెట్లున్నాడో చూడుము—

భైర—(చూచి పాడును)

గుండెమీఁద గ్రుద్దు దగుల గుండెలవిసి పోయెనయ్యా-భళిర—భళిర-

దేవ—వాని నటుల నిష్క్రమముగాఁ దొలఁగింపుము—

భైర—(వానిని లోనికిఁ దీసికొనిపోవును.)

(నేపథ్యమున) హే! దేవరాజా! దేవరాజా-సేనాధిపతి నవతీలఁ జంపించితివఁటరా!

దేవ—చావని సేనాధిపతివి నీ వొక్కఁడవున్నావా—కాని—కాని. నేనే లోపలికి వచ్చెదను. నీ విచ్చటి కేల?

(నేపథ్యమున) ఏమీ! నే నొక్కఁడనే చావక మిగిలితినా!

దేవ—తప్పాడితిని క్షమింపుము.

(నేపథ్యమున) నాచావో నీచావో యిప్పుడే తేలనైయున్నది. ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

దేవ—నీవు రావలదు నీ సోదరుని రక్తముతో నీసల మపవిత్రమైనది. నేనే వచ్చుచున్నాను—నేనె వచ్చుచున్నాను. (దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(తొందరతోఁ బ్రవేశించి) అమ్మయ్యో-అమ్మయ్యో నేను రాను-రాజా! నాతోఁ గూడ రాకుము. (పరుగెత్తుకొని పోవును.)

సోమనాథుఁడు—(ప్రవేశించి) పోకు-పోకు. (పరుగెత్తి పట్టుకొనును.) భయమేల పద్మినీ! తొందరపడకుము. నిన్ను నేను పృథగఁ జంపువాఁడను గాను. నాకుఁ దెలియవలసిన యంశము లన్నియుఁ దెలిసినవి. నీవు దాఁచిన వినియోగము లేదు. నిజమేదో చెప్పు. నిన్ను వదిలి వైచెదను. ఏమియు దాఁపకుము.

పద్మి—దాఁచుటకుఁగాని, చెల్లడి చుటకుఁగాని, నాకు రహస్యము లేమియు లేవు. నావలనఁ దప్పేమియు లేదు.

సోమ—తప్పులేనియెడలఁ బిలుచుచున్నప్పటికిని నేను రాను రానని యిట్లు మొగము చాటువేసికొని యేల పరుగెత్తుచుంటివి? మీరు యథార్థముగ బలాత్కారము

ననే దొంగలచే దేవరాజుప్రోత్సాహమున హరింపఁబడి యిట నుంపఁబడినవారైనయెడల నీవు నన్నుఁ జూచుటతోడనే మహాప్రభూ! మాగతి యిట్లయినది. అంతఃపురములలో నుండవలసినవార మడవులలో నున్నాము. మేము మీకొఱకు బెంగపెట్టుకొని యున్నా మని యేడువవలసినదికాదా- అట్లు చేసితివా- చేయలేదు. పిలిచినఁగూడ రాకుండఁ బరుగెత్తుచుండఁగా నీయందు దోషము లేదని బుద్ధిహీనుఁడైన నన్ను నా- నీవేల పరుగెత్తితివి?

పద్మి—నీతో మాటలాడుచుండఁగా దేవరాజు చూచినయెడల నాతలఁ బగులఁ గొట్టునేమో యని పరుగెత్తితిని.

సోమ—(తనలో) సత్యమేయై యుండవచ్చును. దీనివలనగాని నాబిడ్డవలనఁగాని దోషమేమియు లేకయుండవచ్చును. అయినను మఱిగొంత చూచెదను. (ప్రకాశముగా) దేవరాజు చూచినయెడల నీతలఁ బగులగొట్టునేమో యని భయపడుచుంటివా? దేవరా జిప్పుడు నీకు నాకంటె నెక్కువవాఁ డయ్యెనా? అతనియెడల భయమా? నాయందు నిర్లక్ష్యమా? లాడితెడుముండవై నప్పుడు కోటలోఁ బ్రవేశించితివే నాసొమ్ములు మూలమున నింతదానవైతివే- ఇప్పుడు నన్ను గడ్డిపరకకంటె నీచముగఁ జూచెదవా- నీసిగ దఱుగ- నీగొంతుకొయ్య. (వీపుపైఁ గొట్టును.)

పద్మిని—అమ్మయ్యో.అమ్మయ్యో-నన్నుఁ జంపుచున్నారు. బాబూ-బాబూ. (ఏడ్చును)

సోమ—గట్టిగ నేడువకు ధ్వనియైనయెడల దౌడ విఱుగఁగొట్టెదను. (దౌడపైఁ గొట్టును)

పద్మి—బాబూ! రక్షించు-రక్షించు.

సోమ—రక్షింతును. ఏల పరుగెత్తితివో చెప్పు.

పద్మి—చెప్పలేదా.

సోమ—దేవరాజు కొట్టుననియేనా-అది పట్టి అసత్యము-మరి యొకకారణ మేదైనఁ జెప్పుము.

పద్మి—అంతకంటె మంచికారణము మఱియేదియు లేదు.

సోమ—లేకపోవుట యేల? అది యేలాగు స్ఫురించినది? ఆలోచించి మఱి యొకటి చెప్పుము.

పద్మి—ఆలోచించుటకు బుద్ధియెక్కడనున్నది బాబూ!

సోమ—(తన్నుచు) బుద్ధిలేనిపనిఁ జేసితివనుట స్పష్టము. అది యేదో చెప్పెదవా లేదా? (రెండుచెవులు పట్టుకొనును.)

పద్మి—తప్పుజరిగినమాట నిజమే-బాబూ-రక్షించు-రక్షించు. కాని నావలన మాత్రము జరుగలేదు.

సోమ—అలాగుననా-దారిలోనికిరా- నిన్నేమియు నే ననను. నీవు దాసివి. నీ చిన్నరాణి యెట్లానతిచ్చునో యట్లు చేయవలసినదానవు. నీది తప్పనిచెప్పువానిది తప్పు కాని నీదికాదు.

పద్మి—బాబూ! నేను మంచియుఁ జెప్పలేను-చెడ్డయుఁ జెప్పలేను- పురోహితుని భార్య యొకయుత్తరము వ్రాసి దొంగలలో నొకనిచే చిన్నమ్మకు నాద్వారమునఁ బంపినది. ఆయుత్తరముఁ జూచుకొని చిన్నమ్మ యిచ్చటకు వచ్చుటకు అంగీకరించి కాత్యాయనమ్మకు జాబు వ్రాసినది. ఆమె వ్రాఁతనిచ్చినమీఁద నంతఃపురములోని కొక్క చిన్నమ్మను క్రిందికి దింపి యొంటెగుఱ్ఱములమీఁద నిటకుఁ దెచ్చినది.

సోమ—(తనలో) హా-హా- ఎంతమాటవినుటకు బ్రతికియుంటిని! ఓపర్జన్యుఁడా నోరులేని యెన్నిచెట్లను బగులఁగొట్టిన వినియోగమేమి? ఒక్కపిడుగురాల్చి నాతలను సహస్రధా భిన్నమగునట్లు చేయరాదా- బ్రదుకీ వార్తతో సంపూర్తియైనది. కాని. యొకటిరెండు పనులు తరువాయిగ నున్నవి. అవి వేగ తీర్చెదను. (ప్రకాశముగ) పద్మినీ! నేను వినినదే చెప్పితివి కాని క్రొత్తగి కాదుసుమా. గోతఁబెట్టఁబడిన పురోహితుని నతనిభార్యను నిటకుఁ దీసికొనివచ్చుట ఎట్లు జరిగినదో చెప్పలేదేమి?

పద్మి—వారినెట్లైన విడుపింపుమని సర్వమంగళమ్మ నన్నటకుఁ బంపినది. వారు గోతఁబెట్టఁబడిన ట్లామెయు నెఱుఁగదు. చెట్లునఁ గట్టఁబడినట్లుమాత్రము వినియుంటిమి. నేనటకుఁ బోయి వారికి సాహాయ్యము చేయలేక యల్లాడుచుండఁగా నింతలో నొంగలటకు వచ్చిరి. వారినిఁ జైకిఁ దీసి యిటకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. సర్వమంగళమ్మ సెలవును మీఱలేక—క్షమించు బాబూ!

సోమ—(తనలో) సర్వమంగళమ్మకాదు—మాకోటకు శుద్ధమోత్తమ్మ దాపురించినది. ఇట్టిదగుననియే తెలిసినమొదల నొక్క వజ్ఞగింజతో నన్నియుఁ దీరియుండును నే. ఓభగవంతుఁడా! క్షత్రియుల కెట్టియాపదలనైనఁ గటాక్షింపుముగాని, ఆడుపిల్లలను మాత్రము కటాక్షింపకుము. ఒక్కపిల్లతోఁ గొండనెక్కవలయునని యుబ్బూటలూరితిని. అది యిట్లు చేసినది. ఇంకిఁ జచ్చుటతప్ప వేఱుగతిలేదు. ఇప్పుడు తిరిగి చచ్చుటయేల? దానికి శిశోదయ మెప్పుడైనదో యప్పుడే నాశిరచ్ఛేదనమైనది. (ప్రకాశము) పద్మినీ! ఇదియు నరిగనే చెప్పినావు. సంతసించితిని. నీవును నదియు నిచ్చటకు వచ్చి యెన్ని మాసము లైనదో జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—పదునైదు మాసములు కావచ్చినది. ఏడీ, వచ్చిన మూఁడుమాసముల లోపుననే యామె నీరు మోసికొనినది. నిండుగాఁ దొమ్మిదినెలలుమోసి యిద్దఱుపిల్లలఁ గనినది. ఇద్దఱును మగపిల్లలే.

సోమ—(తనలో) ఆ నిర్భాగ్యురాలి చావుతోనైన నీయమంగళత తెగటాఱునుకాదా! ఇంక నొక్కతరమువఱకు సాగనున్నదా! (ప్రకాశముగా) చూడు పద్మినీ! ఇటురా నయని చెప్పి కొంత వత్సనాభి దెచ్చి యరుగఁదీసి యాపిల్లల గొంతులలోఁ బోయఁగలవా?

పద్మి—బాబూ! నోరెఱుఁగని శిశువులు మీకేమి యపకారమొనర్చినారు?

సోమ—పద్మినీ! నిజమేసుమా! కోపముఁ బట్టలేక యట్లంటిని. క్షమింపుము. కాని పురోహితుఁడు గనఁబడఁడేమి?

పద్మి—అతఁడెప్పుడా పశ్చిమపుగని విడచి యీవలకు రాఁడు.

సోమ—పోనీ! బ్రాహ్మణుఁడు. వానిజోలి మనకేల? చూడు పద్మినీ! మఱి యొక్కమాట; నీవు గుప్తాలనుండియుఁ గోటలో పెరుగుటచేత నిన్ను నేను గన్నబిడ్డవలెఁ జూచుకొంటినిగదా; ఆ మమతలచేనేగదా నిన్ను నాపిల్లతోడ నుంచితిని. ఇట్టి నీవే యిట్లు చేసితివా? నేనెప్పటివలె నమ్మక నిన్నొక్కదానినే నమ్మియుంటినే! చూడు! పురోహితదంపతులను విడిపించునప్పుడు ఆ దినముఁ జెప్పుచున్నట్లు నీవు చెప్పకుండిన నాపెనిమిటి నైచిం యొడల నింత యుపద్రవము వచ్చియుండదుసుమా! వెనుకటిని స్వాములగళను గద్దుబాటు చేసియుందుము. దేవరాజశాసనప్రకారము యగు పురోహితుఁడిక్కడకు వచ్చియుండఁడు. ఈ తంత్రమే జరిగియుండదు. కావున సర్వానర్థోత్పాదనకును నీవు కారణముగాఁ గనఁబడుచున్నావు. నావంకఁ జూడు. నిన్నేల చంపఁగూడదు? ధర్మశీనాథులవంటి దాసీలన రాదేమున్నపైన మున్నదా! అంతేకాక నాతో దానే యీరహస్యము చెప్పినదానవు మఱియొకనితోఁ జెప్పకుండునా? కావున నిన్నుఁ జంపక తప్పదు. సర్పము కాటువేసిన దానిని గొంతు నులిమి చంపినయెడలఁ బైనుండి యపాయమును రాకుండ మియుఁ దొలఁగియుండును. అట్లుపైన వీలు చెంబడిని మఱియొకదానిని ప్రభువులందఱు నాచరింపవలసినపద్ధతి యనిగా నాచరించుచున్నారు. ఈ నూతనాచారమునకు నేను మార్గదర్శిగా నుండవలసివచ్చినందులకు విచారించుచున్నాను. కావున—(వెనుకనుండి యామె గొంతు గట్టిగఁ బట్టుకొనును.)

పద్మి—ఊ. ఊ. (క్రిందపడి కొట్టుకొని చచ్చును)

సోమ—చచ్చినట్లేకద-చచ్చినట్లేకద!

(నేపథ్యమున) ఆ! చావకేమి! చావకేమి!

సోమ—(ఆదరిపడుచు) వారెవ్వరు? వారెవ్వరు?

(నేపథ్యమున)

భైరవి—ఆది.

సేనాధిపతి చచ్చినాఁడు-మన-దేవరాజుని చేతిలోను

సోమ—(అటునిటుబరుగెత్తుచు) మిగిలిన యొకసేనాధిపతికూడచచ్చెనా? హా! హా!

భైరవన్న—(ప్రవేశించి) ఏనాఁడు వినవట్టి యిట్టి ప్రతాపము మానాథునకుఁ గల్గె మాపుణ్యమహిమను ॥సేనా॥ (పాడును.)

హా సోమనాథవర్మా-సోమనాథవర్మా-ఇదిగో వచ్చుచుంటిని. (పరుగెత్తును)

సోమ—(నిష్క్రమించును)

భైర—(పరుగెత్తుచుఁ గాలికిఁ బద్మినిశవముల బోరగిలఁబడిపోవును.) హాహారా-యిదియేమి_కాలికేదో యడ్డముతగులుటచేఁ బడిపోయితిని. దేవరాజా! దేవరాజా! సోమనాథవర్మ యటుఁ బరుగెత్తుచున్నాడు. పట్టుకో! పట్టుకో. హా! హా! ఇదియేమి?

పద్మిని చచ్చిపోయియున్నదే! అయ్యయ్యో! ఏ చేతను యెక్కడను దెబ్బతగిలి నట్లగపడదు ?

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) ఏదీ ! ఏదీ !

శ్రీ—రాజేంద్రా! పద్మిని యెక్కడ [illegible].

దేవ—ఏదీ ఏదీ.

శ్రీ—ఇదుగో చూడుడు. దెబ్బ యెక్కడను కనపడదు.

దేవ—[illegible] వా! దానినిటనుండి తీసి వేసి వెంటనే స్మశానమునకుం [illegible] నేనును [illegible]. [illegible], [illegible], మొదలగువారు [illegible] క్షమింపుము.

శ్రీ—పద్మినీ! కడసారి [illegible] నీవు [illegible] [illegible] [illegible] సుఖపడలేదు. (ఎత్తుకొని నిష్క్రమించును)

(వెంటనే తెరయెత్తబడును. చంద్రశేఖరుండు జపముచేసికొనుచు ప్రవేశించును.)

(నేపథ్యమున) సోమనాథస్వామి యెచ్చట నున్నారండీ! (మాటియొకసారి) లేరా లేరా. [illegible] కై వెదకుచున్నాను.

(అంతమునుండుంతో సోమనాథపద్మ తొందరగా ప్రవేశించును.)

సోమ—దాహము; దాహము. [illegible] కట్టుకొనవా? మహాత్మా! [illegible]. (చంద్రశేఖరస్వామి కాళ్లపై బడును.)

చంద్ర—నీ మొగము నాకగపడుటలేదు. ఎవరవు నీవు ?

సోమ—ఎవడనైన నేమి? నీ పాదములమీదబడి [illegible]. దాహమిమ్ము. రక్షింపుము.

చంద్ర—సోమనాథ [illegible]! నీవేనా ?

సోమ—అట్లు చెప్పకొనుటకు సిగ్గగుచున్నది. [illegible]. రక్షించు.

చంద్ర—రక్షించుటకు [illegible]. ఇదిగో! తీర్థమును దీసికొనుము.

సోమ—(పుచ్చుకొని) నేను మీకు భాగ్యగతుడనే కాక [illegible]. మీరు నన్నెట్లు [illegible]! నేను కృతజ్ఞతాలేశము లేమియు మదిలోనుంపక రక్షించితినని యభయమిచ్చి [illegible] చాలును. కృతార్థుడనగుదును [illegible] నుండి పలసినచో కాని తీవ్రపరాక్రమండైన దేవరాజు నన్నుం జంపుటకై తలుముకొనవచ్చుటచేతం బ్రాణము [illegible]. ఈ తలుపునకు లోన [illegible] చేయనా?

చంద్ర—[illegible] లేదు. శాంతచిత్తుడవై కూర్చుండుము.

సోమ—తనకు విరోధమైనవాడ [illegible] మిమ్ము దేవరాజు శిక్షించునేమో.

చంద్ర—అతని శిక్షయమిచ్చినందులకు నీవు నన్ను గోతిలోం బూడ్పింపలేదా. ఆట్టే యాతడును చేయునుగాక! అయినను పరిసమాప్తియగుపట్టున మీరెంతచేసినను మృతినొందనుగదా.

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) మహాత్మా! నమస్కారము. సోమనాథయా! మీ రిటురండు.

చంద్ర—ఆతనికి నేనభయ మిచ్చితిని. కాన క్షమించి యాతని విడిపెట్టుము.

దేవ—ఇది యేమి మహాత్మా!

చంద్ర—ఆతఁడు మహాత్ముఁడు; నామిత్రుఁడు. ఇప్పుడు నీచేతఁ జిక్కిన యున్నాఁడు. రక్షింపుమని నేనతని కభయ మిచ్చితిని.

దేవ—అయ్యో! నేనాతని నెపుడును విడువను. విడిచినచో యము లెఱిఁగిరా మహాత్మా!

చంద్ర—నేనాతని గాపాడుటకు సంకల్పించుకొని యున్నాఁడను నాయనా!

దేవ—స్వామీ! అట్లయిన నన్నేమి చేయుమందురు?

చంద్ర—అతనిని విడువుమంటిని.

దేవ—ఇట్లు జరుగుట కవకాశము లేనియెడల—

చంద్ర—నిన్ను ముందుగా నేను నా ప్రాణమునైనను వదలుకొనుచు మాందుదును.

దేవ—ఇట్లుచేయుట న్యాయమా మహాత్మా!

చంద్ర—ఈసోమనాథయ్య మా ప్రబలశత్రుఁడైన నీకు నేనభయమీయుట లేదా? నిన్నుఁ జంపుటకై వచ్చిన సేనాధిపతితో సత్యము గాదటే! నీ మూలమున గులమ్యాతినిఁ బొందలేదా. ఆవియన్నియు నెంతన్యాయమో నీవెయు గనలేవుగదా. పూర్వము ప్రభుకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడనైనవాఁడనుగాని యిప్పు డనేకకారణములచే విరాగినై యున్నాను. నాయనా! నాకు నీవయెవయు నక్కఱలేదు. అతనివలనయు నక్కఱ లేదు. ఎప్పుడును దుర్నాయని వేచియున్న శంకరదేవుని సేవ యుంపరాలేదు.

(నేపథ్యమున) శత్రుయోధులు దొడ్డిగుమ్మమున గొంగలు ప్రవేశించి పశువుల పాకలను పగులఁ గొట్టుచున్నారు. రండు. రండు.

దేవ—భైరవన్నా!

భైరవుఁడు—(ప్రవేశించి) ఏమి సెలవు?

దేవ—(అప) మామభైరవా! చంద్రశేఖరస్వామిగుహలో సోమనాథయ్య యున్నాఁడు. ఆతని నిప్పుడు చంపుటకు వీలులేకున్నది. నీవు గుహవాకిలుపల నే జట్టులోని కొందఱతోఁ గనిపెట్టుకొని యుండుము. వెలుపలికి రాగనే యాతనిని బట్టుకొనుము. గౌరవపూర్వకముగాఁ గాలికోలయముల నుంచుము. అతనిని మీరెవ్వరుచంపదగదు. దుర్భాషలైన నాడఁదగదు. తెలిసినదా!

భైర—(అప) చిత్తము.

దేవ—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి బుద్ధిపూర్వకముగా నితనికి శరణమేల యొసగెనో! కాత్యాయనమ్మ నన్నెఱిఁగియుండి నాకభయమీయలేదే. ఆమె యిచ్చిన యభ

యమును స్థిరపఱచుట కీతఁ డెంత త్రొక్కులాటయో పడినాఁడు; వెనుకఁ గొంతదూరమున సోమనాథుని దఱుముచునే యుంటిమి. ఆతఁడీగుహ నెప్పుడు ప్రవేశించెనో, యెప్పుడు రక్షింపుమని కోరెనో, యెప్పు డాతఁ డంగీకరించెనో — ఏదీ — తెప్పపాటులోననే కదా నేనుగూడ గుహలోనికి వచ్చితిని. అప్పటికే శరణాగతత్వమును, నభయప్రదానము కూడ నైపోయినవా. నాకేమోగాని సందేహముగా నున్నది. అంత ద్రోహము చేసి నను బ్రాహ్మణప్రభునియందే యభిమాన మీతని కెక్కువగా నున్నగా. ఈతఁ డాతనిని వదలకుండిన నేనేమి చేయవలసినది. ఈతఁడు నాకు మహోపకార మొనర్చినాఁడు. పోయినప్రాణమును దిరుగ నిచ్చినాఁడు. అందులకుఁ గృతజ్ఞుఁడనై యుండవలయును. అట్లుంటిననియే నానమ్మకము. అతని, నాతనిభార్యను గోతినుండి తీయించి వారి ప్రాణముల రక్షించితినిగాదా! అది నాభటులపనికాని నాపని కాదందురేమో! అట్టియాపద నుండి తొలఁగింపుఁడని నేను నాభటుల కాజ్ఞయిచ్చియుండలేను. నిజమే. ఏసికాని రండని మాత్రమే చెప్పియుంటిని. ఈతఁడిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నాయెడల నభిమాన మున్నవాఁడువలెనే గనఁబడలేదు. కాశికో, శ్రీశైలమునకో పోవుదును సెలవిమ్మని యెన్నిమారులో కోరినాఁడు. నేను వలదనక యంగీకరింపలేదను కోపము యూరనినున్నదేమో అంతేకాని నాపై శత్రుత్వమున్నదని నేను చెప్పలేను. పోని భార్యయందైన నభిమానముతోఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడేమో యనఁగ నదియులేదని కాత్యాయనమ్మవలన వినికాఁబోలు నారాణి చెప్పుచున్నది. కాత్యాయనమ్మ మాత్రము నాయందు తల్లివలె నిశ్చలకిగుణాన్వితమైయున్నది. నాప్రాణముల రక్షించినందుల కెఱిఁగియో యెఱుఁగకయో వారిప్రాణములు నేను రక్షించితిని. అంతటితో బదులు తీరిపోవదా? కాని, యాతఁడు నాకొఱ కసత్యమాడితినని మతభ్రష్టతనొందితినని చెప్పినాఁడు. వీనికేమి ప్రత్యుపకృతియున్నది! లేదని యూరకుండవలసినదేనా — శాశ్వతముగా నతనిఋణమునఁ బడియుండవలసినదేనా — సోమనాథవర్మను గుహలోఁబెట్టుకొని యట్టె యెన్నినాళ్లైన గూర్చుండినయెడల నోరుమూసికొని యుండవలసినదేనా — నాశత్రువునకుఁ దానా శరణప్రదాతయగుట! మంచిమాటలతోఁ జెప్పిన వినకుండనున్నాఁడు. ఈతనిని బట్టినయెడలఁ దనప్రాణము దక్కదని మామామ యిచ్చుటకుఁ జేరినాఁడు. ఇప్పుడేమి చేయవలయును? నాశపథము మాటయేమి ?

(నేపథ్యమున) దేవరాజా ! దేవరాజా ! పశువులపాక యంటుకొన్నది. ఎవ్వరు రాకుండనున్నారు.

దేవ — (తనలో) అంతకంటెఁ బెద్దపశువులపాక (హృదయముఁజూపి) యిచ్చటఁ దగులఁబడుచున్నది. (ప్రకాశముగా — అప) భైరవా ! జాగ్రత్త. (నిష్క్రమించును)

సోమ — బ్రాహ్మణోత్తమా ! నాప్రాణములు రక్షించితివి. మిక్కిలి సంతసించితిని. నీవు నీభార్యతోఁ గుట్రచేసి యామెచేత నుత్తరము వ్రాయించి యామెను మాయూరికిఁ బంపి నాకూఁతు నిచ్చుటకై మోసమునఁ దేకుండునెడల మఱియింత సంతసించియుందును. నాపుత్రిక యిక్కడకు నీతంత్రమున వచ్చుటచేతనే నేనిక్కడకు రావలసివచ్చినది. ఈ సైన్యమునంతయుఁ జంపుకొనవలసివచ్చినది. నేనింత భ్రష్టత నొందవలసి

వచ్చినది. నిన్నిట్లు లాశ్రయింపవలసివచ్చినది. ఇప్పటికైనఁ బ్రాణమునుగూర్చి సందేహపడవలసివచ్చినది. నీకుఁ బోయిన దొక్క కాగితము; నాకుఁ బోయినవి రెండు రాజ్యములు. మానము—మాతులు—సైన్యము—ధనము—ఇఁకఁ బోవనున్నది ప్రాణము. అగ్నిపర్వతము, భూకంపము, మహామారియుఁ జేయఁజాలని యపకృతిని మనుష్యమాత్రుఁడవు, బ్రాహ్మణమాత్రుఁడవు. అందులో భటమాత్రుఁడవు ప్రభుని నిట్లు చేయఁజాలితివి. నీవుత్తరలోకమందుఁ దగినశిక్ష యుండవలయునేమోకాని మనుష్యాధిపులచేఁ గల్పింపఁబడినశిక్ష యేదియు నీకుఁ జాలియుండదు. నీ విందుల కేమి చెప్పెదవు? మాటలాడవేమి? మాటలాడవేమి ? ఆహా ! యోగసమాధియందున్నాఁడు. తన్నుఁదాఁ జూచుకొనుచున్నాఁడు శెబాసు !

గీ. గొంతుకోఁత ప్రాణి । కోటి కొసంగుచు
ముక్తి మాఁతచేత । బొందలినావు
మనుజపతిని భ్రష్ట । మానరాష్ట్రునిఁ జేసి
బ్రహ్మరాజ్యపదవిఁ । బడసినావు.

సోమ—(లేచుచున్నాఁడు) అదియేమి ! ఇడిట్టు లాగవైచుకొను నాలుత్రాడా! ఇది విప్పెదను. (విప్పును.) ఒకకొస యూస్తంభమునకుఁ గట్టెదను. (కట్టును.) నడుము నుచ్చువేసెదను (వేయును.) ఈ యుచ్చు వీని మెడకుఁ దగిల్చెదను (తగిల్చును) ఇఁక లాగుటయే తరువాయి ఊ. ఊ. (లాగును.)

చంద్ర—ఊ. (అని గిట్టిగమూల్గి గిజగిజఁ గొట్టుకొని చచ్చును)

సోమ—హా! హా!

గీ. రజ్జువందున సర్ప వి । భ్రాంతి కలుగు
ప్రాకృతికునకు మోక్షసం । పత్తి లేదు
నిశ్చలసమాధిఁ జేరిన । నీదు మోక్ష
సంపదకు రజ్జువే సత్య । సర్పమయ్యె
పాపబుద్ధిని రాజును । బాధసేయు
బ్రాహ్మణాధము నిట్లు చం । పంగవలయు
దీనికంటెను సుందర । మైనమార్గ
మేదొ భావిభూనాథు । లీక్షింత్రుగాక.

ఇఁక సైనికకారా! ఒక సేనికుఁడ నెందులకు! అంతఃపురమునకుఁ బోవుదును. (తొంగిచూచి) ఎవ్వరులేరు. (పైకెక్కును)

భైర—పట్టుకో పట్టుకో. ఆఁగు ఆఁగు. అదిగో పట్టుకో. దేవరాజా! దేవరాజా! ఇటురా.

సోమ—(పరుగెత్తుచు నిష్క్రమించును)

భైర—(నిష్క్రమించును)

దేవ—(ప్రవేశించును) పశువులన్నియుఁ బరశురామ ప్రీతినొందినవి. చంద్రశేఖరస్వామియాచనతో సమయమునకుఁ బోలేకపోయితిని.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో! చంద్రశేఖరస్వామి చచ్చి పడియున్నాఁడు.

దేవ—హరహరా! హాహరా! ఎంత దుర్వార్త వింటిని. సోమనాథశర్మయే చంపి పాఱిపోయియుండును. ఇట్లు జరుగునని సందేహలేశమైన మనస్సునకుఁ దగుల లేదుకదా! అట్లైనయెడల గుఱ్ఱమును గనిపెట్టుకొనియే యుందునే! హాహరా! చంద్రశేఖరస్వామిగారి నిష్ఫలయోగ్యతను గూర్చి ప్రేమపడితిని. (లెంపలు వైచుకొనును) ఆయనను జంపిన సోమనాథుని వెంటనే చంపుటకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యమేమియు లేదు. మాతండ్రిగారిని జంపించినాఁడు. ఆతనిని జంపుదునని యప్పుడే శపథ మొనర్చితిని. ఇప్పుడు గురువుగారిని జంపినాఁడు. ఆతని పాపమే పండినదికాని ఆతని కిందులకు నేను జేయఁబోవునది హత్యకాదే! ఎన్ని పాపములకు ఎన్నిపర్యాయములు జంపఁ గలిగినయెడల గురుఋణము దీర్చుకొనఁగలను గాని ఒకసారియెట్లు? అందువలన నీ మహానుభావుని ఋణము నాకుఁ దీరునదికాదు.

(నేపథ్యమున) మహారాజా! సోమనాథశర్మ పట్టుపడినాఁడు.

దేవ—ఆతని నేమియు హానిచేయకుండ నిటు తీసికొనిరండు.

(భైరవన్న, భీమన్న పట్టుకొనఁగా సోమనాథుఁడు ప్రవేశించును)

దేవ—ఈతఁ డెక్కడ దొరికినాఁడు?

భైర—అంతిపురి సమీపమున—

దేవ—అయ్యయ్యో! అక్కడనే? సోమనాథశర్మా! నిహంతును జంపుటకే యక్కడకుఁ బోయితివా?

సోమ—కాదు. దాని పిల్లలను జంపుటకు—

దేవ—హరహరా! ఎంతపాపాత్ముఁడవు? పిల్లలయెడల నంత క్రూరవృత్తియేల?

సోమ—నీకింకఁ దెలియదు. పిల్లలనే చంపవలయును. పిల్లలు పెద్దవారైన పిమ్మటఁ దల్లిదండ్రులను మోసపెట్టుదురు. పరాభవింతురు. వంశమర్యాదను వల్లకాడు చేయుదురు. నాకొక్కగానొక్క యాఁడుపిల్లగి. దానిమూలముననే నేను మొఱఁడునై నా ప్రబలశత్రుఁడవైన నీయెదుట నిలువఁబెట్టబడితిని. దానినిఁ జిన్నతనములోనే నెత్తని బ్రహ్మరంధ్రస్థానమున రవంత నొక్కిచంపినయెడల నింతరాకయుండును.

దేవ—ఛీ! ఛీ! ఇఁక నట్టి సంభాషణము వలదు. భైరవా! కత్తితేరా.

భైర—చిత్తము. ఇదిగో! (ఇచ్చును)

దేవ—(తీసికొని) భైరవా॥ వానిని వదలివేయుము.

భైర—(వదలును)

సోమ—(ఆయువెటు పరుగెత్తిపోవుచు)

దేవ—(సోమనాథుని బట్టికొని) ప్రియుఁడా. పాఱిపోవుటకేల ?

సోమ—నీవు మహారాజువా ! ఏమి! సంఘసంస్కరణకార్యములలో చచ్చుచున్న దంద్రినోట, నీవంత ధైర్యమున ... యమునకు పాల్పడిన మహారాజువు నీవేనా ? ... మయము ... ... పిల్లలు పాలిపోవుచున్నారే ! వారిని ... నీకు ... ఎంతమాత్రము ... దైర్యము ... పాలిపోవుట సహజముగదా.

దేవ—... ... తుపాకి ప్రస్తావన ... ... నిదివఱకు నీవొనర్చిన పాపములకు పరిహారము ... ... ప్రార్థించుము.

సోమ—నేను ... ... లేదు. పసులు నామెడ ... చేసిన పాపములు ... చేసి ... అని పాపములు ఏ ... గలవు ?

దేవ—... ... ! ... బోవుచున్నాను. ... ... (... బోవుచు)

... —(... ... ... , ... చే ... పట్టుకొని) ప్రాణనాథా ! ... ...

దేవ—ఏమి ! ఏమి! పిల్లలుసుఖముగా నున్నారుగద?

సర్వ—ఉన్నారు—ఉన్నారు. ... ...

సోమ—(... ... ... తో) ... ! నన్ను ... ... చంపు. చంపు. అయ్యయ్యో ! అయ్యయ్యో ! నా ... నాకన్నులు ... నున్నది. నేను దానిపైకి ... లేను. అయ్యయ్యో ! నా మీఁద ... నిల్చినది. ... యున్నట్లున్నది నా పలుకు. కన్నులు మూసికొన్నను ... ... కనఁబడుచున్నది. నేను ... లేను—... లేను—చంపు- చంపు—... ... ... చంపవా? (అని గట్టిగ నేడ్చును.)

దేవ—సర్వమంగళా ! ఎవరిని రక్షింపుమంటివి !

సర్వ—నాతండ్రిని నాతండ్రిని.

సోమ—వలదు - వలదు. నాయనా ! ... ... వేడెదను. పుణ్యముగట్టుకొనుము. అయ్యయ్యో ! తిరుగ ... ... దున్నది.

సర్వ—(అపవారించి) ప్రాణనాథా ! నేను నీతో మాటలాడవలసియున్నది. నాతండ్రినిప్పుడే యాపదలనుండి ... ... వుము.

దేవ—(అప) అంతతొందరయేల ?

సర్వ—ఉన్నది. రక్షింపుము.

దేవ—(అప) భగవా ! నీని విడిచిపెట్టఁగానిపోయి ... లో నుంపుడు.

(... రపన్న, భీమన్న, సోమనాథునితో నిష్క్రమించుదురు)

దేవ—ప్రాణకాంతా ! ఏమిటెలవు ?

సర్వ—నాతండ్రిని రక్షింపుమని ప్రార్థింతును.

దేవ—ఏల ?

సర్వ—ఏలయని యడిగెదవేమి ? సంధ్యావందనము చేయవలెనని యెవ్వరైన జెప్పినయెడల నేల యని ప్రశ్నింపవచ్చును. అసత్య మాడవలయునని యెవ్వరైన బల్కిన యెడల నేల యని ప్రశ్నింపవచ్చును. నాతండ్రిని జంపవలయునని నేను గోరినయెడల నట్లు పలికెదవేలయని నీవు ప్రశ్నింపవచ్చును. అంతేకాని వేదశాస్త్రసమ్మతమైనదియు మనుష్యవిధియైనదియు—

దేవ—అయ్యయ్యో! బ్రహ్మహత్య చేసినవానిని, స్త్రీహత్య చేసినవానిని—

సర్వ—అతని కపకృతిగావించినప్పు డాతఁడు మారకుండునా?

దేవ—అయ్యయ్యో మన పిల్లలను జంపవలయునని యంతఃపురములోనికిఁ బోయితినని యిప్పుడే కంఠోక్తిగా నాతోఁ బలికిన మీతండ్రిని రక్షింపవుసుట న్యాయమా? నీకొడుకులను జంపఁదలఁచిన యాతని నీతండ్రియని యింక ననఁదగునా?

సర్వ—ఎట్లైనను నాకాతఁడు పూజ్యుఁడు. అతనిని మీరేమియుఁ జేయఁగూడదు. ప్రాణనాథా! మిమ్ము గడ్డము బట్టుకొని ప్రతిమాలుకొనుచున్నాను. నాప్రార్థన నంగీకరింపుఁడు.

దేవ—ప్రాణప్రియా! నీమాటకెన్నఁడును దాఁటినవాఁడనుగాను. నిన్ను ప్రాణముకంటె నెక్కువగాఁ జూచుకొనుచున్నాను. నీవే నాగృహలక్ష్మివి. నాబ్రతుకునకంతకు నీసౌభాగ్యమే యాధారము. నిన్నుఁ జూచుకొనుచు మహానందమునఁ నున్నాను. ప్రాణము లఱచేతిలోఁ బెట్టికొని బ్రాహ్మణి పాదములపైఁబడి యడవులపాలై దొంగలచేఁ జిక్కి తుదకుఁ గాళికి వేఁటపోతుగాఁ జేయబడిన నావంటి మందభాగ్యుని సర్వమంగళస్వరూపవు—సర్వమంగళగుణవు—నైన నీవు ప్రేమించి వరించి తండ్రిని గణింపక రాజ్యమును వదలి సర్వసౌఖ్యములవదలి అయ్యయ్యో! దొంగల కధిపతినై యుద్ధమునకైన నాయొద్దకు వచ్చి నన్ను సుఖపెట్టి చంద్రబింబములవంటి పిల్లలను నాకుఁ గటాక్షించి నావంశమును నిలువఁబెట్టితివి. నీవు చేసిన యుపకార మెన్నఁడైన మఱువఁగలనా! నన్ను క్షమింపుము. రక్షింపుము—నీ చేతులు కావు. నీవడిగిన కోరికకు 'లేదు' అని పలుకవలసిన పాపము, కృతఘ్నతయు నాకు రానీయకుండ రక్షింపుము. సర్వమంగళా! నీవిధేయుఁడను, నాకు మఱియేదైన నాజ్ఞాపింపుము.

సర్వ—ప్రాణనాథా! సంతోషము. మన పిల్లల నిక్కడకుఁ దెచ్చెదను. ఉండుఁడు.

(అని వెడలఁబోవును)

దేవ—ఇక్కడికిఁ బిల్ల లెందుకు?

సర్వ—నాథా! చంటిపిల్లల నొకసారి చూడవలయునను కోరిక మెండుగఁ గలిగినది. మఱియేదైనఁ గోరినయెడల నిచ్చెదనని యంటివి కావున నన్నుఁ జంపుము.

దేవ—హాహా! (చెవులు మూసికొనును.)

సర్వ—సందేహింపకు—సందేహింపకు. తండ్రిని భంగపఱచిన పాపి నీయువతులు భర్తను బహుమానించునా? నేను పరమ మూర్ఖురాలను. వంశమర్యాదను విడిచితిని.

నేను బ్రదుకఁజాలను. నన్నుఁ జంపినతరువాత యీ దిక్కుమాలిన యడవి విడిచిపెట్టి పొమ్ము. ఇవలుపిల్లలను భద్రముగఁ బెంచుకొనుము. అయ్యయ్యో! పిల్లలనుదేవలదని యుంటివి ఒక్కసారి చూపవలయునని యున్నది. ప్రాణప్రియా! ఒక్కమాట-పిల్లలను నీచ స్త్రీలచేమాత్రము పాలిప్పింపకుము. నీవనాఁడైన క్షత్రియకాంతలచే నిప్పింపుము. నేను గుడిచికొనిన దాసీ స్తన్యమే నాకీ సంకటబుద్ధి పుట్టించినదని నాసందేహము. తే! నాథా! తే! నమస్కారము. ఈ కత్తియెత్తుము. (తీసి యతనిచేతఁ బెట్టును.) మామగారు పైవాఁడు. నేను నీదానను. స్వంతవస్తువునుగాఁ బైవస్తునేల? ప్రాణప్రియా! కాని!

దేవ—వలదు. అయ్యయ్యో! నాకంత మహాపాపమువలదు. నేనంత దుర్మార్గుఁడను గాను. నీతండ్రినైన నేల వధింపవలసివచ్చినను నాతఁడు మాయెడ మహాపకారమొనర్చినాఁడు. మామఁ బ్రబలశత్రువుఁడు. నీ[illegible]లమున నిరాకోటమ్ను సమాకర్షించి మాతండ్రిగారిని-హరహరా! ప్రాణప్రియా! నాకాలమున నాతనితో నేనట్టి శపథమును జేసియుంటిని. శపథమును దీర్చుకొనలేని క్షత్రియుని బ్రతుకేందులకు? నేను మాతండ్రిగారికి ఋణమును దీర్పకుండినయెడల నాకు తపోలోకము లుండవు. నా ధర్మపత్నివైన నీవు నాయాత్మగౌరవము చూడనక్కఱలేదా!

సర్వ—ప్రాణప్రియా! నీ [illegible] పైలోకమునకుఁబోయిన తండ్రిగారి యాత్మశాంతికై యింతగాఁ బరితపించుచున్నావే; నీవంటి ప్రాణము [illegible]! నీతండ్రి నీకెట్టివాఁడో నాతండ్రి నాకట్టివాఁడుగాఁడా? అతని క్షేమమునకై నీ వెట్లు తొందరపడుచుంటివో యతని క్షేమమునకై నేనట్లు తొందరపడఁ దగదా? ఎటు వచ్చినను నాఁడుదాని నైపోయితినని నిరోధము చేయవచ్చునా? ఆఁడుదాననై పుట్టుట నాలోపమా! నేను మగవాఁడనైన నీ [illegible] నిర్మూలించ [illegible]! ఎందులకుఁ గాని యాఁడుబ్రతుకువచ్చినది. అస్వతంత్రురాలను గదా! నాకోరికఁ దీర్చనివాఁడు నాభర్తకంటె మఱియొకఁడా? తండ్రిని జంపిన [illegible] నీవు ధర్మపత్ని యెట్లగుదును? ధర్మపత్నియన్నమాట [illegible] పలుకఁబెట్టనేల? నాప్రార్థన మేమనఁగా నా ప్రాణములుండఁగా మాత్రము నా తండ్రిని వధింపకుము. నీకాళ్లపైఁ బడుచున్నాను. రక్షించు. (కాళ్లపైఁ బడును.)

దేవ—అయ్యయ్యో! నా కాళ్లు వదలుము. వదలుము.

సర్వ—నాకభయమిచ్చినగాని నేను వదలను

దేవ—అట్లే చూచుకొనవచ్చునులే-ముందువదలుము.

సర్వ—ఇదిగో వదలితిని. ఏమిచూచుకొనవచ్చునో చెప్పుము.

దేవ—సర్వమంగళా! నావంకఁ జూడుము. నీవింత పట్టుపట్టకుము. నీతండ్రి పెద్దవాఁడై నాఁడు. దౌహిత్రజననవార్తవినినాఁడు. సర్వసైన్యము చావగఁ జూచినాఁడు. కష్టములచే మిగులఁ గాసినొందియున్నాఁడు. అట్టి క్షత్రియవర్యున కింతట మరణము మంచిది కాని, బ్రదుకు మంచిదికాదు. అతనికేమి-సమస్తభోగముల ననుభవించినవాఁడు. అతని కొఱకు నీ వింత పట్టు పట్టవలదు. నామాట వినుము.

సర్వ—అటులైన నాథా ! నేను జెప్పెదను. మీతండ్రి మరణించినాఁడు. రాగ ద్వేషశూన్యమైన స్థితిలో నున్నాఁడు. బ్రతికియుండఁగా శత్రుత్వముగాని, మరణించిన తరువాత నేమిశత్రుత్వము? మా తండ్రిని జంపినయెడల మీతండ్రియాత్మ శాంతించునని నీవు చెప్పినమాట సమంజసముకాదు. అట్లు శాంతించునని నేను నమ్మను.

దేవ—శాంతింపకపోవచ్చునుగాని, నాశపథమో ! నాశపథమో !

సర్వ—పతి మాతండ్రియో. మాతండ్రియో.

దేవ—మీతండ్రిని నేను గావంజాలనందులకు లజ్జపడుచున్నాను.

సర్వ—పోనిమ్ము ! సంతోషమే. (కత్తిని దీసికొనును)

దేవ—అయ్యయ్యో ! ప్రేయసీ ! కత్తినిదీసికొంటివేమి? ఆత్మహత్య జేసికొందువా ! వలదు. వలదు. (చేతులు పట్టుకొనును)

సర్వ—ఆత్మహత్య చేసికొనను. ప్రాణనాథా ! ఒక్కసారి నిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొందును. (గట్టిగా కౌఁగిలించుకొని) ఇఁక జాలు. నా మనసు మిగుల సంతుష్టి జెందినది. ఈ జన్మమున కీ సౌభాగ్యము చాలు. కాని నాథా! పిల్లలను దెచ్చితివి కాదా. ప్రాణము పోవుచున్నది. పోనిమ్ము. పోనిమ్ము. ఇఁక నీవు సుఖముగాఁ బొమ్ము.

దేవ—ఏం ? కత్తినేలదీసికొంటివి ?

సర్వ—నీవు మాతండ్రిని గాపాడలేనని పలికితివి. నేనే కాచుకొందును.

దేవ—అట్టు ! అట్టు !

సర్వ—నాతండ్రికి నేనొక్కతెనె బిడ్డను. అతని ముసలిపాటిగతులను జూడవలసిన దానను నేనే. ఆడదాననైననేమి? మగవాండ్రందఱు మగటిమితో నున్నారా! అంతరాత్మకాఁడుతనమేమి? మగతనమేమి? దేవనాథా! ఇఁక నీవు నన్ను భార్యగా భావింపుము. భార్యగా నెంచుము. ఇదిగో కత్తి—రా—రా—మాతండ్రి నెట్లు చంపెదవో చూచెదను. ముందు కారాగృహమునొద్దకు. అతనిని పాలించెదను. చేతనైనయెడల నన్నడ్డుకొనుము.

దేవ—సెబాస్—సెబాస్—వీరకాంతా! ఏమి దివ్యజ్ఞానమిచ్చుచున్నావు! కేశ ముస కిలంకమైన నిన్ను భార్యగాఁ బడసిన నాకంటె మహాదృష్టశాలి ప్రపంచమున చెప్పఁడు? ఈకౌఁగిలికంటెఁ ద్రిలోకరాజ్యాధిపత్యమైన నాకక్కఱదికాదు. కత్తిచేతిలో నుండగానే యొక్కసారి కౌఁగిలించుకొననిమ్ము. (అట్లు కౌఁగిలించుకొనును) (గట్టిగ తన తలఁబట్టుకొని) అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో — బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ గొట్టినావు. (గడగడ వడఁకుచు గద్గదికతో) అదిగో! నాతండ్రి అదిగో! నాతండ్రి — నాతండ్రి — పెండ్లికొడుకు దుస్తులతోఁ బ్రత్యక్షమైనాఁడు. నోరు తెఱచుకొని యున్నాఁడు. దాహమగుచున్నది కాఁబోలు. ఇదిగో తెంపలు గొట్టుకొనుచున్నాను. ఆలస్యమైనది తండ్రీ! ఇదుగో పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

సర్వ—(కత్తిని బాఱవైచి) అయ్యయ్యో! అదియేమి? అదియేమి? మతిపోయి నదాయేమి? (కూడఁ బరుగెత్తిపోవును)

(నేపథ్యమున) అమ్మో—అ—అదేమి—అ—మరి నాకో—ఏకో—పోయినది.

కాత్యాయని—(తొందరతో ప్రవేశించి సర్వమంగళను బట్టుకొనును)

కాత్యా—అను అను—నాథ రక్షణ ... పుణ్యాత్ము ... పోవుచు ... కాదా? నాథ రక్షణ ... నా? ... మూర్ఛ ... ప్రాణమిచ్చిన ... కాదా? ... నిమ్ము నే! ...

సర్వ—నాథ ... బయటకు ... ము లున్నవి. ... నేను మాటలాడ ... నన్ను ... పలుకుము. లే ...

కాత్యా—నిన్నిటను ... నన్ను ప్రోచికొని పోవుచు ... నాకు బలము ... నీకేది? ... జాగ్రత్త.

కాత్యా— ... వచ్చితివి? అతని నాపును ... నేను ... నిన్నిటను దెచ్చితిని. ... నా?

సర్వ—నాథ ... ప్రవేశించినప్పుడు నీ రక్షణ ... ఇట్టియాచి ... నా?

కాత్యా—నా ... ప్రాణము ... ? ... అయితే ... కను ... ప్రాణములేదు. ...

(... గళ ... కొనును)

సర్వ—(ఆమె ... పట్టుకొని) ... నాథ ... తాత్ము ... న్నది. ...

కాత్యా—ప్పుడు ... నాథ ... వేడిగ ... నన్ను ... ? ఇద్ద ... శాంతింప ...

(సర్వమంగళ ... పట్టుకొని పోవును.)

సర్వ—హా! దేవరాజా!

(ఒక దిక్కు ... పట్టుకొని ... నిష్క్రమింతురు)

దేవరాజు—(ప్రవేశించి, రక్తము ... వస్త్రములతో రక్తపాత్రముతో) ... డ్డీ!

గీ. "గయను నీవిచ్చు తర్పణ । కమలభూర
నాకుముట్టదంచును నీవు । నమ్మవలయు
నితనిహృద్రక్త తర్పణ । మిచ్చినపుడె
సుతుఁడనీవని నా యాత్మ । కుతుకమందు."

అనియంటివి. ఇదిగో! అతని హృదయ రక్తము.

"అస్మత్ పితరం వాసిష్ఠగోత్రం విజయరాజేంద్రవర్మాణం
వసురూపం స్వధానమః తర్పయామి—తర్పయామి.
అస్మత్ పితామహం వాసిష్ఠగోత్రం దేవరాజేంద్రవర్మాణం
రుద్రరూపం స్వధానమః తర్పయామి—తర్పయామి.
అస్మత్ ప్రపితామహం వాసిష్ఠగోత్రంవిజయరాజేంద్రవర్మా
ఆదిత్యరూపం స్వధానమః తర్పయామి-తర్పయామి.

తండ్రీ! పూర్ణిమనాఁడే నీవు మరణించితివి. ఈనాఁడుకూడఁ బూర్ణిమయే. తల్లిగారు కూడ పూర్ణిమనాఁడే సహగమన మొనర్చినారు. పూర్ణిమకు మాకష్టసంబంధమేమియో! తండ్రీ! ఇఁక నీవు సంతుష్టినొందితివా? ఉత్తరక్షణమున నేను మరణించినను నాకు బాధలేదు.

(నేపథ్యమున) హా! హా! సర్వమంగళయును [illegible]యనియు నేఁడు పాతాళకూపములోఁబడి మునిఁగిపోయినారు.

దేవ—అయినదా? ఇఁక జెప్పవలెనా నాఁగవలసిన పనిలేదు. కాలభైరవా ఇదిగో పెండ్లిబాస. ఇదిగో చావు. (పొడుచుకొని క్రిందఁబడును.)

భైరవన్న—(ప్రవేశించి) ఈ పుత్రులను మహారాణిగారి కప్పఁజెప్పుమనియు కనులు జబ్బుగనుండుటచే నాయింటనున్న శ్రీకాంతదాసుని విడిపించి పిల్లలకు సంరక్షకునిగా నియమింపవలయుననియు నేను యోజించుచుండగాని దేవరాజాజ్ఞయిచ్చిరా [illegible]గుచే దేవరాజు సెలవుదీసికొనిపోవలయును. (అటుచూచి) హా—హా! ఇదియేమి? దేవరాజే? దేవరాజా! అయ్యయ్యో ప్రాణములు విడిచినావా. (అతనికి ప్రదక్షిణము సాష్టాంగనమస్కార మొనరించును) ఆహా! పాత్రములన్నియుఁ జచ్చిన యీవిరుద్ధములోఁ గనిమాత్రమేలమిగిలెనో, నాకుఁ జావులేదు. కావున నేను మిగిలియుంటి

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక । తనరుగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ । పాయుగాక
కవిత రాజపోషణమునఁ । ప్రబలుగాక
నీతిపాలనమున రాజు । నెగడుగాక.

అనెను భరతవాక్య మప్పుడు తెర పడుచున్నది.

సప్తమాంకము—సర్వము సంపూర్ణము.